

FETHİ YEKEN VE LÜBNAN İHVANI

Eda İRİ

Yüksek Lisans Tezi

Temel İslam Bilimleri

Ana Bilim Dalı

Doç. Dr. Mehmet SEVER

2023

(Her Hakkı Saklıdır)

T.C.
BAYBURT ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

FETHİ YEKEN VE LÜBNAN İHVANI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Eda İRİ

Danışman: Doç. Dr. Mehmet SEVER

BAYBURT - 2023

KABUL VE ONAY

Doç. Dr. Mehmet SEVER danışmanlığında, Eda İRİ tarafından hazırlanan “**FETHİ YEKEN VE LÜBNAN İHVANI**” başlıklı bu çalışma, 26.10.2023 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oy birliği / çokluğu ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Doç. Dr. Mehmet SEVER .....

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Abdulaziz ARTIŞ .....

Üye : Dr. Öğr. Üyesi İbrahim Hakkı İnal .....

Bu tezin kabulü Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yönetim Kurulu’nun ...../...../20... tarih ve 20...../... sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Doç. Dr. Murat KUL

Enstitü Müdürü

BEYANNAME

Bayburt Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü tez yazım kılavuzuna göre Doç. Dr. Mehmet SEVER danışmanlığında hazırlamış olduğum “Fethi Yeken ve Lübnan İhvanı” başlıklı program seçin tezimin bilimsel etik değerlere ve kurallara uygun, özgün bir çalışma olduğunu, aksinin tespit edilmesi halinde her türlü yasal yaptırımını kabul edeceğimi beyan ederim.

26.10.2023

Eda İRİ

ÖN SÖZ

Bu çalışmayı hazırlarken her aşamada benden desteğini esirgemeyen başta danışman hocam Doç. Dr. Mehmet SEVER'e sonsuz şükranlarımı sunarım.

Gayret bizden, yardım ve muvaffakiyet Yüce Allah'tandır.

Eda İRİ

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

FETHİ YEKEN VE LÜBNAN İHVANI

Eda İRİ

Bayburt Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Mehmet SEVER

Bayburt-2023, Sayfa: 80

Batı dünyasının İslam toplumları üzerinde kurdukları siyasi, askeri, ekonomik, kültürel baskı ve bunun da beraberinde getirdiği kriz, başta merkez bölgeler olmak üzere İslam coğrafyasının genelinde İslami hareketler ve akımların doğuşuna zemin hazırlamıştır. Başlayan bu hareketlerin nihai hedefi İslam coğrafyalarında yaşanan bozulma, gerileme, sömürge vb. durumlardan kurtulmak ve sağlam bir İslam toplumu inşa etmektir. Entelektüellerin İslam coğrafyalarında yaşanan bu durum karşısında farklı fikirler ortaya koymuşlardır. Temelde üç ana başlık halinde ele alınan yaklaşımlar gelenekselcilik, ıslahatçılık ve modernizmdir. Islahatçı akımlar içerisinde değerlendirilen İhvan-ı Müslimin hareketi de ortaya çıktığı bölge başta olmak üzere büyük bir alana etki ederek çok önemli başarılar elde etmiştir. İhvan-ı Müslimin diğer İslami hareketlerden birçok yönden ayrılarak hem kendisinden sonraki İslami hareket kurucularına ilham kaynağı olmuş hem de hareket alanını genişleterek birçok İslam coğrafyasında varlığını farklı şekillerde devam ettirmiştir. Fethi Yeken ve Lübnan İhvan-ı adlı bu çalışmamızda, Fethi Yeken'in Lübnan'da kurduğu Lübnan İhvanına katkıları, fikirleri, İhvanın gelişimi ve Fethi Yeken'in İhvan'dan ayrılma sebepleri ele alınmıştır. Mısır'da Hasan el-Benna ve İhvan hareketi ile hız kazanan İslam düşüncesinin kültürel ve siyasi sebeplerle özünden uzaklaşmasının önüne geçerek yeniden Asr-ı Saadet'e uygun doğru bir İslam düşüncesi fikri, Lübnan gibi siyasi, etnik farklılıkların yoğun olduğu bir bölgede uygulanmaya çalışılmasının sebep ve sonuçlarını inceledik. Giriş bölümünde araştırmanın konusu, amacı ve metodu ele alınmıştır. Birinci bölüm İhvan hareketinin doğuşu ve gelişimi üzerinde durulmuş, Mısır'ın sosyoekonomik yapısı incelenmiştir. İkinci bölümde ise Fethi Yekenin hayatı ve fikirleri ele alındıktan sonra Lübnan'da kurulan İhvan hareketi incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Fethi Yeken, Lübnan, Müslüman Kardeşler, İhvan-ı Müslimin.

ABSTRACT

M. Sc. Thesis

FETHİ YEKEN AND THE LEBANON IKHVAN

Eda İRİ

Bayburt University

Institute of Graduate Studies

Department of Basic İslamic Sciences

Thesis Advisor: Assoc. Prof. Dr. Mehmet SEVER

Bayburt-2023, Pages: 80

The political, military, economic and cultural pressure of the Western world on İslamic societies and the crisis it brought with it paved the way for the emergence of İslamic movements and movements throughout the İslamic geography, especially in the central regions. The ultimate goal of these movements started is to get rid of the situations such as the degradation, regression, colonialism, etc. experienced in İslamic geographies and to build a solid İslamic society. Intellectuals have put forward different ideas about this situation in İslamic geographies. The approaches, basically discussed under three main headings, are traditionalism, reformism and modernism. The Ihvan-ı Müslimin movement, which is considered among the reformist movements, has achieved very important successes by influencing a large area, especially the region where it emerged. The Ihvan-ı Müslimin differed from other İslamic movements in many aspects and became a source of inspiration for the founders of the İslamic movement after it, and it continued its existence in many İslamic geographies in different ways by expanding its field of action. In this study, called Fethi Yeken and The Lebanon Ikhvan, Fethi Yeken's contributions to the Lebanon Ikhvan that he founded in Lebanon, his ideas, the development of the Ikhvan and the reasons of Fethi Yeken's departure from the Ikhvan are discussed. We reviewed the reasons and consequences of trying to implement the idea of a correct İslamic thought in accordance with the Age of Bliss, in a region such as Lebanon where political and ethnic differences are intense, by preventing the alienation of İslamic thought from its essence due to cultural and political reasons, which gained momentum with the Hasan al-Banna and Ikhvan movement in Egypt. In the introduction part, the subject, purpose and method of the research are discussed. The first chapter focuses on the birth and development of The Lebanon Ikhvan, and examines the socio-economic structure of Egypt. In the second part, after discussing the life and ideas of Fethi Yeken, the Ikhvan movement established in Lebanon is examined.

Keywords: Fethi Yeken, Lebanon, Muslim Brotherhood, Ikhvan Muslim.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	II
BEYANNAME	III
ÖN SÖZ	IV
ÖZET	V
ABSTRACT.....	VI
İÇİNDEKİLER	VII
KISALTMALAR	IX
GİRİŞ	1
Araştırmanın Konusu.....	1
Araştırmanın Amacı.....	2
Araştırmanın Metodu.....	3
BİRİNCİ BÖLÜM	5
1. İHVAN-I MÜSLİM'İN DOĞUŞU VE YAYILIŞI	5
1.1. İHVAN-I MÜSLİMİN'İN DOĞUŞUNA ZEMİN HAZIRLAYAN FAKTÖRLER	5
1.1.1. Siyasi Faktörler	6
1.1.2. Ekonomik Faktörler	7
1.1.3. Sosyokültürel Faktörler	8
1.2. İHVAN-I MÜSLİMİN'İN DOĞUŞU	9
1.3. İHVAN-I MÜSLİMİN'İN AMACI	14
1.4. İHVAN-I MÜSLİMİN'İN İDEOLOJİSİ	15
1.5. İHVAN-I MÜSLİMİN'İN YAYILMASI VE SİYASALLAŞMASI.....	19
İKİNCİ BÖLÜM.....	25
2. FETHİ YEKEN VE LÜBNAN İHVAN'I.....	25
2.1. LÜBNAN'IN SİYASİ TARİHİ	25
2.2. FETHİ YEKEN'İN HAYATI.....	29
2.3. FETHİ YEKEN'İN ESERLERİ.....	32
2.4. FETHİ YEKEN VE LÜBNAN İHVANI.....	40
2.5. FETHİ YEKEN'İN GÖRÜŞLERİ.....	43
2.5.1. Fethi Yeken'in "Cahiliye" Kavramına Bakışı.....	43
2.5.2. İslam Davetinin Yapısı	47
2.5.3. İslami Hareketin Hedefleri	49
2.5.4. İslami Eğitim	50
2.5.5. İslam Devleti'nin Yapısal Özellikleri.....	52
2.5.6. İdeolojiler ve ötekiler	53
2.5.6.1. Kapitalizm.....	55
2.5.6.2. Komünizm	58
2.5.6.3. Milliyetçilik.....	60
2.5.6.4. Siyonizm ve masonluk.....	61
2.5.7. Davetçinin Özellikleri	63
2.5.8. İslamcılığın Doğuşu ve Çağdaş İslami Önderler	66
2.5.8.1. Hasan el- Benna.....	68
2.5.8.2. Seyyid Kutub.....	69
2.5.8.3. Bediüzzaman Said Nursi.....	70

2.5.8.4. Ebu'l ala el- Mevdudi	71
2.5.8.5. Muhammed İkbāl	72
SONUÇ	74
KAYNAKÇA.....	76
ÖZ GEÇMİŞ	80

KISALTMALAR

DİA	: Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
İSAM	: İslam Araştırmaları Merkezi
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı

SİMGELER

a.s.	: aleyhisselam
b.	: bin
bkz.	: bakınız
c.c	: celle celaluhu
Çev.	: Çeviren
H.z.	: Hazreti
h.	: hicri
m.	: miladi
md.	: madde
m.ö	: milattan önce
ö.	: ölümü
s.a.v.	: sallallahu aleyhi ve sellem
trc.	: tercüme eden
ts.	: tarihsiz
vb.	: ve benzeri
yy	: yüzyıl

GİRİŞ

Araştırmanın Konusu

İslam toplumlarında 18.yy'dan itibaren belirgin şekilde hissedilen gerileme ve bozulmaların önüne geçebilmek için İslam entelektüelleri bazı çalışmalar içerisine girdi. Müslüman toplumların eski gücünü ve otoritesini yeniden kazandırmak için ortaya koydukları hedeflere ulaşabilmek adına gayret ve yöntemler belirlediler.¹ İslam entelektüelleri ortaya koydukları yöntem ve çabaların olumlu sonuçlar verebilmesi için öncelikle içinde yaşadıkları toplumun iyice analiz edilerek yaşanan sorunların tespit edilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir. Belirlenen sorunlara kalıcı çözüm üretebilmek için şahsi çabanın yetersiz kalacağı kanaatine varmışlardır. Bu sebeple hazırlanan çalışmaları şahsi olmaktan çıkarıp sistemli ve organize bir harekete dönüştürmüşlerdir. Entelektüellerin Müslüman toplumlarda yaşadıkları olaylar, tecrübeler, İslam konusundaki yaklaşım ve bilgi birikimleri İslami hareketlerin oluşum sürecinde belirleyici olmuştur. İslami harekette en çok üzerine durdukları yöntemlerden biri İslam'ın yeniden ihya edilme düşüncesidir. İslam düşüncesinin yeniden ihya edilmesi fikri geçmişten günümüze etkisini hiç kaybetmemiştir. Modern dünyada yaşanan birçok değişim ve bu değişimin beraberinde getirdiği sorunların çözümü noktasında İslam düşüncesinin ihyası fikri daha da önemli bir noktaya gelmiştir. İslam'ın yeniden ihya edilme fikri, İslam coğrafyalarının içinde bulundukları şartlar ve İslam entelektüellerinin yeniden ihya konusundaki düşüncelerine göre farklı şekillerde tezahür etmiştir. Selefî İslamcılık olarak ifade edilen grup İslam toplumlarında yaşanan gerileme ve bozulmanın en temel sebebi olarak ana kaynaklardan (Kur'an ve Sünnet) uzaklaşılması olarak kabul eder. İslami hareket ile yapılmak istenilen Müslüman toplumlarda kabul görmüş bidat ve hurafelerin dinden arındırılarak saf İslam'ın özümzenmesini sağlamaktır.² İslahatçı İslamcılar ise Müslüman toplumlardaki yaşanan problemlerin asıl kaynağının İslam olmadığını, Müslümanların İslam'ı yanlış anlaması ve bundan dolayı yaptıkları hatalar olarak ifade eder. Ayrıca bir diğer sebep olarakta dış güçler gösterilir. İslahatçı i-İslamcılar Batı medeniyetini eleştirmekle birlikte Batı'da kendileri için kullanışlı ve elverişli olan şeylerin alınması konusunda Müslümanları teşvik ederler. Bu noktada kendi içlerinde çelişkiye düşerler. İslahatçılar İslami harekette çalışma alanı olarak kapsayıcı değildir. Oluşturdukları hareketlerden bazıları sosyal ve kültürel alanda hâkimiyet sağlarken bazıları da siyasi alana yönelmiştir.³ Modernist İslamcılar din hakkında sorgulama yoluna giderler. Burada sorgulanan İslam'ın temel kaynağı Kur'an dışındaki her şeydir. Modernistlere göre Kur'an

¹ Büyükkara, *Çağdaş İslami Akımlar*, 21.

² Büyükkara, *Çağdaş İslami Akımlar*, 25.

³ Büyükkara, *Çağdaş İslami Akımlar*, 35-136.

dışındaki her şey tahrifata uğramış, yeniden yorumlanmış ya da özünü kaybetmiştir. Eğer sadece dinin temel kaynağı dikkate alınırsa Müslüman toplumlarda yaşanan problemlerin çözüme kavuşacağını savunurlar. Zira Kur'an-ı Kerim'in toplumun tüm kesimlerinin anlayabileceği kolaylığa sahip olduğunu ifade ederler.⁴ İslam entelektüelleri, İslam'ın yeniden ihyası noktasında farklı fikirler ortaya koymuş olsalar da ortak bir görüş etrafında birleşmişlerdir. Bu da hedeflenen İslami hareketin bireysel çalışmalardan ziyade organize ve planlı bir çalışma ile daha hızlı başarıya ulaşacağıdır. Etkisini ilk olarak Mısır'da gösteren İhvan-ı Müslimin hareketi de tam olarak böyle bir amaç için kurulmuştur. Hiç şüphesiz ki İhvan-ı Müslimin hareketi İslam'ın yeniden ihyası için kurulan en etkili ve en güçlü hareketlerden biridir. Bu çalışmamızda, Mısır'da temelleri atılan ve geniş bir alanı etkisi altına alan, vizyonu ve misyonu ile birçok kişiyi ortak paydada buluşturan İhvanın Fethi Yeken'in öncülüğünde Lübnan topraklarında ne derece etkili olduğu, nasıl geliştiği, hangi noktalarda başarıya ulaşılırken hangi alanlarda yetersiz kaldığını araştırarak objektif bir biçimde ele almaktır. Ayrıca Fethi Yeken'in Lübnan İhvanı ile neler amaçladığını kendi fikirleri ve eserleri bağlamında karşılaştırarak incelemeye çalışacağız.

Araştırmanın Amacı

İslami hareketler, sömürgecilik ve dini hayatın bozulması, İslam'ın eski gücünü ve etkisini kaybetmesi gibi sebepler göz önünde bulundurulduğunda iki şekilde tezahür etmiştir. Bunlardan ilki emperyalist, işgalci güçlerle ve gerekli görülürse mevcut yönetimle direkt olarak cihad ilan ederek savaşmıştır. İkincisi daha uzun soluklu ve kökten değişim için farklı alanlarda hizmet ve çalışmalar yaparak İslam toplumlarını yeniden inşa etmeye çalışmıştır.⁵ Birçok İslam düşünürü, âlim ve entelektüel İslam'ı yeniden eski gücüne kavuşturmak adına fikirleri ve çalışmalarıyla bulundukları bölgelerde Müslüman toplumların düşünce ve eylem dünyasında etkili olmuştur. Fikir ve çalışmalarına hız kazandırmak amacıyla İslami düşüncüyü hayata geçirmeyi hedeflemişler ve bazı faaliyetlerde bulunmuşlardır. Zamanla birer harekete dönüşen bu faaliyetler İslami hareketleri oluşturmuşlardır. Bu hareketler ideolojileri, plan ve programları, topluma hizmetleriyle kendi etki alanlarını belirlemişlerdir. Bazı hareketler ise belirlenen ve hedeflenen amaçlarından saparak İslam'a hizmet etmek yerine zarar verme noktasına gelmiştir.

İslam'ın eski gücüne kavuşması amacıyla kurulan ve yapılan çalışmalar neticesinde İslam'a hizmet etmiş oluşumlardan bazıları şunlardır: Cemaat-i İslami(Pakistan), Hizbullah(Lübnan), en-Nahda Hareketi(Tunus), ABIM(Malezya), İhvan-ı Müslimin(Mısır).

⁴ Büyükkara, *Çağdaş İslami Akımlar*, 215-216.

⁵ Aktaş, *İslam Dünyasında Alternatif Düzen Talepleri (Mısır, Pakistan, Fas, K.İrak, Tunus, Lübnan, Malezya)*, 23.

İhvan-ı Müslimin hareketi Mısır topraklarında kurulmuş olsa da çalışmalarıyla, etkisiyle ve fikri oluşumlarıyla birçok İslam düşünürü ve Müslümanı etkilemiştir.

İhvan-ı Müslimin Suriye, Filistin, Irak, İran, Ürdün’de etkili olduğu gibi Lübnan’da da etkisini göstermiştir. Araştırmamızın esas amacı, Lübnan gibi birçok farklı kültürel, dini ve etnik grupların yoğunlukta olduğu bir ortamda İslami hareket oluşturmak isteyen Fethi Yeken’in neden İhvan-ı Müslimin hareketini temel aldığı sorusunun cevabını aramak ve Yeken’in fikirlerinin ve çalışmalarının İhvan ile ilişkisini ele almaktır. Ayrıca yaptığı çalışmalarıyla bu harekete ne derece katkı sağladığı, eksikliklerini, etkilerini ve sonuçlarını değerlendirmektir. Ayrıca bu çalışmamızda İhvan-ı Müslimin gibi oldukça güçlü bir hareketin Lübnan’da hangi noktalarda yetersiz kaldığını, başarıyı engelleyen unsurları Mısır örneğinden yola çıkarak analiz etmektir. Fethi Yeken’in fikirlerini kâleme aldığı eserler doğrultusunda inceleyerek onun İslam’a hangi açılardan baktığını, fikirlerini besleyen unsurları, kişileri ve bunların İhvan’a yansımalarını ortaya koymaktır. Ayrıca Yeken’in Lübnan için örnek aldığı İhvan hareketinde yaşadığı kırılmaların neler olduğu ve bunun sonucunda neden bu hareketten ayrıldığını incelemektir. Araştırmamızın bir diğer sebebi ise İhvan-ı Müslimin ile ilgili birçok kaynak bulunmasına rağmen Lübnan’daki İhvan hareketiyle ilgili yeterli ve doğrudan kaynakların bulunmamasıdır. Bu minvalde yapılacak olan bu çalışma ile literatürümüzde konuyla ilgili bir kaynak oluşturarak araştırmacılar için bir örnek teşkil etmesini sağlamaya çalışacağız.

Araştırmanın Metodu

Kelam ve İslam Mezhepleri Tarihi Ana Bilim Dalı’nın kendine özgü yöntem ve metotları, birbiriyle ilişkisi olan, vuku buldukları dönemin izlerini taşıyan konuların ele alınması noktasında yapılan araştırmaları zaman, hadise, fikir bağlamından bağımsız olarak ele alınmasını imkânsız kılmaktadır. Bu sebeple çalışmamızı zaman, mekân, şahıs, olay ve fikir ekseninden kopmadan ele almaya çalıştık.

Çalışmamızda öncelikle kaynak tarama, bilgi toplama ve edinilen bilgileri Kelam ve İslam Mezhepleri Tarihi Metodolojisi bağlamında yeniden düzenleme, değerlendirme gibi temel teknikleri takip ettik. Tezimizi yazarken yazar merkezli psikanaliz, biyografi ve sosyopolitik bakış açısı yöntemleri kullanılmıştır. Konuyla ilgili tarihi araştırmalar, incelemeler ve olay araştırmalarıyla çalışmamızı destekledik. Ele aldığımız bu çalışma ‘nitel’ anlatım şekliyle deskriptif/ betimleyici metotla olayları olduğu gibi aktarmaya çalıştık.

Tezimiz bir giriş ve iki ana bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde tezimizin konusu, amacı ve metodu yer almaktadır. Birinci bölümde Mısır’ın sosyoekonomik yapısı,

Hasan el-Benna'nın hayatı ve İhvan-ı Müslimin'in kuruluşu, amacı, yöntemleri ve çalışmasını konu edindik. Çalışmamızın ana kısmını oluşturan ikinci kısımda ise Fethi Yeken'in hayatına, ilmi ve fikri çalışmalarına yer verdik. Bu çalışmalardan yola çıkarak Fethi Yeken'in İhvan-ı Müslimin ile tanışmasını ve bu hareketi Lübnan'da kurmasını ele aldık. Araştırmanın ikinci bölümünde ayrıca Mısır İhvan-ı ile Lübnan İhvanı'nın benzerliklerini ve farklılıklarını karşılaştırdık. Araştırmamızda öncelikli olarak Fethi Yeken'in kâleme aldığı eserler, makaleler ve söyleşilere yer verilmiştir. Tezimizle ilişkili olan birçok yerli ve yabancı eserlerden de faydalanılmıştır. Çalışmamızda daha çok ulaşma imkânı bulduğumuz eserlere yer vermeye çalıştık. Bunların yanı sıra son döneme ait konu ile ilişkili birçok tez ve makalelerde sıklıkla başvurulmuş kaynaklarımız arasında yerini almıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. İHVAN-I MÜSLİM'İN DOĞUŞU VE YAYILIŞI

1.1. İHVAN-I MÜSLİMİN'İN DOĞUŞUNA ZEMİN HAZIRLAYAN FAKTÖRLER

Modernleşme dönemi olarak kabul edilen 18. ve 19. yüzyıl dünya genelinde birçok değişikliğin görüldüğü yıllardır. Bu değişimler ülkelerin, toplumların ihtiyaçlarını yeniden şekillendirmiştir. İslam ülkeleri ve dolayısıyla Müslüman toplumlar da bu değişimlerin etkisi altında kalmıştır. Modernleşme hareketinden en çok etkilenen İslam ülkesi olan Mısır bu süreci daha iyi anlamamız, yaşanan krizi ve çözüm tekliflerini görebileceğimiz önemli bir örnektir.

Mısır, İslam modernizminde önemli bir yere sahiptir. Modernleşme hareketi ilk olarak Osmanlı entelektüelleri arasında başlamış olsa da Mısır'ı bu noktada öne çıkaran modernleşme hareketinin oldukça radikal ve İslami bağlamdan uzak gerçekleşmesidir.⁶ Mısır'da modernleşme hareketini başlatan kişi Mehmet Ali Paşa'dır (ö.1849). Bölgeye gitme amacı ülkeyi Fransız işgalinden kurtarmaktır. Paşa, işgali kontrol altına aldıktan sonra Mısır'a vali olarak görevlendirilmiştir. Bu dönemde ordudaki yetersizliğin farkına vararak birtakım değişiklikler yapma kararı alır. Bundan dolayı Mısır'da modernleşme hareketi askeri alandaki eksikliklerin yeniden düzenlenmesi gerektiğinin bir ihtiyaç olduğu fikriyle başladığı söylenebilir.⁷ Askeri yapılanma için çalışmalar yapıldığı sırada Mehmet Ali Paşa batının teknolojik üstünlüğünden fazlasıyla etkilenir ve yeniden yapılanmanın tüm alanlarda olması gerektiğini düşünür. Bunun için Avrupa'ya eğitim için birçok kişi gönderir.⁸ Ne var ki istediği modernleşme hareketinden beklediği etkiyi göremez ve yaptığı reformlar daha çok ülke için eleman yetiştiren kurumların açılması şeklinde kalır. Zamanla Mısır'da modernleşme hareketi devlet yöneticileri ile başlayıp İngilizlerin Mısır'ı işgali ile tamamen farklı bir boyut kazanmıştır.⁹

Bu radikal değişim Mısır toplumunda bazı tartışmalara sebep olmuştur. Bu tartışmalar İslam'ın hayatın her alanında çağın ihtiyaçlarına her koşulda cevap verebilecek yeterlilikte olduğuna inanan muhafazakârlar ile gelişim ve değişim için tek yolun Batılaşma olduğuna inanan seküler kesim arasında meydana gelmişti. Bunun dışında İslam'ın her bakımdan yeterli olduğunu kabul etmekle beraber batının bilim ve tekniğinden yararlanılabileceğine inanan

⁶ Bedri Gencer, *İslam'da Modernleşme* (Ankara: Doğubatı Yayınları, 2017), 303.

⁷ Alev Erkilet, *Orta Doğu'da modernleşme ve İslami hareketler* (İstanbul: Büyüyenay Yayınları, 2015), 219.

⁸ Erkilet, *Orta Doğu'da modernleşme ve İslami hareketler*, 220.

⁹ Ira M. Lapidus, *Modernizme geçiş sürecinde İslam dünyası*, çev. İ. Sefa Üstün (İstanbul: Marmara Üniversitesi, 1996), 83.

başka bir grup daha vardır.¹⁰ Hasan el-Benna (ö.1949), bahsettiğimiz bu gruplar arasında İslami çerçeveyi ana gaye kabul ederek, İslam ile Modernizm arasında itidalî bir çizgi benimsemiştir.¹¹ Onun tek gayesi Kur'an ve Sünnete uygun bir modernleşme ile Mısır'ın ilerlemesidir.¹²

Benna'nın çocukluğu ve gençliği İngiliz işgaline karşı olan grupların içerisinde geçmiştir. Öğretmen olarak gönderildiği İsmailiye'de işgalci güçlerin Mısır'ın sosyokültürel, ekonomik ve siyasi hayatına etkilerini daha net bir şekilde görme imkânına sahip olmuştur.¹³ Benna'nın bu ortamlarda yaşananlara bizzat tanıklık etmesi Mısır için ileride hazırlayacağı çalışmaların ve gençlik döneminde başlayarak çalışma hayatı ile hız kazanan siyasi fikirlerinin olgunlaşmasına büyük etkisi olmuştur.

1.1.1. Siyasi Faktörler

18. yüzyıl başlarında Osmanlı devletinin giderek zayıflamasıyla Mısır'ın toplumsal yapısında birçok değişiklikler meydana gelmiştir. İlk olarak Napolyon'un (ö.1821) 1798 yılında Mısır'ı işgal etmesiyle İngilizlerin Mısır toplumundaki egemenliği artmış oldu. Bunun ardından Mısır'daki siyasi sorunları çözmek için vali olarak atanan Mehmet Ali Paşa, Mısır yönetiminde en etkin kişi haline geldi. Yönetime geldikten sonra ilk iş Osmanlıdan bağımsız bir yönetim kurmak oldu. Kendisine muhalif olan herkesi yenerek amaçladığı bağımsız hanedanlığı kurdu.¹⁴ Fakat Mehmet Ali Paşa'dan sonra Mısır yönetimine gelen torunu Mısır'ı ekonomik ve siyasi bağımsızlığa kavuşturmak adına yaptığı çalışmalarla Avrupalı devletlere her alanda bağımlı bir devlet haline getirdi.

Avrupalı devletler İsmail Paşa'dan (ö.1895) borçlarını tahsil etmek için önce borçlar idaresini kurup ardında da Mısır'ın iç işlerine karışıp kendilerini temsil edecek yeni bir bakanlar kurulunun kurulmasını talep ettiler.¹⁵ Böylelikle ekonomide olduğu gibi devlet yönetimi de İngilizlerin ve Fransızların eline geçmiştir. Ekonomik sıkıntılar içerisinde iyice bunalan halka yapılan şiddet ve baskılar halkın İngilizlere ve Fransızlara karşı olan nefretini artırırken Milliyetçilik düşüncesini de beslemeye başlamıştır. I. Dünya Savaşı ile milliyetçilik fikri Mısır'ı tamamen etkisi altına almıştır. Savaşın sona ermesiyle devlet, laik ve milli bir

¹⁰ Nurettin Taşar, *Seyyid Kutub Sonrası Müslüman Kardeşler'in Siyasallaşması* (Çanakkale: Çanakkale On sekiz Mart Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2018), 15.

¹¹ Lapidus, *Modernizme geçiş sürecinde İslam dünyası*, 95.

¹² Cihangir B Aksakal, "Seyyid Kutub ve Müslüman Kardeşler" 2/3 (2015), 74.

¹³ Lapidus, *Modernizme geçiş sürecinde İslam dünyası*, 84.

¹⁴ Lapidus, *Modernizme geçiş sürecinde İslam dünyası*, 84.

¹⁵ Asuman Emin, *Mısır siyasetinde Vefd Partisi* (İstanbul: Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2017), 17.

düzen benimsenmiştir.¹⁶ Mısır ileri gelenleri bağımsızlık için çaba göstermiş fakat askeri anlamda güçlü bir karşı koyma gerçekleşmediğinden dolayı Mısır tam bağımsız hale gelememiştir.¹⁷ Mısır için tam bağımsızlık düşüncesini savunan ve bunun mücadelesini veren Vefd Partisi halkın desteğiyle iktidara geçmiştir. Bu durum İngilizleri ve Mehmet Ali Paşa tarafından kurulup devam eden Krallık yönetimini rahatsız etmiştir. Vefd partisi aleyhine birtakım ortak çalışma yürütülerek yönetimden çekilmesi sağlanmıştır. Binaenaleyh halk arasında özellikle de Mısırlı gençlerde İngiliz düşmanlığı artmış, Arap milliyetçiliği de halk nazarında radikal bir forma bürünmüştür.¹⁸ Vefd Partisi'nin istifaya zorlanmasından sonra düzelmesi umulan ortam giderek kötüleşmiş, Mısır ekonomisinin giderek bozulması, siyasi istikrarsızlık, sosyal hayatta meydana gelen protestolar ve isyanlar Mısır'ı büyük bir çıkmaza sokmuştur.

1.1.2. Ekonomik Faktörler

Mısır'ın modernleşmesinde etkili olan birçok önemli şahsiyet vardır. Bürokrat, yönetici ve entelektüel çevreden farklı isimler bu dönemde etkili olmuştur. Bunların en önemlisi hiç şüphesiz İsmail Paşa'dır(d.1830-ö.1895).

Mehmet Ali Paşa'nın torunu İsmail Paşa Avrupa'da yaşayıp eğitim almış, dedesinin başlattığı modernizm hareketini hızlandırarak hayallerindeki Avrupai tarzdaki modern ve bağımsız Mısır'ı bir an önce inşa etmeyi hedeflemiştir.¹⁹ Mısır'ın modernleşmesi için yapılan yenilikler İsmail Paşa'yı sürekli dış devletlerden borç almaya itmiş ancak Mısır ekonomisinin yeteri kadar güçlü olmaması, üst üste alınan borçların giderek artması ekonomiyi iyice içinden çıkılmaz bir duruma sevk etmiştir.²⁰

İsmail Paşa, borçlanmanın önüne geçebilmek için Süveyş Kanalı Şirketi'nin hisselerini önce Fransızlara satmayı teklif etmiş ancak Fransızların iç karışıklıklardan endişe etmesi üzerine hisselerin bir kısmını İngiltere'ye satmıştır.²¹ İsmail Paşa, satılan hisselerden elde edilen parayla borçların bir kısmını ödese de kendisine verilen sürede borcun tamamını ödeyememiştir. Bunun üzerine İngiltere borçlarla ilgili meseleyi daha net bir şekilde incelemek için Paşa'nın da izniyle bir uzman göndermiş ve yapılan incelemede Paşa'nın

¹⁶ Bkz. Ali Abdürrazık'ın 'Devlet ve Rejim' hakkındaki eseri bağlam açısından önemli. Ayrıca Mustafa Sabri Efendi'nin 'Hilafet' adlı eseri de bu bağlamda yazılmıştır.

¹⁷ Lapidus, *Modernizme geçiş sürecinde İslam dünyası*, 92.

¹⁸ Lapidus, *Modernizme geçiş sürecinde İslam dünyası*, 92-93.

¹⁹ Hasan Korkut, *İngiltere'nin Mısır'ı İşgali, 1882* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 1996), 13.

²⁰ Korkut, *İngiltere'nin Mısır'ı İşgali, 1882*, 11.

²¹ Korkut, *İngiltere'nin Mısır'ı İşgali, 1882*, 43.

borçlarını ödeyemeyecek durumda olduğu açıkça bildirilmiştir.²² Avrupalı devletler borçlarını teminat altına almak için ülkede Düyun-u Umumiye'yi kurmuşlardır.²³

Ekonominin İngilizlerin eline geçmesi Mısır için iyi sonuçlar doğurmamıştır. Mısır pazarlarında rağbet gören ürünlere taleplerin giderek azalması, kişi başına düşen milli gelirde gerileme, Mısır nüfusunun giderek artması gibi etkenler ekonomide dengeleri alt üst etmiştir. Bu dengesizliği düzeltmek için birtakım çalışmalar yapılmış, ekonomik bağımsızlık için Mısır Bankası kurulmuştur. Ancak çalışmaların sonuçlarından zenginler, idareciler ve yabancılar faydalanırken köylüler ve düşük gelirli halk tabakası olumsuz etkilenmiştir. Bu durum zamanla Mısır'da ekonomik adaletsizliklere yol açmıştır.²⁴ Mezheplerin ve dini akımların hatta ideolojilerin doğuşunda iktisadi sebepler göz ardı edilemez. Bu bağlamda yaşanan iktisadi olumsuzluklar insanları arayışlara sevk etmiştir. Bu arayışlar ve çözüm önerilerinde 'insan faktörü' çerçevesinde her düşünür, aktivist kendi zihin dünyasının kodlarına uygun çareler üretmeye başlamıştır. Yabancıların refah içinde yaşaması Mısır halkının tepkilerine yol açmış bundan dolayı Arap milliyetçiliği ve İslam'a dönüş düşüncesi giderek güçlenmiştir.²⁵

Süveyş Kanalı Şirketinin hisselerinin kurulduğu dönemde %75'inin Fransızlara verilmesi, İsmail Paşanın Mısır'a verilen hisseleri borçları sebebiyle İngilizlere satması bölgedeki hâkimiyetin büyük oranda İngiliz ve Fransızlara geçmesine neden oldu. Bu iki devletin bölge halkına ikinci sınıf insan muamelesi yapması, Hasan el- Benna'nın görev için gittiği İsmailiye'de ekonomik dengesizlik ve sosyal adaletsizliği daha yakından görmesini sağlamıştır. Ekonomik yetersizlik sadece yaşam standartlarını düşürmekle kalmayıp sosyal yapının bozulmasına da sebep olmuştur.²⁶

1.1.3. Sosyokültürel Faktörler

Mısır'da modernleşme hareketinin etkilediği bir diğer alan sosyal ve kültürel hayattır. Avrupa tarzı sosyal ve kültürel yaşam fikri Mısır'da birçok köklü değişime sebep olmuştur. Bu alanda yapılan çalışmaların çoğu Mısır'ın işgali ile hız kazanmıştır.

İngilizler siyasi ve ekonomik sömürgecinin başarıya ulaşmasıyla sosyal ve kültürel alanlarda da çalışmalar yaparak Mısır'ı her alandan egemenliği altına almayı amaçlamıştır. Mısır işgalini fikri ve düşünsel alanda gerçekleştirme hedefleri onları sosyokültürel alana

²² Emin, *Mısır siyasetinde Vefd Partisi*, 16.

²³ Burcu Adiloğlu - Göksel Yücel, "Düvün-ı Umûmiyye Osmanlı Devlet Borçları İdaresi", *Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi* 21 (Temmuz 2021), 73.

²⁴ Lapidus, *Modernizme geçiş sürecinde İslam dünyası*, 93.

²⁵ Abdulgani Bozkurt, *Lübnan'ın sosyal yapısı, siyasi tarihi ve Hizbullah* (Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2010), 17.

²⁶ Lia Brynjar , *Müslüman Kardeşlerin Doğuşu*, çev. İhsan Toker (İstanbul: Ekin Yayınları, 2014), 55.

yönelmiştir.²⁷ İngilizler Mısır'da İslam'dan tamamen kopmuş, Batı düşüncesinin hâkim olduğu bir toplum kurmayı amaçlamış, Mısır toprakları işgal altına girdikten sonra halka baskı uygulamaya, gençler üzerine daha çok çalışma yaparak onları dinlerinden, geleneklerinden koparmaya çalışmıştır.²⁸ Bazı gazete ve dergiler yabancıların elinde olduğundan dolayı İslam karşıtı yayınlar çoğalmıştır.²⁹ Özellikle toplum tarafından kendilerini âlim olarak tanıtarak kabul görmüş bir takım insanlar İngilizlere ve yabancı şirketlere yaranmak için dinin içine bidat ve hurafeler katarak farklı bir İslam algısı oluşturmuşlardır.³⁰ Entelektüel kesim konuşmalarında ve toplantılarında Batı düşüncesini dayatmaya başlamış, Mısır toplumu fikir olarak tamamen Batı düşüncesinin etkisi altında kalmıştır. İnsanlar İslam'ı dillerinden düşürmeseler de özlüklerinde çoktan kaybetmişlerdir.³¹ Bu durum özellikle entelektüel kesim ile muhafazakâr kesim arasında kopukluğa sebep olmuştur. İngilizlerin bu çalışmaları İslami kesim tarafından bir tehlike olarak kabul edilmiştir.³²

Başta Süveyş Kanalı şirketleri olmak üzere Mısır topraklarında açılan birçok şirketin yönetici kesimi yabancı, işçi kesiminin tamamı ise Mısır halkından oluşmaktadır.³³ Burada çalışan Mısırlılar ikinci sınıf insan yerine konulmuş, kendi ülkelerinde köle gibi yaşarken işgalcilere saygıda kusur edilmemiştir.³⁴

Tüm bunlar Hasan el-Benna'nın zihin dünyasında birtakım fikirlerin oluşmasına zemin hazırlamıştır. Zira Mısır'da yaşanan bu durumun İslam'ın yok olması ve Müslüman halkın benliğini kaybetmesi olarak görmektedir. Bu sebeple İslami bir hareketin oluşturulmasının zorunlu olduğuna kanaat getirmiştir. Mısır'ın bu durumu zihninde oluşturacağı İslami hareketin sınırlarını, hedeflerini, gerekçelerini iyice netleştirmiştir.³⁵

1.2. İHVAN-I MÜSLİMİN'İN DOĞUŞU

19.yüzyılın sonu 20.yüzyıl başlarına gelindiğinde İslam âleminde birçok noktada fikri oluşumlar ortaya çıkmaya başlamıştır. Fikri hareketlilik daha çok milliyetçi ve İslami olmak üzere iki noktada yoğunlaşmıştır. Ancak her iki fikir de istenilen düzeyde etki bırakamamıştır. İslam dünyası artık Batı'nın bilim, teknik, siyasi ve kültürel yönden ileride olduğunu kabul

²⁷ Faruk Köse, *Ortadoğu'da İslamcı siyasetin rol modeli: İhvan-ı Müslimin* (Cağaloğlu İstanbul: Ozan Yayıncılık, 2014), 74.

²⁸ Serdar Şenol, *Müslüman Kardeşler* (Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2014), 21.

²⁹ Hasan el-Benna, *Dava ve Davetçiden Hatıralar -İhvan-ı Müslimin-*, çev. Abdurrahim AY - Bilal ERDEM (İstanbul: Ravza Yayınları, 2020), 79.

³⁰ Köse, *Ortadoğu'da İslamcı siyasetin rol modeli*, 77.

³¹ Köse, *Ortadoğu'da İslamcı siyasetin rol modeli*, 69.

³² Şenol, *Müslüman Kardeşler*, 5.

³³ Köse, *Ortadoğu'da İslamcı siyasetin rol modeli*, 76.

³⁴ Hasan el-Benna, *Hatıralarım (Müslüman Kardeşler)*, çev. M. Beşir Eryarsoy (İstanbul: Beka Yayıncılık, 2019), 127.

³⁵ el-Benna, *Hatıralarım (Müslüman Kardeşler)*, 128.

etmekle beraber gelişmek için Batı'nın bu yönlerinin alınıp alınamayacağı noktasında fikir ayrılığına düşmüştür. Bu fikri ayrılık, ilerlemek için Batı'dan alınacak olan bilim, teknik ve kültürel özelliklerin İslam toplumun yapısı ve özüne uygun olmadığını savunanlar ile İslami unsurlar korunarak yalnızca bilim ve tekniğin alınabileceğini savunanlar arasında meydana gelmiştir.³⁶

İşgal altında olan Mısır'ı kendilerine açık pazar haine getiren İngilizlere karşı Mısır entelektüelleri de iki şekilde cevap verdi; ilki Avrupa'nın ileri teknolojisine kafa tutacak güce ulaştıracak olan 'Modern İslam' anlayışı, ikincisi tam bağımsızlığa götürecek 'Mısır Milliyetçiliği' dir.³⁷ Genel anlamda Mısır'da İslam Modernizmi ile hedeflenen Müslümanların ilerlemesine katkıda bulunmak ve Avrupa'nın yaptığı tehditlere karşı direnişi sağlamaktır.³⁸ İslamcılara göre İslam'ı yeniden eski gücüne kavuşturmak için ilk yapılacak şey Müslümanların ıslah edilmesinden geçmektedir. Zira İslam toplumlarının bu denli geride kalmasının sebebi İslam dininde değil İslam'ı doğru anlayıp yaşayamayan Müslümanlardan kaynaklanmaktadır. İslam, gelişmelere ve değişimlere öz itibarıyla cevap verecek nitelikleri içinde bulundurmaktadır. Yapılacak olan bu ıslah ile İslam Modernizmi hız kazanacak böylelikle askeri, siyasi, kültürel ve eğitim alanında yapılan değişimler Müslümanların bağımsızlığını sağlayacaktır. İslam Modernizmi'nin zamanla Mısırlı entelektüeller arasında siyasi bir ideoloji haline gelmesi İslami hareketlerin oluşumuna zemin hazırlamıştır. Bu durum Mısır'da siyasi hareketlilikle birlikte laik ve milliyetçi mefhumları ortaya çıkardı.^{19.} yy. sonlarına gelindiğinde artık Mısır milliyetçiliği modernizasyon düşüncesiyle beraber ifade edilir olmuştur.³⁹

2. Dünya Savaşı sonrasında Mısır topraklarında yaşanan gelişmeler karşısında Batı'ya olan güven azalmış ve İslam'a bağlılık fikri canlanmıştır. Mehmet Ali Paşa ve İsmail Paşa dönemlerinde tüm yetkileri neredeyse tamamen alınan ulema ve tarikatlar siyasi ve ideolojik konumda bulunanlara cevap vermeye yetecek güçleri bulunmadığından İslami canlanmaya yeteri kadar katkıda bulunmamıştır. İslami canlanma, genel olarak İslahatta düşüncenin temel özelliklerinden olan entelektüel kişiler ve özellikle dernekler, vaizler ve eğitimcilerin destekleriyle gerçekleşmiştir.

Bu dönemin en dikkat çeken ıslah hareketi şüphesiz ki İhvan-ı Müslimin Cemiyetidir. 14 Ekim 1906'da Buhayre'ye bağlı Mahmudiye kasabasında dünyaya gelen Hasan el-Benna

---

³⁶ Yavuz Cankara - Pınar Özden Cankara, "Ortadoğu'nun En Köklü İslamcı Yapılanması Olan Müslüman Kardeşler Örgütü'nün Uluslararası Sistemde Algılanması", *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, (30 Aralık 2019), 123.

³⁷ Lapidus, *Modernizme geçiş sürecinde İslam dünyası*, 88.

³⁸ Lapidus, *Modernizme geçiş sürecinde İslam dünyası*, 89.

³⁹ Lapidus, *Modernizme geçiş sürecinde İslam dünyası*, 91.

oldukça muhafazakâr bir aileye mensuptur.⁴⁰ İlk eğitimi, mesleği saatçilik olduğu için çevresi tarafından ‘Saati’ olarak çağrılan, Hanbeli âlimi babası Ahmed b. Abdurrahman el-Benna (ö.1958) tarafından verilmiştir.⁴¹ Benna sekiz yaşına gelinceye kadar Medresetü’r-Reşadi’-d-Diniyye de üzerinde büyük emeği olan hocası Şeyh Muhammed Zehra’dan (ö.1974) dini eğitimi alır.⁴² Hasan el Benna’nın ilköğrenimi klasik dini eğitim üzerine tamamlandıktan sonra ortaöğretimi modern eğitim üzerine almıştır.⁴³ Ortaokul yıllarındayken Şaziliye tarikatının Hassafîye koluna katılmıştır.⁴⁴ Eğitim aldığı yıllara denk gelen İngiliz işgali ve etkileri Hasan el-Benna’nın fikri hayatı üzerinde büyük etkiler bırakmıştır.⁴⁵ Bu dönemde halkın İngiliz İşgaline karşı gösterdiği protesto ve mitinglerde en önde yer almıştır.

Hasan el-Benna 1923 yılında Kahire de Darul-Ulûm’da eğitim almaya başlamıştır. Hasan el-Benna Kahire’ye gittiği yıllarda gerek babası tarafından gerekse babası aracılığı ile edindiği entelektüel kişilerle yaptığı ilmi ve fikri tartışmalar ile oldukça geniş bir bakış açısına sahip olmuştur. Kahire, Benna’nın hayatında bir dönüm noktasıdır.

1927 yılında Genç Müslümanlar Birliği’ne üye olmuş ve burada kaldığı süre içinde oldukça aktif rol oynamıştır.⁴⁶ Cemiyetin içinde bulunduğu süre zarfında yöneticilerin toplumun yaşadığı sorunlara çözüm aramadığını, yönetimin zenginlerin elinde bulunduğunu ve bu gücü yalnızca kendileri için kullanmalarını ciddi şekilde sert bir dille eleştirmiştir.⁴⁷ Yine bu dönemde Reşit Rıza tarafından aylık olarak çıkarılan el-Menar dergisi başta olmak üzere birçok dergiyi düzenli olarak takip etmesi, sohbet ve farklı alanlardaki yayınları incelemesi onun düşünce dünyasının ufuklarını açmıştır.⁴⁸ Benna’nın tüm bu yaşadıkları zihninde bazı düşünceleri doğmasına zemin hazırlamıştır. Kahire, Hasan el-Benna için bazı noktaları iyice gözlemleme ve tecrübe etmek için en ideal yer olmuştur.

Haziran 1927 yılında Darul-Ulûm’dan mezun olan Hasan el-Benna’nın öğretmenlik vazifesi için ilk tayin edildiği yer İsmailiye’de bir ilkokuldur. Bu bölge de aynı zamanda Süveyş Kanalı İrketi’nin yönetim birimi bulunduğundan dolayı İngiliz ve Fransızların yoğunlukta yaşadığı bir yerdir.⁴⁹ Hasan el-Benna İsmailiye’ye geldikten sonra halkla sohbetlerde bulup yaşadıkları ortam hakkında birçok noktada bilgi almıştır. Almış olduğu

⁴⁰ Mehmet Ali Büyükkara *Çağdaş İslami Akımlar* (İstanbul: Klasik yayınları, 2016), 161.

⁴¹ Köse, *Ortadoğu’da İslamcı siyasetin rol modeli*, 15.

⁴² Ömer Turan, *İslami Hareketler Tarihi, Fikir Örgüsü ve Metodları* (İstanbul: Step Ajans, 2002), 45.

⁴³ Büyükkara, *Çağdaş Akımlar*, 161.

⁴⁴ Engin Koç, “Müslüman Kardeşler Hareketinin Mısır Hükümeti ile Paradoksal İlişkilerinin Analizi: 1931-1970”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 42 (20 Haziran 2015), 226.

⁴⁵ Şenol, *Müslüman Kardeşler*, 9.

⁴⁶ Şenol, *Müslüman Kardeşler*, 9.

⁴⁷ Köse, *Ortadoğu’da İslamcı siyasetin rol modeli*, 16.

⁴⁸ Turan, *İslami Hareketler Tarihi, Fikir Örgüsü ve Metodları*, 46.

⁴⁹ Brynjar, *Müslüman Kardeşlerin Doğuşu*, 54-55.

bilgiler Hasan el-Bena'yı hiç memnun etmemiştir. Çünkü bölge tamamen yabancıların hâkimiyetine geçmiş, yerli halk sefalet içerisinde yaşarken yabancıların refah bir yaşam sürmekte olduğunu görmüştür. Mısır halkı ise kendi ülkelerinde işçi hatta köle muamelesi görmekte, yabancıların özel ihtiyaçlarını karşılamak zorunda bırakılıp hiçbir şekilde saygı görmemekteydiler. Batı tarzı yaşam tüm bölgeyi etkisi altına almış, sokaklar, caddeler yabancı isimlerle adlandırılmaktaydı. Mısır halkı, geleneklerinden kopararak kimliklerini kaybetmeye yüz tutmuştur.⁵⁰ İslami yaşam belli grup ve kişiler arasına sıkışmış, onlar da kendi içlerinde bölünmüşlerdi.

Hasan el-Benna, Müslüman toplumların içinde bulunduğu sıkıntılı gidişatı değerlendirirken bu duruma düşmenin sebeplerini şu şekilde ifade eder: İslam'a olan bağlılığın zayıflaması, Batı'nın bilim ve tekniği alınırken İslam'a ve özellikle Müslüman toplumlara uygun şekilde alınmayıp onlar için iyi olan bizim içinde iyidir desturuyla hareket edip tamamen Batı taklit edilerek kültür, eğitim ve özellikle sosyal hayatı etkileyip değiştirmesi, devlet yönetiminde bulunan kişilerin de İslami kaidelerden uzaklaşmasında görmekteydi.⁵¹

Mısır'daki kötü gidişat Hasan el-Benna'yı harekete geçirmişti. Onun zihninde sadece İslam'ın yanlış anlaşılması ve bunun düzeltilmesi yoktu. Eğer bu fikriyatla yoluna devam edecek olursa hiçbir şeyin düzelmeyeceğini bilmekteydi. Bundan dolayı ilk önce halkı İslami konularda iyice eğitmek, ardından eğitimini tamamlayan bireylerin/kardeşlerin ulaşabilecekleri her yerde İslam davasını yeniden canlandırmak, Müslümanların üzerine dökülen ölü toprağını atmak istemekteydi. Kısaca el-Benna bir 'İslam cemaati' kurarak davasını kalıcı kılmayı amaçlamaktaydı.⁵²

İhvan-ı Müslimin'i kurma fikri İsmailiye'de gördüklerinden sonra ortaya çıkan bir düşünce değildir. Çocukluk döneminde şahit olduğu olaylar, katıldığı dernekler ve cemaatler, Kahire'de gördükleri ve son olarak İsmailiye'de şahit olduğu olaylar zihninde var olan fikirlerini netleştirmeye yardımcı olmuştur. Daha sonra bu fikrinden çok yakın gördüğü altı arkadaşına bahsetmiştir.⁵³ Bu altı arkadaş ilk önce bu fikir ve aksiyonun başarısızlıkla sonuçlanacağı noktasında tedirginlik yaşasa da daha sonra Hasan el-Benna'nın kendilerine yol

---

⁵⁰ el-Benna, *Hatıralarım (Müslüman Kardeşler)*, 109.

⁵¹ Cankara- Cankara, "Ortadoğu'nun En Köklü İslamcı Yapılanması Olan Müslüman Kardeşler Örgütü'nün Uluslararası Sistemde Algılanması", 125.

⁵² el-Benna, *Dava Ve Davetçiden Hatıralar -İhvan-ı Müslimin-*, 129.

⁵³ Hasan El-Benna, *Müslüman Kardeşler Teşkilatı*, çev. H. Hüseyin YILMAZ (İstanbul: Özgü Yayınları, 2017), 26.

göstereceğine dair söz aldıktan sonra onaylamış ve İhvan-ı Müslimin resmen h.1327-m.1928 Mart ayında kurulmuştur.⁵⁴

Cemaate İhvan-ı Müslimin adı bizzat Hasan el-Benna tarafından verilmiştir. Mısır toplumunun gelişmesi ve ilerlemesi için Batı'nın birebir taklit edilmesine gerek olmadığını ve aynı zamanda İslam'ın bu ilerleme ve gelişme için bir engel teşkil etmediğini, toplumun maneviyatını yükseltme ve İslam'ı yeniden hâkim kılmak için bir araya gelen Müslüman kardeşler oldukları için bu adın daha münasip olacağını dile getirmiştir.⁵⁵ Kısaca bu adı İslam'a hizmet için kendisini feda eden tüm bireyler için seçmiştir.⁵⁶ Cemaat ilk kurulduğu dönemde belli bir süre kendini gizlemiştir.⁵⁷ Kanaatimizce bunun sebebi yapılacak olan çalışmaların ilk aşamasında hedeflenen noktaya gelebilmek için herhangi bir engelle karşılaşmak istenilmemesidir.

Hasan el-Benna davet için farklı bir yol tercih etmiştir. Davetlerine cemaatler, yöneticiler, eğitim verdiği yerlerden ziyade kahvehaneler, camiler ve mescitler üzerinden başlamıştır. Bu noktalardan başlamasının sebebi; burada bulunan insanların grup taassubundan uzak, İslami bilgi noktasında oldukça zayıf olmakla beraber iyi bir dinleyici kitlenin olması ve eğitim almalarının daha kolay olacağını düşünmesinden kaynaklanmaktadır.⁵⁸ Bu fikir tam da düşündüğü gibi olmuştur. İlk etapta yapılan davetlere halk tarafından bir ön yargı beslenilse de anlatıcı ve anlatılan konuların ilgi çekici olması kısa sürede dinleyici kitlesinin sayısını artırmıştır. Nitekim kurmuş oldukları cemaatin sayısı oldukça kısa bir zamanda yetmişin üzerine çıkmıştır.⁵⁹

Cemaatin ilerlemesi ve hedefine uygun şekilde devam edebilmesi için belli noktalar üzerinde oldukça titiz davranılıyordu. Hasan el-Banna'ya göre amacını, hedefini bilmeyenler davalarında başarılı olamazdı. Bundan dolayı öncelikle üyelere iyi bir İslami eğitim verilmesi gerektiğine inanılıyordu. Bu hedef doğrultusunda güçlü bir İslami eğitim programı hazırlanmış ve üyelerin eğitimine başlanmıştır.⁶⁰ Ayrıca eğitim yapılacak yere kendisinin de okuyup tavsiye ettiği ve davet için faydalı olacağını düşündüğü kaynaklarla küçük bir kütüphane yapmıştır. İslami eğitimle sınırlı kalmayarak üyeleri yeteneklerine göre ayırmış ve bu kişilerin güçlü yönlerini geliştirmek için çalışmıştır. İyi hitabete sahip olanlar davet yolunda yetiştirilip ardından da gerekli görülen yerlere giderek İslam'ı anlatıyorlardı.

⁵⁴ el-Benna, *Hatıralarım (Müslüman Kardeşler)*, 129.

⁵⁵ Şenol, *Müslüman Kardeşler*, 10.

⁵⁶ Erkilet, *Orta Doğu'da modernleşme ve İslami hareketler*, 231.

⁵⁷ el-Benna, *Hatıralarım (Müslüman Kardeşler)*, 142.

⁵⁸ el-Benna, *Hatıralarım (Müslüman Kardeşler)*, 110.

⁵⁹ el-Benna, *Hatıralarım (Müslüman Kardeşler)*, 130.

⁶⁰ el-Benna, *Hatıralarım (Müslüman Kardeşler)*, 131.

İhvan-ı Müslimin siyasi bir amaç doğrultusunda kurulsa da Mısır'ın sosyal ve siyasi yapısı göz önünde bulundurulduğunda direkt olarak siyasi alana atılmayıp başka alanlara yönelerek siyasi hayata dolaylı yoldan ulaşmayı amaçlamıştır.⁶¹ Bununla beraber üyeler hareketin devamlılığını sağlaması için belli bir süre cemiyetin varlığını gizlemişlerdir.⁶² Kanaatimizce bunun sebebi yapılacak olan çalışmaların ilk aşamasında hedeflenen noktaya gelebilmek için herhangi bir engelle karşılaşmak istememeleridir.

İlk etapta sosyal, ahlaki ve dini bir yapıya bürünen cemiyet birçok noktada camileri, gazeteleri ve dergileri faaliyete geçirmiş ve bulunduğu bölgelerde ortaya çıkan sosyal sorunlar üzerine çalışmalar yapmıştır.⁶³ Bununla birlikte her ne kadar dışarıdan bakıldığında cemiyet olarak ifade edilse de İhvan-ı Müslimin ana hatlarıyla tarikat yapısına daha uygun olduğu görülmektedir. Cemiyet içerisinde el-Benna için 'Mürşid' kelimesinin kullanılması, eğitim için kullanılan kitapların tasavvuf ağırlıklı olması ve Hassafiye tarikatındaki dua ve zikirlerin aynen kullanılması bu duruma örnek olarak verilebilir.⁶⁴

Sonuç itibarıyla cemiyetin birçok yapılanmayı ön plana atarak çalışmalara başlaması cemiyetin giderek güç kazanmasına yardımcı olmuş aynı zamanda muhtelif güçlerin dikkatini çekmeyi de engellemiştir. Aynı zamanda el-Benna'nın iyi bir eğitimci olması üyelerin oldukça donanımlı yetişmesine büyük katkı sağlamış bu da cemiyetin fikirlerinin civar köy ve kasabalarda hızla yayılmasına sebep olmuştur.

1.3. İHVAN-I MÜSLİMİN'İN AMACI

Cemiyetin en genel amacı tüm cihanı İslam'ın ışığı ile aydınlatmak ve bu fikrin gerçekleşebilmesi için her türlü faaliyeti uygulamaya hazır olmasıdır.⁶⁵ Bu hedef doğrultusunda İhvan-ı Müslimin'in amaçları iki kısımdan oluşmaktadır.⁶⁶ Birinci kısımda davanın teorik amaçlarını belirlenmiştir Hasan el-Benna'ya göre tüm milletleri bir araya toplayacak ve ona tabii olacak tek bir İslam cemiyeti vardır.⁶⁷ Bundan dolayı da el-Benna, bu fikrin gerçekleşmesine engel teşkil eden milliyetçilik fikrine karşı çıkmıştır. Zira övülmeye layık olan tek varlık Allah'tır. Allah katında en üstün olan takva sahibi olan kişidir düsturuyla kendini övmeyi Allah ile ilişkilendirilmek olarak düşündüğünden dolayı milliyetçiliğin boş ve

⁶¹ Erol Güngör, *İslamın Bugünkü Meseleleri* (İstanbul: Ötüken Yayınları, 2000), 128.

⁶² el-Benna, *Hatıralarım (Müslüman Kardeşler)*, 142.

⁶³ Şenol, *Müslüman Kardeşler*, 11.

⁶⁴ Abdulkadir Turan, "İhvan-ı Müslimin 20. Yüzyıl İslam Düşüncesi Üzerindeki Etkisi", *Strateji Düşünce ve Analiz Merkezi* (Erişim 02 Temmuz 2023), 7.

⁶⁵ el-Benna, *Hatıralarım (Müslüman Kardeşler)*, 79.

⁶⁶ Köse, *Ortadoğu'da İslamcı siyasetin rol modeli*, 95.

⁶⁷ Güngör, *İslamın Bugünkü Meseleleri*, 198.

anlamsız bir dava olduğu kanaatindedir.⁶⁸ Milliyetçilik fikrini alevlendiren ve bunu zaruri bir olgu olarak dayatan Batı politikalarına ve batı zihniyetine de karşı çıkmaktadır. Ancak İslam coğrafyasının bilim ve teknolojiye geri kalması gerçeği de göz önünde bulundurularak Batıdan alınacak bilim ve teknolojinin zorunluluğu üzerine de durulmaktadır.⁶⁹

Cemiyetin bir diğeri amacı da Kur'an-ı Kerim'in doğru anlaşılması, insan ruhunun tamamen maddi isteklerden temizlenmesi, şehvet ve arzularının bastırılması, Allah'tan uzaklaştıracak her türlü boş ve anlamsız şeylerden kaçınılıp Allah'ın rızasını kazanmaktır.⁷⁰

İhvan, 'Müslümanlar kardeşler' esasına dayanarak eşitlik ve sosyal adaletin sağlanmasını da bir amaç olarak kabul etmektedir.⁷¹ Bu durum Müslümanlar arasında ortaya çıkabilecek her türlü fitne ve zorluklar karşısında sosyal sorumluluk duygusunu harekete geçirecek böylelikle maddi ve manevi sefaletle karşı durulabilecektir.

İkinci kısımda ele alınan amaçlar davanın pratik kısmını oluşturmaktadır. Birinci kısımda detaylarıyla anlatılan hedeflerin gerek üyeler gerekse davanın ulaştığı herkesin hayatına uygulamasıyla gerçekleştirilecektir.⁷²

Tüm bu hedeflere ulaşabilmek için yapılması gereken Müslümanların Kuran ve Sünnet' in istediklerini eksiksiz uygulaması ve sorgusuz sualsiz kabul etmesi gerekmektedir.⁷³ İhvanın şeriatı uyma noktasındaki katı tutumu cemiyetin aşırı muhafazakâr olarak algılanmasına neden olmaktadır. Ancak Kuran ve Sünnet'in her dönemde toplumun şartlarına göre yeniden yorumlanabileceği düşüncesi ve en önemlisi İslam'ın kendine yeterliliği fikri cemiyeti aşırı tutumdan uzaklaştırmaktadır.⁷⁴

1.4. İHVAN-I MÜSLİMİN'İN İDEOLOJİSİ

İhvan-ı Müslimin'in ideolojisini ele almadan önce ideoloji kavramı üzerine durmamız konunun anlaşılması açısından daha iyi olacağı kanaatindeyiz. İdeoloji kavramı genel ifade ile siyasi ve toplumsal alanlarda insanların düşüncelerini, eylemlerini ve inançlarını etkileyen düşünceler bütünü olarak ifade edilmektedir.⁷⁵ Bir fikri belli bir temele oturarak savunmak fikrin başka kişiler tarafından benimsenmesini kolaylaştırmaktadır. İslam düşüncesini belli bir

⁶⁸ Faruk Köse, *Ortadoğu'da İslamcı Siyasetin Rolmodeli İhvan-I Müslimin* (İstanbul: Ozan Yayıncılık, 2014), 224.

⁶⁹ Güngör, "İslamın Bugünkü Meseleleri", 198.

⁷⁰ Köse, *Ortadoğu'da İslamcı Siyasetin rol modeli*, 223.

⁷¹ Güngör, "İslamın Bugünkü Meseleleri", 198.

⁷² Köse, *Ortadoğu'da İslamcı Siyasetin rol modeli*, 95.

⁷³ Güngör, "İslamın Bugünkü Meseleleri", 198.

⁷⁴ Güngör, "İslamın Bugünkü Meseleleri", 199.

⁷⁵ Ahmet Cevizci, *Felsefe Sözlüğü* (İstanbul: Paradigma Yayınları, 1999), "ideoloji", 448.

ideoloji üzerinden oluşturmakla hedeflenen insanlar tarafından anlaşılmasını ve benimsenmesini sağlamaktır.

1930'lu yıllarda Hasan el-Benna İhvan-ı Müslimin'in kendi adına çıkardığı gazete ve dergilerde birtakım risaleler kâleme almış ve bu yazılarında cemiyetin ideolojisini genel hatlarıyla anlatmıştır.⁷⁶ 1930'lu yıllarda cemiyet hala kurulum aşamasında ilerlerken bu dönemden itibaren hedeflere yoğunlaşma ve bunlar üzerinde çalışma aşamasına geçilmiştir. Çalışmalarda sistem, fikriyattan ziyade fiiliyata önem vermek şeklinde ilerlemektedir. Hızlı hareket etmek hayati derecede önemlidir.

Cemiyete ilgi ve katılım diğer cemiyetlere nazaran daha fazla olmuştur. İhvan'daki bu çekicilik, modernizm ve gelenekçilik arasında sıkışan halkın arasında bir köprü vazifesi görmesinden kaynaklanır.⁷⁷ El -Banna'ya göre bundan önce var olan siyasi veya kültürel cemiyetler hep aynı noktada hata yapmaktadır. Sorunun ne olduğu bilinmekle beraber sadece o nokta üzerine gidilmekte, soruna sebep olan faktörler görmezden gelinmektedir. Bu da yapılan çalışmaların uzun vadede bir sonuç vermediğini göstermektedir. Bundan dolayı da özüne dönmüş berrak bir İslami çalışmanın önemini üzerine basa basa vurgulamıştır.⁷⁸

Hasan el-Benna İslam'ın ne kadar geniş alanlara hitap ettiğinin farkındadır. Bundan dolayı da İhvan-ı Müslimin' in ideallerini belirlerken İslam'da olan her ne varsa onları alırken İslam dışı olan her şeyi reddetmektedir. Cemiyetin ideolojisine baktığımızda tıpkı İslam gibi hayatın her alanına el atmaktadır. İhvan-ı Müslim' in ideolojisi şu şekilde özetlenebilir:

Davanın doğru bir şekilde anlaşılıp yürütülebilmesi için öncelikle ana kaynaklara dönülmelidir. Bu kaynaklara dönmek davanın ilk ve en önemli vazifesi kabul edilmektedir.⁷⁹ Çünkü toplumsal alanlarda yapılacak tüm değişimler asli kaynaklarla uygunluk içinde olmalı ki Asrı Saadet'e dönmeyi kolaylaştırsın. Ancak burada dikkat edilmesi gerek bir nokta vardır ki o da bu değişim ve dönüşümler yapılırken bizzat Peygamberimiz dönemindeki gibi bir yaşantının kabul edilmeyip dönemin şartlarına, toplumun ihtiyaçlarına ve insanların durumlarına göre yapılan bir dönüşümün ve değişimin kabul edilmesidir.⁸⁰ El -Benna, Kur'an-ı Kerim tefsir edilirken bilimsel, içtimai ve ahlaki açılardan da modern hayatın tüm yönleriyle de bağlantılı olmasını zaruri bir ilke olarak görmektedir.⁸¹ Böylelikle hem doğudan hem de batıdan gelecek olan Müslümanlar için birleştirici bir unsur olmayı amaçlamıştır. Bu durum İhvan-ı Müslimin'in Batı kültürünü tamamen reddetmediğini, çağın şartlarına

⁷⁶ Brynjar, *Müslüman Kardeşlerin Doğuşu*, 107.

⁷⁷ Brynjar, *Müslüman Kardeşlerin Doğuşu*, 111.

⁷⁸ W. Montgomery Watt, *İslami hareketler ve modernlik*, çev. Turan KOÇ (İstanbul: İz Yayıncılık, 1997), 87.

⁷⁹ el-Benna, *Hatıralarım (Müslüman Kardeşler)*, 38.

⁸⁰ Brynjar, *Müslüman Kardeşlerin Doğuşu*, 83.

⁸¹ Brynjar, *Müslüman Kardeşlerin Doğuşu*, 114.

uygunluğun önemli olduğunu kabul ettiğini göstermektedir. İhvanın böyle bir tutum sergilemesi onu insanlar arasında daha çok talep edilir bir cemiyet yapmıştır.

İkinci olarak Benna, davanın gelişip büyük kitlelere ulaşabilmesi için Hz. Peygamberimiz'in yöntemini kılavuz olarak seçmiştir.⁸² Davette zorlama yoktur. Yumuşak bir lisan ile akıcı, açıklayıcı, anlaşılır bir tarzda hareket edilmiştir. Dinleyicileri sıkmadan, merak uyandırıcı bir şekilde konular anlatılmaktadır. Davayı anlatacak olanlar özenle yetiştirilmekte ve hitabeti oldukça güçlü olanlar arasından seçilmektedir.

Üçüncü olarak tasavvufi öğretiyi benimsediklerine vurgu yapmaktadır.⁸³ Benna, davada samimi olmak, dünyalık hevesleri bir kenara bırakıp Allah'ın rızasını esas almak en önemli vazifelerden biri olarak kabul etmektedir. Çünkü dava içerisinde kişisel hırslar, istekler ve fikirler kardeşler arasında kurulacak olan bağları zedeleyeceği fikri kabul görmektedir. Bundan dolayı İhvan'da hiçbir kişisellik söz konusu olmamalıdır. Benna, İhvan'ı tanımlarken kendilerinin Sünni, Selefi, Sufi, sportif, siyasi, ilmi ve kültürel bir cemiyet, iktisadi bir şirket ve sosyal bir fikir hareketi olarak tanımlamaktadır.⁸⁴ Sünnilik ve Selefilik bir arada kullanılması oldukça enteresandır. Burada Selefilik'in kullanılma sebebi yukarıda da bahsettiğimiz gibi asli kaynaklara ama ağırlıklı olarak Kur'an-ı Kerim'e ve Hadis'e dönüş olarak kabul edilebilir. Zira sufiliğin de burada kullanılıyor olması düşüncemizi destekler niteliktedir. Zira Benna için bu noktada Kur'an-ı Kerim'e dönmekle birlikte halk, cemaat ve tarikatların bidat ve hurafelerden arınması oldukça önemlidir. Bu yüzden körü körüne gelenekçiliği reddetmektedir. Dönüşüm ve değişim için harekete geçmesinin asıl sebebi de budur. Kısaca Benna, bir denge tutturmaya çalışmaktadır.

Dördüncü olarak ilmi ve kültürel bir cemiyet⁸⁵ olduklarını ifade eden Benna, dava için yapılacak çalışmaların, alınacak kararların temeli oluşturduğunu düşünmektedir. Asıl mesele bu konunun anlaşılmasıdır. Dava için yetiyecek üyelerin veya davetçilerin öncelikle nerelerde, hangi kesimlere neyi anlatacaklarına vakıf olması gerekmektedir. Yapılacak ilmi ve kültürel faaliyetler cemiyetin duyurulmasında ve genişlemesinde önemli katkılar sağlayacaktır.

Sportif, içtimai fikir ve iktisadi bir şirket olarak dile getirdiği hedefleri de şu şekilde özetleyebiliriz; sportif alanlarda yapılan çalışmalar ve teşvikler İhvanın her daim zinde, sağlıklı ve güçlü olduklarına işaret etmektedir. Zira Hz. Peygamber Müslüman'da bu vasıfların olması gerektiğini zikretmektedir. Ekonomik bir şirket olmakla aslında İhvan her alanda

⁸² el-Benna, *Hatıralarım (Müslüman Kardeşler)*, 38.

⁸³ el-Benna, *Hatıralarım (Müslüman Kardeşler)*, 38.

⁸⁴ el-Benna, *Hatıralarım (Müslüman Kardeşler)*, 38-40.

⁸⁵ el-Benna, *Hatıralarım (Müslüman Kardeşler)*, 38.

kendisini özgür kılmayı amaçlamaktadır. Ekonomik bağımsızlık olmadan hiçbir faaliyetin gerçekleşemeyeceğini bildiklerinden bu noktaya özellikle değinilmiştir.

Son olarak kendilerini siyasi bir cemiyet olarak ifade etmelerine gelince bu hedef İhvan'ı diğer kültürel cemiyetlerden ayırmaktadır. Çünkü Hasan el-Benna, İhvan'ı kurduğu ilk andan itibaren ülkedeki İngiliz sömürmesine karşı her zaman tam bağımsızlığı savunmaktadır. Benna, ilk zamanlar siyasi faaliyetlerini geri planda tutarak peyderpey hareket edilmesi gerektiğini düşünmektedir. Ancak ülkedeki gidişatın kötüleşmesinden dolayı siyasi hedeflerin öne çekilmesinin zorunlu olduğunu ifade etmektedir. Toplumun dini ve ahlaki değerlerinin iyileştirilmesi için öncelikle bir İslam devleti kurulmalı, ardından da halifeliği yeniden canlandırarak tüm dünya Müslümanlarını bir araya getirilmesi gerektiğini savunmuştur.⁸⁶ Bu noktada Hasan el-Benna özellikle ihtilafı konulardan uzak durmaya özen göstermekle beraber, herkesi bir arada tutacak olan ibadetler arasında farklılıklara sebep olan mezhepleri de eleştirmektedir.⁸⁷ İslam birliğinden ve kendi çıkarlarının zarar görmesinden rahatsız olan bazı İslam liderleri hiçbir kötü niyet olmadan yapılan ibadet ve uygulamaları göstererek Hasan el-Benna'yı insanlar arasında ayrılık çıkarmak ve dine bidat eklemekle eleştirilmişlerdir. Hasan el-Benna bu tutumun İslam anlayışıyla hiçbir şekilde örtüşmediğini ifade etmiştir. Kendisine yöneltilen bu ithamları İslam birliğinin bozulmaması için oldukça makul ve yumuşak bir üslup üzerinden cevaplayarak İslam düşmanlarına fırsat vermemiştir. Bu kurulacak birlik İslam ülkelerini içinde bulundukları gafletten, sefaletten ve sömürgeci kurtaracaktır.

Benna'ya göre İslam devletinin kurulmasını sağlayacak en önemli noktayı siyasi hedefler oluşturmaktadır. Kurulacak olan devlet her şeyi ile tam bir İslam devleti olmalıdır. İlk etapta ülke yönetiminde bulunan kişilerle yakın temas kurarak nazik bir dille davetlerde bulunarak kalplerini İslam davasına ısındırmayı amaçlasa da durumun ne yaparsa yapsın değişmeyeceğine inandıktan sonra onlarla da mücadele edilmesi gerektiği fikrini benimsemiştir.⁸⁸ Hasan el-Benna hiçbir zaman bir devrim yapma düşüncesinde olmamıştır. Zira böyle bir hareket ülkeyi abluka altına almış düşmanların iştihayı kabartmaktan ve ülkeyi felakete sürüklemekten başka bir işe yaramayacağını biliyordu. Benna'nın asıl isteği tam bağımsız bir İslam ülkesinin kurulması ve İslam'ın yeniden eski gücüne kavuşmasıydı. Yaptığı çalışmalar ve hizmetler ile arzuladığı hedefine giderek yaklaşmıştı. Hasan el-Benna'nın bu başarısının önüne geçemeyen hükümet ve İngilizler önce İhvan mensuplarını bir bir hapse atmıştır. Amaç Benna'yı dışarıda savunmasız bırakarak öldürmektir. Nitekim Mahmud

⁸⁶ Büyükkara, *Çağdaş İslami Akımlar*, 162-164.

⁸⁷ Brynjar, *Müslüman Kardeşlerin Doğuşu*, 124.

⁸⁸ Köse, *Ortadoğu'da İslamcı siyasetin rol modeli*, 31.

Abdölmecid, Mısır'ın gizli istihbarat üyelerinden beş kişiyi Benna'yı öldörmeleri için görevlendirmiştir⁸⁹. Benna her ne kadar ölkesi için çabalamış olsa da 12 Şubat 1949'da Kahire'de Gençler Teşkilatı'nın önünde silahlı saldırıya uğramıştır. Sözde tedavi için kaldırıldığı hastanede kasten tedavi edilmediğinden dolayı hayatını kaybetmiştir.

1.5. İHVAN-I MÜSLİMİN'İN YAYILMASI VE SİYASALLAŞMASI

İhvan-ı Müslimin ilk etapta siyasi bir amaç doğrultusunda kurulsada Mısır'ın sosyal ve siyasi yapısı elverişli olmadığından dolayı siyasi bir yapılanma veya çalışma gerçekleştirilememiştir. İlk çalışmalar daha çok sosyal, ekonomik, kültürel ve dini alanlarda gerçekleşmiştir. Böylelikle cemiyet temellerini sağlamlaştırmış ve amacını daha rahat bir şekilde ortaya koymuştur. Cemiyetin bu derece nasıl geliştiğini anlayabilmek için öncelikle Hasan el-Benna'nın davet anlayışını iyi anlamak gerekmektedir. Davete başlayan kişi ömrünü tamamen bu davaya adanmalı, gerekirse bu uğurda can bile verilmelidir. Davet fedakârlık ve gönöl işidir. Amaç insanların kalplerine girerek İslam'ı yeniden yeşertmektir. Bu uğurda tıpkı Peygamber efendimiz (s.a.v.) ve Sahabe-i Kiram efendilerimiz gibi tüm mal, mülk harcanmalıdır. Yapılan davette cemiyetin adının söylenmesine gerek yoktur önemli olan davetin sonunda inanmış cemaatin olmasıdır.⁹⁰ Cemiyetin kurulduğu ilk dönemlerde yayılma ve gelişme çalışmalarını şu şekilde özetleyebiliriz:

Yukarıda da daha önce bahsedildiği gibi ilk yıllarda halkın bilinçlendirilmesi ve İslam'a yeniden ısındırılması hedeflenmiştir. Kahvehane kültürü oldukça yaygın olduğu için ilk sohbetler burada yapılarak küçükte olsa İslami bilinç uyandırılmak istenilmiştir. Cemiyetin giderek tanınmasıyla birlikte üye sayısı artmış, davetler de kahvehanelerden evlere ve camilere taşınmıştır. Hatta İsmailiye bölgesinde halkın desteği ile birçok camii açılmış, cemaat hem ibadetlerini rahatlıkla yapmış hem de kahvehane kültüründen uzaklaşmıştır.⁹¹

Cemiyet için her birey değerli ve önemlidir. Bundan dolayı cemaate katılan üyelerin yetiştirilmesi ve tüm yönlerden bilinçlendirilmesi amacıyla erkekler için İslami Hira Enstitüsü, kadınlar için Müslüman Anneler Medresesi kurulmuştur.⁹² Okullara verilen isimler bile davanın her durumda ve her koşulda unutulmaması ve hissedilmesi için özenle seçilmiştir. Akademik başarısı düşük bireyler için de teknisyen okulları açılmıştır. Bu öğrencilerin de kültürel birikimlerine önem verilmiş, okulda edindikleri mesleki bilgileri ile toplumda yer edinmişlerdir. Hasan el-Benna özellikle öğrenciler ve gençler üzerinde titizlikle

⁸⁹ Fethi Yeken, *Çağdaş Davet Önderleri*, çev. Ziya Eryılmaz (İstanbul: Ravza Yayınları, 2001), 10.

⁹⁰ Köse, *Ortadoğu'da İslamcı siyasetin rol modeli*, 132.

⁹¹ Köse, *Ortadoğu'da İslamcı siyasetin rol modeli*, 130.

⁹² Köse, *Ortadoğu'da İslamcı siyasetin rol modeli*, 132.

duruyor onların gelişimi için daha çok çabalıyordu. Çünkü Benna çekirdekten yetişen kişilerin her zaman daha bilinçli ve sağlam iradeli olduğuna inanmaktadır.⁹³

Davetin kısa sürede yayılmasını sağlayan bir diğer faaliyet ise cemiyetin çıkardığı kitap, broşür ve dergilerdir. İlk çıkan broşür ve dergiler daha çok İhvan-ı Müslimin'in amaçlarını, hedeflerini ve ideolojisini ele almakta ve daha çok İsmailiye bölgesi, Kanal Şirketi'nde yer alan üyeler sayısınca basılmaktadır. Dağıtım Hasan el-Benna tarafından kurulan komisyon tarafından yapılmakta, tüm masraflar üyeler tarafından karşılanmaktadır.⁹⁴

Daveti daha da büyütmek ve İsmailiye sınırlarından çıkarmak için Mısır'daki önemli bölgelere yetiştirilen üyeler gönderilmiş, bizzat Hasan el-Benna tarafından da birçok noktada konferanslar ve toplantılar düzenlenmiştir. Davetin yapıldığı noktalarda yeni şubeler açılarak cemiyetin ulaşım ağı genişletilmiştir. Hatta 1930'lu yıllara gelindiğinde açılan şube sayısının 150'den fazla olduğu tahmin edilmektedir.⁹⁵ Şubelerin dağılımına bakıldığında ise hemen hemen Mısır'ın her bölgesine yayıldığı görülmektedir. Özellikle önemli merkezlerinin bulunduğu Yukarı Mısır bölgesine daha fazla yoğunlaşmıştır.⁹⁶

Hasan el-Benna'nın cemiyetin özellikle gençler tarafından tanınmasına oldukça özen gösterdiğini yukarıda vurgulamıştık. Bu düşüncesini desteklemek adına bir öğrenci komitesi kurmuştur. Bu komite, yayımlanan broşür ve dergileri fakültelerde de dağıtarak gençlerin dikkati çekmeye çalışmıştır.⁹⁷ Fakültelerde yapılan davet sadece dergi ve broşürlerle sınırlı kalmamış fiili olarak harekete geçilmiştir. Bu dönemde egemen olan güçlerdir tarafından İslam ile bağları tamamen kopartılmak istenilen gençler üzerinde toplumsal baskı oluşturulmakta, İslam'ın emirlerini yerine getirenler gerici ya da yobaz olarak nitelendirilmektedir. Bundan dolayı ya tamamen İslam'dan uzaklaşmakta ya da ibadetler gizlice yapılmaktaydı. İhvan üyeleri bu durumu değiştirmek adına fakültelerde İslam'ın gereklerini herkesin gözü önünde yerine getirerek bunda utanılacak bir durumun olmadığını diğer İslami ilkeler gibi ibadetlerin de özgürce yaşanabileceğini anlatmaya çalışmışlardır. Yapılan bu çalışmalar kısa bir süre sonra etkisini göstermiş ve cemiyete katılan üyelerin sayısında ciddi bir artış görülmüştür.⁹⁸

Kurulduğu ilk yıllardan beri çıkarılan dergiler, yayımlanan makalelere ek olarak teşkilat gazete çıkarma kararı almıştır. Bu kararın alınmasındaki asıl sebep halka ulaşmanın

⁹³ Mahmud Abdulhalim, *Müslüman Kardeşler Tarihe Yön Veren Olaylar (Kurucu Lider Dönemi-1)*, çev. Recep Emin Gül- Fatma Zehra Topçu (İstanbul: Nida Yayıncılık, 2019), 113.

⁹⁴ Abdulhalim, *Müslüman Kardeşler Tarihe Yön Veren Olaylar (Kurucu Lider Dönemi-1)*, 115.

⁹⁵ Lapidus, *Modernizme geçiş sürecinde İslam dünyası*, 206.

⁹⁶ Lapidus, *Modernizme geçiş sürecinde İslam dünyası*, 207.

⁹⁷ Abdulhalim, *Müslüman Kardeşler Tarihe Yön Veren Olaylar (Kurucu Lider Dönemi-1)*, 116.

⁹⁸ Abdulhalim, *Müslüman Kardeşler Tarihe Yön Veren Olaylar (Kurucu Lider Dönemi-1)*, 124.

gazete ile daha kolay olmasıdır. Çıkarılan gazeteye cemiyetinde adı olan Müslüman Kardeşler adı verilmiştir. Gazete haftalık olarak çıkarılmakta ilk dönemden farklı olarak cemiyet, fikirleri ve ideolojisini açıkça ifade edilmektedir.⁹⁹ İlk yıllarda daha çok İslami bilinç uyandırılarak cemiyetin tanınması amaçlanırken son dönemde cemiyet tavrını ve tarafını daha net biçimde gösterme kararı almıştır.

Zaman içerisinde toplumdaki etkisini daha da güçlendirmek için ikinci bir derginin çıkarılması kararlaştırılmıştır. Dergiye 'Nezir' adı verilmiş ve haftalık yayımlanmıştır. Bu dergi İhvan için bir dönüm noktası olarak kabul edilebilir. Cemiyet, bu dergi ile daha özgün, isminden de anlaşılacağı gibi eleştirel bir tarza bürünmüştür. Mısır başta olmak üzere iç ve dış siyasi konular ele alınarak hükümet eleştirilmiş, yapılan hatalara çözümler sunularak yönetim İslam'a davet edilmiştir.¹⁰⁰

İhvan hareketi ilk olarak siyasi bir yapılanma içerisinde olmamıştır. 1930'da yaşana Filistin meselesi ile siyasi yapılanmaya yönelmiştir.¹⁰¹ 1936 yılına kadar cemiyet için yapılan çalışmaları bireysel davet dönemi olarak kabul edilip bu dönemden sonra tam bir örgütlenme aşamasına geçildiği söylenebilir. Fikriyat alanında yapılan çalışmalar istenilen düzeye ulaştıktan sonra gelişim ve yayılma için yeni yöntemler kullanılmıştır. Bu çalışmalar daha çok Mısır içerisinde ve dışarısında yer alan gruplarla iletişime geçme, cemiyet içerisinde yeniden yapılanma ve üye sayısını arttırmaya yönelik yapılmıştır. Bu bağlamda cemiyet içerisinde yeniden yapılanma ve üye sayısını arttırmaya yönelik olarak yapılan çalışmaları kısaca şu şekilde özetleyebiliriz:

Birinci Yöntem: İhya Gecesi Sistemi

Bu sistem, özü itibarıyla Asrı Saadet döneminin ilk yıllarında Peygamber efendimiz'in (s.a.v.) gizli davet dönemine benzetilmiştir. Hasan el-Benna evinde her hafta belirlenmiş kırk kişiye davet hakkında bilgiler vererek eğitimleriyle özel olarak ilgilenmektedir. Grup için tamamlanan bir haftalık sürenin ardından ikinci kırk kişilik grup gelerek işlem tekrarlanmaktadır. Böylelikle kırk hafta boyunca kırk gruba eğitim verilerek sistem tamamlanmaktadır.¹⁰² Burada amaçlanan asıl hedef yeteneğe bağlı olarak makam sahibi olma ilkeleri belirlemektir.¹⁰³ Bu sistemin en önemli özelliği ise yapılan çalışma ve eğitimlerin üyeler tarafından hayat boyu devam ettirilmesidir. Böylelikle alınan eğitimlerle üyelerin İslam ruhu ve üyelik bilinci daima diri tutulması sağlanmıştır.

⁹⁹ Köse, *Ortadoğu'da İslamcı siyasetin rol modeli*, 137.

¹⁰⁰ Abdulhalim, *Müslüman Kardeşler Tarihe Yön Veren Olaylar (Kurucu Lider Dönemi-1)*, 169.

¹⁰¹ Aktaş, *İslam Dünyasında Alternatif Düzen Talepleri (Mısır, Pakistan, Fas, K. Irak, Tunus, Lübnan, Malezya)*, 26.

¹⁰² Abdulhalim, *Müslüman Kardeşler Tarihe Yön Veren Olaylar (Kurucu Lider Dönemi-1)*, 218.

¹⁰³ Lapidus, *Modernizme geçiş sürecinde İslam dünyası*, 237.

İkinci Yöntem: İzcilik Sistemi

Bu yöntem ile cemiyet, hedefleri arasında yer alan tüm dünya Müslümanları bir arada tutan büyük İslam devletinin kurulması ve İngiliz işgali altında olan Mısır'ın kurtarılması için hazırlıkları yapılan cihad için askeri birliklerin oluşumunu sağlamaktır. Bu birliklerin oluşturulmasındaki asıl hedef teşkilata yöneltilen tehdit ve baskılar sonucunda teşkilatın güvenliğinin güvence altına alınmasıdır. Bu sebeple askeri eğitim sisteme dâhil edilmiştir. Zira cemiyetin son zamanda yapmış olduğu çalışmalar göz önünde bulundurulduğunda gerek Mısır hükümeti gerekse İngiliz güçlerinin İhvanın çalışmalarını yakından takip ettiği kaçınılmaz bir gerçektir. Özellikle böyle bir durumda askeri birlikler için yapılan çalışmaların dikkat çekmemesi için özellikle dikkat edilmesi gerekmektedir. Burada ki önemli nokta birçok kişiyi aynı anda ve uzun süre bir arada tutmaktır ki bunu sağlayan tek oluşum ise Ulusal İzciler Derneği'dir. Cemiyet kendi içinde belirlediği belli sayılardaki grupları bu derneğe bağlı izci grupları haline getirmekte böylelikle izcilik adı altında yapılan çalışmaları kolaylıkla gizlemektedir. Bu kamplarda üyeler en zor şartlara hazırlanacak şekilde özel eğitimler görmektedir.¹⁰⁴ Hatta bu çalışmalar sonunda Özel Kıta adını verdikleri çok özel bir askeri birlik oluşturulmuştur.¹⁰⁵ Sistem İhvanın varlığını koruyabilmek adına askeri ve silahlı mücadelenin gerekli olduğuna inanmakta olduğunu göstermektedir.

Üçüncü Yöntem: 24 Kişilik Komite

Kullanılan üçüncü yöntem daha çok İhvanın içyapısında meydana gelen bozulma ve çözümleri gidermek için uygulanmıştır. Cemiyet içerisindeki üyeler arasında yeni görev dağılımlarını belirlemek, davalarındaki istek ve samimiyeti ölçmek ve gerekli görüldüğü takdirde cemiyetten ayrılmaların gerçekleşmesiyle yeni ve güçlü bir yapılanma sağlanmıştır. Öncelikle cemiyet içerisinde sıkıntılı görülen üyeler bir araya toplanmakta ve kendilerini yapmaları istenilen zor görevler anlatılmaktadır. Üyelerin görevleri göstermiş oldukları tepkiler ve yaklaşımlar gözletilmekte ve davranışlar sonucunda ya üst kademeye çıkarılmakta ya görev değişikliği yapılmakta ya da cemiyet ile ilişkisi kesilmektedir.¹⁰⁶ Böylelikle dava için çalışmayan hiç kimse cemiyette bırakılmamakta ve dava yapısını korumaya devam etmektedir.

Hasan el-Benna, İhvan'ı ileride çok büyük etkiler uyandıracak bir cemiyet olarak görmektedir. Bu sebeple üyelere bu gelişim ve büyümenin beraberinde getireceği görev ve sorumlulukların giderek artacağını ve zorlaşacağını daima hatırlatmaktadır. Cemiyetin ilk oluşumundan beri var olan üyeler başta olmak üzere dava için değişen koşulların üyeleri ne

¹⁰⁴ Abdulhalim, *Müslüman Kardeşler Tarihe Yön Veren Olaylar (Kurucu Lider Dönemi-1)*, 248.

¹⁰⁵ Lapidus, *Modernizme geçiş sürecinde İslam Dünyası*, 217.

¹⁰⁶ Abdulhalim, *Müslüman Kardeşler Tarihe Yön Veren Olaylar (Kurucu Lider Dönemi-1)*, 252-253.

derece etkilediğini ve değiştirdiğini görmek, bu durum için gerekli tedbirleri almak oldukça önemli kabul edilmektedir. Hazır olmayan üyelerin cemiyetten tamamen çıkarılması ya da kendilerini hazır hissettiklerinde tekrar geri dönmeleri aslında samimiyeysiz ve yeteneksiz kişilerden davayı arındırmak ve korumak olarak ifade edilebilir.¹⁰⁷

Zira cemiyetin ilerideki konumu dikkate alınacak olursa gerçekten tüm benliği ile davayı sahiplenen donanımlı üyelerin İhvan'ı bir adım daha öteye taşıdığı rahatça görülmektedir. Gereksiz unvan sahiplerinin varlıklarının sonlandırılması, tembel ve boş üyelerden arındırılması İhvanın merkezi otoritesini bir hayli güçlendirmiştir.¹⁰⁸ İç yapılanmadaki sorunların çözüme kavuşmasıyla artık İhvan bir sonraki hedef olan Mısır dışındaki Müslüman ülkelerle irtibata geçerek tanınmasını ve yayılması için hazırlıklara başlamıştır.

İhvan, Mısır dışındaki yapılanmasını kademeli bir şekilde gerçekleştirmiştir. İlk olarak Mısırdaki yer alan belli gruplarla iletişime geçerek meslek, eğitim ve işçi sendikaları ile iş birliği yapmıştır. Bu grupların Mısır hükümeti ile sorunlar yaşadığı bilinmektedir. İhvan tam da bu noktada onlara istedikleri şeyleri almalarına yardım ederek gönüllerinin kazanmaya çalışmıştır. Daha sonra gerçekleştireceği çalışmalarda bu grupların önemli katkıları olacaktır. Ayrıca o dönemde siyasi parti gruplarıyla da ilişkilerini güçlü tutmaya çalışmıştır. Parti gruplarındaki üyelerin görevlerinden istifa edip İhvan'a katılması partilerle İhvan arasında bazı anlaşmazlıklara yol açmıştır.¹⁰⁹

Siyasi ve sosyal grup liderlerine ek olarak dini grup liderleri de unutulmamıştır. Benna, bölgedeki Sünni ve Sufi liderlerle iletişime geçerek yanlış yolda olanları uyarmış, İslam'ın yeniden canlanıp tek bir güç haline gelmesi için birliğe katılmalarını istemiştir.¹¹⁰ Özellikle sünni grupların kendi içlerinde bazı dini konularda ayrılığa düşmesinin yanlış olduğunu vurgulayarak İslam'ın ayrılıkçı değil birleştirici olduğunu hatırlatmış ve bu grupları bir araya toplamaya çalışmıştır. Aslında Mısır içerisinde yapmış olduğu tüm bu çalışmalar bu grupların Mısır dışındaki bağlantılarından ve taraftarlarından yararlanmak için bir adım niteliğindedir.

Ayrıca Mısır dışında özellikle sömürge altında bulunan Müslüman liderler ile iletişime geçilerek destek ve yardımlarda bulunulmuştur. Filistin, Cezayir, Suriye, Libya, Lübnan ve birçok ülke liderine özel mektuplar gönderilmiştir.

¹⁰⁷ Lapidus, *Modernizme geçiş sürecinde İslam dünyası*, 257.

¹⁰⁸ Lapidus, *Modernizme geçiş sürecinde İslam dünyası*, 256-257.

¹⁰⁹ Köse, *Ortadoğu'da İslamcı siyasetin rol modeli*, 180-187.

¹¹⁰ Köse, *Ortadoğu'da İslamcı siyasetin rol modeli*, 198-207.

1937 yılına gelindiğinde cemiyetin uluslararası bağlantıları bir hayli gelişmiştir. Pek çok ülke de birden fazla şube açılmıştır. İhvanın özellikle Filistin’de yaşanan işgale göstermiş olduğu tepki birçok İslam devleti tarafından takdirle karşılanmasına ve bu devletlerle yeni bağlantılar kurmasına büyük katkı sağlamıştır.¹¹¹ Bunun yanı sıra Filistin davasında İhvan üyelerinin büyük ilgi ve destek göstermesi 1939 yılında Hasan el-Benna’yı İhvan’ı siyasi bir örgüte dönüştürme fikrinde önemli bir faktör olmuştur.¹¹²

İhvanın siyasi bir örgüte evrilmesiyle Benna’nın hükümet tarafından izlenme ve takip edilme dönemi başlamış olur. Çünkü tüm bu çalışmalarının yanında 1936 yılında gerçekleşen ve gerek Hasan el-Benna gerekse İhvan tarafından uğursuz kabul edilen Balfour Antlaşması’nın geçersiz sayılması için hükümet görevlilerine yolladığı mektuplar da bunun diğer bir sebebi olmuştur.¹¹³

Yaşanan siyasi gelişmeler sonrası 1952 yılında Mısır’da gerçekleşen ihtilal ile Nasır hükümetinin İhvan üzerindeki baskısının oldukça fazla olmasına rağmen büyük bir gayret ve özveri ile çalışan üyeleri yıldırمامış aksine farklı ülkelerde ve bölgelerde varlıklarını güçlü bir şekilde devam ettirmişlerdir.¹¹⁴ Mısır dışında örgütlenen İhvan-ı Müslim’in kolları, kuruldukları noktalarda yapacakları çalışmalarda genel merkezin koyduğu asıl kurallara bağlı kalacaklarının sözünü vermekle birlikte, özelde idari yapılanmaları bulundukları yerlere göre farklılık göstermektedir.¹¹⁵

---

¹¹¹ Lapidus, *Modernizme geçiş sürecinde İslam dünyası*, 212-213.

¹¹² Erkilet, *Orta Doğu’da modernleşme ve İslami hareketler*, 234.

¹¹³ Erkilet, *Orta Doğu’da modernleşme ve İslami hareketler*, 235.

¹¹⁴ Güngör, *İslamın Bugünkü Meseleleri*, 199.

¹¹⁵ Büyükkara, *Çağdaş İslami Akımlar*, 171.

İKİNCİ BÖLÜM

2. FETHİ YEKEN VE LÜBNAN İHVAN'I

Yeken, kendisini hayatı boyunca İslam'a hizmet etmeye adanmış çağdaş İslam öncülerinden biridir. Zira onun bu çabasını yaptığı hizmet ve çalışmalarında görmekteyiz. Lübnan gibi birçok farklı etnik grubun yaşadığı ve bu grupların bölge hâkimiyetini kazanmak için verdikleri savaşların arasında İslami bir hareket oluşturmak için mücadele etmiştir. Yeken'in böylesine zor bir bölgede böylesine güç bir çalışmaya sevk eden ana sebep ise bu coğrafyada yaşayan Müslümanların gördükleri kötü muamele ve çektikleri sıkıntılardır. Özellikle Lübnan topraklarında yaşayan Emperyalist ve Siyonist güçlerin başlattıkları milliyetçi, mezhepçi çatışmalar, kinci ve ırkçı söylemler, dini sokulan nifak ve hurafe ile yetiştirilmek istenilen gençlik Müslümanlar için büyük tehlike oluşturmaktaydı. Yeken tüm bunlara karşı sistemli, bilinçli bir hareket oluşturulması taraftarıydı. Zira kendisi de başlattığı İslami hareketin hiçbir zaman ırkçı, mezhebi, milliyetçi bir amacı olmayıp sadece İslami cihad, İslami direniş olduğunu dile getirmiştir.¹¹⁶ Lübnan'da başlatılan İslami hareketin tam olarak anlaşılması ve özümsebilmesi için Lübnan'ın siyasi, kültürel, ekonomik ve demografik yapısı dikkatle incelenmelidir.

2.1. LÜBNAN'IN SİYASİ TARİHİ

Lübnan'ın siyasi tarihi incelendiğinde M.Ö. 3000'li yıllara kadar gitmektedir. Ülke; Fenikeliler, Mısırlılar, Asurlular, Persler, Babilliler, Roma ve Bizans İmparatorluğu, Krallıklar, Emeviler, Abbasiler, Selçuklular, Eyyubiler, Memluküler ve Osmanlı Devleti'ne kadar birçok kavim ve devletin himayesi altında kalmıştır.¹¹⁷ Lübnan, Osmanlı hâkimiyetine Yavuz Sultan Selim'in 1516 yılında düzenlenen Mısır seferi sonunda Memlûklülerin yıkılmasıyla girmiştir. Bu topraklar üzerinde Osmanlı hâkimiyeti tam dört yüzyıl kadar sürmüştür.

Osmanlı İmparatorluğu Lübnan topraklarını merkez eyaletten uzak olduğu için "mutasarrıflık" adı verdikleri bir sistem üzerinden yürütmekteydi. Bu sisteme göre topraklar padişah tarafından atanan valilerin sorumluluğuna bırakılmaktaydı. Ancak bu bölgenin diğer merkeze uzak eyaletlerden farkı valilerin yanında yerel yöneticilerinde oldukça geniş yetkilerinin olmasıdır.¹¹⁸ Osmanlı Devleti'nin yürütmüş olduğu bu siyaset sayesinde Lübnan,

¹¹⁶ Ferhat Özbadem, *Fethi Yeken Mesajlar* (İstanbul: Çıra Genç Yayınları, 2021), 9.

¹¹⁷ Mustafa L. Bilge, "Lübnan Tarihi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2003), 244.

¹¹⁸ Arı, *Geçmişten Günümüze Orta Doğu Savaş Siyaset Diplomasi*, 85.

oldukça özerk bir yapıya sahip olmuş böylece içerisinde bulundurduğu dini ve kültürel çeşitliliği korumuştur.¹¹⁹

Lübnan, tarihin en eski dönemlerinden beri oldukça farklı etnik ve dini grupların yaşadığı çok kültürlü bir coğrafyadır. Ülke nüfusunun 8.yüzyıldan itibaren günümüz şeklini almaya başladığı söylenebilir. Lübnan’da ülke nüfusunun %95’ini Arap, %4’ünü Ermeni ve %1’ini de diğer gruplar meydana getirmektedir.¹²⁰ Bu grupları da kendi içinde değerlendirirsek nüfusun %50’sini Sünni, Şii Müslümanlarla birlikte bu grup içinde değerlendirilen Dürziler, %30’unu Maruniler, %10 civarlarında Grek Katolik ve Grek Ortodokslar, %5 ila 10 arasında Katolik Ermeniler oluşturmaktadır.¹²¹

Bu grupların ülke içindeki siyasi ve idari hâkimiyetlerini güçlendirmek için gösterdikleri faaliyetler ve çalışmalar Lübnan’ın siyasi tarihinin seyrini çizmiştir. Tüm bu etnik, dini gruplar ve devletler için bölgeyi bu kadar değerli yapan şey ise hem Doğu Akdeniz hem de komşusu Suriye toprakları üzerinden gerçekleştirilecek olan Asya ticareti için en elverişli bölge olmasıdır.¹²² Lübnan topraklarının bu jeopolitik konumu dikkate alındığında birçok farklı dini, sosyal, kültürel grupların bir arada bulunmasına neden olmuştur. Bu farklılıklar ülkenin hem Arap hem de Batı kültürünün etkisi altında bırakmıştır. Coğrafi ve jeopolitik özellikleri ile dışa dönük yönüyle Lübnan, Doğu Akdeniz Devletleri içerisinde Ortadoğu’da yer alan Arap devletleri arasında en gelişmiş olanıdır.¹²³ Ülke de gerçekleştirilen liberal ekonomik siyasetler, bankacılık sisteminin yeniden düzenlenmesi, dış ticaretle ilgili var olan sınırlamaların kaldırılması, yabancı sermayenin ülkeye girmesi, kur rejiminin düzenlenmesi gibi yapılan birçok değişikliklerle yabancı yatırımcıların dikkatini çekmiş, yeni yatırımlarla ülke 1943-1950’li yıllarda Ortadoğu’nun İsviçre’si olarak adlandırılmıştır.¹²⁴

1535 yılında Osmanlı Devleti’nin Fransa’ya vermiş olduğu kapitülasyonların diğer Avrupa ülkelerine de verilmesiyle diğer topraklarda olduğu gibi bu bölgedeki Hristiyan nüfusun hızla artmasına neden olmuştur.¹²⁵ Lübnan, 19. yüzyılda Arap milliyetçiliğinin Osmanlı toprakları üzerinde en fazla hissedildiği nokta haline gelmiştir.¹²⁶ Osmanlı Devleti bu yıllarda var olan topraklarını korumak amacıyla birçok politika ortaya atmış ve

¹¹⁹ Ahmet Bağlıoğlu, “Lübnan’ın Tarihsel Dokusu ve Yönetim Anlayışındaki Mezhebi Etkiler”, *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 13/1 (30 Haziran 2008), 13.

¹²⁰ İlker Kaya, “Lübnan’daki İslami Hareketler”, *Strateji Düşünce ve Analiz Merkezi*, (2019), 4.

¹²¹ Tayyar Arı, *Geçmişten Günümüze Orta Doğu Savaş, Siyaset, Diplomasi* (Bursa: Alfa Akademi Basım ve Yayımlar Ltd. Şti., 2017), I/90.

¹²² Bilge, “Lübnan Tarihi”, 244.

¹²³ Arı, *Geçmişten Günümüze Orta Doğu, Savaş, Siyaset, Diplomasi*, 85.

¹²⁴ Arı, *Geçmişten Günümüze Orta Doğu, Savaş, Siyaset, Diplomasi*, 92.

¹²⁵ Arı, *Geçmişten Günümüze Orta Doğu Savaş Siyaset Diplomasi*, 85.

¹²⁶ Bağlıoğlu, “Lübnan’ın Tarihsel Dokusu ve Yönetim Anlayışındaki Mezhebi Etkiler”, 14.

uygulamıştır.¹²⁷ Buna rağmen farklı etnik ve dini kimliklerin mücadelesi iç karışıklıklara sebep olmuştur. 1843 senesinde Osmanlı devleti ortak bir konsey kurarak gruplar arasında uzlaşma sağlamaya çalışmıştır. Avrupalı devletlerin tekrar olaylara müdahalesiyle 1861 Nizamnamesi ilan edilmiş, ülkedeki iç karışıklık biraz olsun durulmuştur.¹²⁸ İç savaşı tetikleyen en önemli sebep uygulanan politikaların Avrupa'nın da etkisiyle bölgedeki Maruniler'in üstünlüğünü güçlendirmesidir. Dini mozaik yanında ülkedeki "zaimlik sistemi"nin Lübnan'ın siyasi hayatını etkilediği kaçınılmaz bir gerçektir.¹²⁹ Zaman içinde bölgedeki iç savaşı bile kontrol altına alamayacak kadar güç kaybeden Osmanlı devletinin durumu bu bölgedeki dengeleri tamamen değiştirmiştir. Yönetimi koruma ve halkın mağduriyetini engellemek adına Lübnan'a giren Avrupalı devletler sömürge politikalarını sorunsuz bir şekilde gerçekleştirmek adına bölgenin yapısını yeniden belirlemişlerdir.¹³⁰

Birinci Dünya Savaşı sonrasında Avrupalı Devletler, Paris Barış Konferansı'nda, Suriye ve Lübnan'ın Fransa manda rejiminde kalması kararı alınmıştır. Fransa bölgede geçici bir manda hâkimiyeti kurmaktan ziyade, toplumda var olan cemaatleri kullanarak ülkenin bölünmesini destekler nitelikte politikalar uygulamıştır.¹³¹ Aslında Fransa, böl-yönet adını verdikleri tipik Batı politikasını hayata geçirmiştir. Ortadoğu'daki hâkimiyetini güçlendirmek ve daima kontrol altında tutabilmek için bir Hristiyan devletin varlığının gerekli olduğuna inan Fransa, Büyük Lübnan Projesini uygulama kararı alır. Sur, Trablusşam, Beka Vadisi ve Sayda'nın da içinde bulunduğu Bağımsız Lübnan Devleti'nin sınırlarını net bir şekilde çizer. Projenin asıl amacı Lübnan ve Suriye arasındaki bağı kopararak Maruniler'in yöneteceği devleti koruma altına almaktır. Belirlenen yeni topraklarla her ne kadar Hristiyan nüfusu azalsa da yönetimde siyasi üstünlük Hristiyanların elinde toplanmıştır.¹³²

1 Eylül 1920 de Fransız General Henri Gouraud (ö.1946), Lübnan'ın bağımsızlığını ilan etti. İlk dönemler yönetimde yardımcı olacak idari ve siyasi bir komisyon oluşturdu. 9 Mart 1920 yılında Fransız Manda Yönetimi bu komisyonu kaldırıp yerine otuz üyenin bulunduğu Temsilciler Konseyi'ni oluşturdu.¹³³

¹²⁷ Kaya, "Lübnan'daki İslami Hareketler", 6.

¹²⁸ Lapidus, *Modernizme geçiş sürecinde İslam dünyası*, 109-110.

¹²⁹ Arı, *Geçmişten Günümüze Orta Doğu Savaş, Siyaset, Diplomasi*, 93., 'Zaimlik, zaim denen kabile ağlarının hâkim olduğu sisteme verilen addır. Diğer ifade ile zaimlik derebeyliği sisteminin bir diğer adıdır. Kısaca toprak ağalığı olarak ifade edilir. Zaim gücünü direkt olarak aileden alır. Toplum tarafından sevimleri ve kabul görmeleri güçlerini artıran en önemli unsur olarak kabul edilir.' Daha detaylı bilgi için bkz. *Geçmişten Günümüze Orta Doğu Savaş, Siyaset, Diplomasi*.

¹³⁰ Lapidus, *Modernizme geçiş sürecinde İslam dünyası*, 107.

¹³¹ Lapidus, *Modernizme geçiş sürecinde İslam dünyası*, 121.

¹³² Turan, *İslami Hareketler Tarihi, Fikir Örgüsü ve Metodları*, 190.

¹³³ Yasin Athloğlu, *Modern Lübnan'da Maruniler ve Çatışma* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Doktora Tezi, 2011), 87.

23 Mayıs 1926 yılında ülke yönetiminde Hristiyanların daha da etkili olabilmesi için Fransız yönetimi bir anayasa hazırladı. Bu anayasayla birlikte Lübnan içişlerinde tümüyle bağımsız olurken dışişlerinde Fransa'ya bağlılığı devam edecekti.¹³⁴ Her ne kadar bir anayasadan söz edilse de Lübnan için tam bir bağımsızlık söz konusu değildi. Ülke yönetiminde çok kısıtlı söz hakları olmasına rağmen Lübnanlı yetkililerin çabasıyla birlikte 1936 yılında Fransızların tüm haklarını yetkililere devrederek yönetimden çekileceğini ve Lübnan'ın tamamen bağımsız olacağına dair bir antlaşma imzalandı. Ancak 2. Dünya Savaşı'nın patlak vermesiyle bu antlaşma askıya alındı.¹³⁵ 1943 yılında Lübnan'ın Fransa'dan bağımsız olmasının karşılığı olarak bazı Maruniler ve Müslümanlar karşılıklı iddialarından vazgeçtiler. Bunun hemen ardından uygulanan Müslüman-Hristiyan antlaşması etkisini gösterdi ve Lübnan'ın bağımsızlığı ilan edildi.¹³⁶ 1947 yılından 1958 yılına kadar Lübnan seri koalisyon hükümetleri tarafından yönetildi. Bu süre içerisinde yönetime karşı veya ülke içerisinde herhangi bir iç karışıklık görülmedi. Ancak ülkedeki siyasi ve demografik yapıda meydana gelen değişimlerle birlikte yönetimde olan cemaatler ve bunlara tabii olanların taleplerinin artması, cemaatler arası anlaşmazlıklar, 1967 Arap-İsrail savaşları, Komünizm, Arap milliyetçiliği birçok etken ülkeyi on beş yıl sürecek olan iç savaşa sürükledi. Bu iç savaşla birlikte ülkedeki siyasi istikrar, kurumsal yapıların işleyişi hızla parçalandı ve merkezi devlet anlayışı ciddi zarar gördü.¹³⁷

Ortadoğu üzerinde stratejik olarak önemli bir noktada bulunan Lübnan, mezhepçilik ve etnik anlayış ve çıkarların yeniden dinamik hale getirilebilecek en kritik ülkedir. Bu farklılıklar üzerinden önce toplumu kolayca bölmek ardından da Batı tarzı tek tip toplum haline getirilmek istenmiştir. Böylelikle önemli bir geçiş noktasını elde tutmak, iletişim ağlarının ve ekonominin merkezi haline gelecek bir İsrail devleti kurulmak istenmiştir. Bu durum, Lübnan'daki Müslüman liderleri harekete geçirmiştir. Mezhepçilik ve kabileciliğin önüne geçerek bölünmek istenilen toplumu bir arada tutarak hem İslam'ı hem de var olan kimliklerini korumak istemişlerdir.¹³⁸

Lübnan'da varlığını yeniden canlandırmak, Müslüman halkın maruz kaldığı toplumsal baskıları azaltmak için bazı İslam düşünürleri, din adamları, entelektüeller bu konuda harekete geçtiler. İslam'ın evrensel bir davet olduğunu, her türlü kabilecilik, ırkçılık, taasubçuluk, grupçuluk vb. olgularla savaştığını ve bu tarz düşünceleri kabul etmediğini her

¹³⁴ Bağlioğlu, "Lübnan'ın Tarihsel Dokusu Ve Yönetim Anlayışındaki Mezhebi Etkiler", 15.

¹³⁵ Arı, *Geçmişten Günümüze Orta Doğu Şavaş Siyaset Diplomasi*, 95.

¹³⁶ Ömer b. Abdulaziz, *Lübnan'da İslami Hareketler Konuşmalar*, çev. Üsame Zeydoğlu (İstanbul: İnkılab Yayınları, 1989), 10.

¹³⁷ Athlioğlu, *Modern Lübnan'da Maruniler ve Çatışma*, 95.

¹³⁸ Asım öz, "Fethi Yeken ve Çağdaş İslami Uyanış Öncüleri", *Umran Dergisi* 179 (Temmuz 2009), 58.

zaman dile getirenlerden biri de Lübnan'ın önde gelen Müslüman liderlerinden biri olan Fethi Yeken'dir.¹³⁹ Yeken, tüm bu olumsuz durumlardan İslam'ın emir ve yasaklarına uyarak kolaylıkla kurtulabileceğini ve Lübnan'da var olan kargaşanın son bulacağına inanmaktadır.

2.2. FETHİ YEKEN'İN HAYATI

Fethi Yeken soy olarak Türk asıllı bir aileye dayanmaktadır. Baba tarafından dedesi dönemin Osmanlı sultanıyla yaşadığı siyasi anlaşmazlıklar sebebiyle 17. yy.'da ailesini de alarak İstanbul'dan ayrılarak Halep ve Trablusşam'a yerleşmiştir. Trablusşam'a yerleşmelerindeki en önemli sebep Trablus valisi olan Hamza Yeken Paşa'nın (ö.?) Yeken ailesinin büyüklerinden biri olmasıdır.¹⁴⁰

Fethi Yeken, 9 Şubat 1933 yılında bugünkü Lübnan Devleti sınırları içerisinde yer alan Trablusşam'da dünyaya gelmiştir. Asıl adı Ebu Bilal Mahmud Fethi b. Muhammed İnayet Yeken'dir.¹⁴¹

Anne tarafından dedesi Hikmet Şerif Yeken (ö.1948), beş dili çok iyi bilen edebiyat ve tarih alanlarında oldukça yetkin, çok yönlü bir kişiliktir. Birçok eser yazmış ve öncüsü olduğu birçok dergi yayımlanmıştır. Hikmet Şerif Yeken vefat ettiğinde Fethi Yeken çok küçük yaşta olduğundan dolayı dedesinin kendisine bıraktığı kitapların sadece babasının aldığı kadarını muhafaza edebildiğini ve sadece bu kitaplarının bile kendi fikri hayatında ne kadar etkili olduğunu nakletmektedir.¹⁴² Yeken, dini eğitimini çocukluğunun ilk yıllarını yanında geçirdiği babaannesinden almıştır.¹⁴³ İlköğrenimini en-Necah el-Vataniye ve en-Nemüzece okullarında tamamlamıştır. Bu dönemde dini tahsilini Şeyh Nasuh el-Barudi (ö.?)yanında devam etmiştir.¹⁴⁴

1946 yılına gelindiğinde Kubba'daki Amerikan okulunda eğitim görmeye başlamış ve 1953 yılında buradan da mezun olmuştur.¹⁴⁵ Amerikan Okulu, farklı grupları, düşünceleri ve mezhepleri içerisinde barındırdığından dolayı bu okul Yeken'in fikri hayatının şekillenmesi, grupların ideolojilerini tanınması noktasında büyük etkisi olmuştur.¹⁴⁶

---

¹³⁹ Abdulaziz, *Lübnan'da İslami Hareketler Konuşmalar*, 116.

¹⁴⁰ Defne Bayrak, “Fethi Yeken'in kaleminden hayatı ” (Erişim 01 Temmuz 2020).

¹⁴¹ Orhan Ençakar, “Fethi Yeken”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2019), 671.

¹⁴² Bayrak, “Fethi Yeken'in kaleminden hayatı”.

¹⁴³ Ençakar, “Fethi Yeken”, 672.

¹⁴⁴ Bayrak, “Fethi Yeken'in kaleminden hayatı”.

¹⁴⁵ Ençakar, “Fethi Yeken”, 672. ‘ Lübnan'ın kuzeyinde Trablus Şam bölgesinde bulunan okul halk arasında Amerikan çocuk okulu olarak bilinmektedir. Bu okula genellikle Trablus ve kuzeydeki ailelerin birçoğu çocuklarını göndermekteydi’.

¹⁴⁶ Bayrak, “Fethi Yeken'in kaleminden hayatı”.

Lise yıllarında dini eğitimini Cemiyetü Mekarimi'l Ahlaki'l İslamiye adıyla kurulan okulda Ezher'den gelen hocaların gözetiminde tamamlamıştır.¹⁴⁷ Lisans öğreniminden Beyrut Üniversitesi Elektrik Mühendisliği Fakültesi'nde okuyarak mezun olmuştur. Yüksek tahsilini ise okul dışında aldığı eğitimlerin etkisiyle İslami İlimler ve Arap Dili ve Edebiyatı üzerine yapmıştır.¹⁴⁸

1953 yılında Cemiyetü Mekarimi'l Ahlaki'l İslamiye'ye katılması Yeken'in hayatında önemli dönüm noktalarından biridir. Burada İslam'ın doğru anlaşılması, iman esasları gibi konularda halkı bilinçlendirme çalışmalarına aktif olarak katılmış ve bundan sonra yapacağı çalışmalar için zemin oluşturmuştur.¹⁴⁹ O yıllarda İhvan-ı Müslimin'in yayımladığı *ed-Da*'ve dergisi de Yeken'in İslami hareket için yapmış olduğu çalışmalara büyük katkı sağlamıştır.¹⁵⁰

1948 yılında Filistin işgaline karşı Lübnan'da İbâdü'r-rahmân Cemiyeti kurulmuştur. Yeken, 1954 yılında İbâdü'r-rahmân Cemiyetine katılmış ve Trablusşam'da cemiyetin bir şubesini açmıştır. Bu şube ile başta başkent Beyrut olmak üzere Lübnan'ın birçok noktasında Filistin'in özgürlüğü fikrini güçlendirmek ve mücadeleyi canlı tutmak için ciddi çalışmalar gerçekleştirmiştir.¹⁵¹

1952 yılında İhvan-ı Müslimin'in Suriye'de yapmış olduğu çalışmaların yasaklanması üzerine bu bölgedeki çalışmalardan sorumlu Mustafa es-Sıbai'nin (ö.1964) yakalanma emri verildikten sonra Lübnan'a gelmesi Yeken'e Mustafa es-Sıbai'yi tanıma fırsatı vermiştir.¹⁵² Yapılan görüşmeler sırasında Yeken'in Sıbai'nin 'bağımsız bir İslam devleti kurma', 'İslam milletini dış denetimden uzak, tamamen özgür olması' konusunda gösterdiği istikradan çok etkilenmiştir.¹⁵³

Zamanla Sıbai ve Yeken arasında yakın bir dostluk kurulmuş ve Sıbai'nin Lübnan'da olduğu ve ayrıldığı dönemde de bu dostluk devam etmiştir. Yeken, İbâdü'r-rahmân Cemiyeti'nin nasıl şekilleneceği Lübnan toplumundaki İslami yapının nasıl şekilleneceği ne tür çalışmaların yapılacağı hakkında Sıbai'den tavsiyeler almış, davanın hedeflerini, kapsamını belirlemiştir.¹⁵⁴ Yeken, yapılan tüm bu görüşmeler sonunda İhvan-ı Müslimin ideolojisinin Müslüman toplumlarda yaşanan tüm problemleri en ince noktasına kadar gözler önüne serdiğini ve bu problemlere makul çözümler getirerek İslam'ın varlığını korumaya

¹⁴⁷ Ençakar, "Fethi Yeken", 672.

¹⁴⁸ Asım ÖZ, "Fethi Yeken'in Düşünce ve Hareket Mirası Üzerine", *Haksöz Dergisi* 220 (Temmuz 2009), 54-55.

¹⁴⁹ Bayrak, "Fethi Yeken'in kaleminden hayatı".

¹⁵⁰ Ençakar, "Fethi Yeken", 672.

¹⁵¹ Bayrak, "Fethi Yeken'in kaleminden hayatı".

¹⁵² Ençakar, "Fethi Yeken", 672.

¹⁵³ Robert G. Rabil, "Fathi Yakan The Pioneer Of Islamic Activism in Lebanon", *The Levantine Review* 2/1 (31 Mayıs 2013), 59.

¹⁵⁴ Bayrak, "Fethi Yeken'in kaleminden hayatı".

yönelik çalıştığı fikriyatını benimsemiştir. Bunun üzerine de İbâdü'r-rahmân Cemiyetini var olduğu noktadan daha üst bir noktaya çıkarmasını gerektiği kanaatine varmıştır.¹⁵⁵

1954 yılında Mısır'da Nasır hükümetinin İhvan-ı Müslimin'in çalışmalarını yasaklaması ve üyelerini tutuklaması cemiyetin var olan diğer şubelerini de etkilemiştir. İhvan'ın Beyrut'ta yer alan şubesinin Nasır yandaşları tarafından baskı görmesi Yeken ile arkadaşları arasında fikri ayrılıklara sebep olmuştur. Ayrıca Suriye, Mısır, Irak ve Lübnan da yaşanan iç karışıklıkların artması bu fikri ayrılıkların daha üst noktaya çıkmasına neden olmuş ve en sonunda Yeken'in cemiyetten ayrılmasıyla son bulmuştur.¹⁵⁶

1960 senesinde Fethi Yeken eşi Müna Haddad ile evlenmiş ve bu evlilikten beş çocukları olmuştur.¹⁵⁷ Müna Haddad eşi gibi akademik hayatına devam etmiş, 1970 de Arap Dili ve Edebiyat Fakültesi'nden mezun olmuştur. Yüksek lisans ve ardından da doktorasını tamamlamıştır.¹⁵⁸

1964 yılında Yeken, kendisiyle aynı fikirlere sahip birkaç arkadaşıyla birlikte Lübnan'da el-Cemaat'ül – İslamiye adında İhvan tarzı bir cemaat kurmuştur.¹⁵⁹ Cemaat'ül – İslamiye'yi kurduğu yıllarda 1979 Ekim'inde Suriye için çalışan Muhaberat tarafından Suriye'deki iç savaşa katkı sağladığı gerekçesiyle kaçırılmıştır. Bu süre zarfında kendisinden uzunca bir müddet haber alınmamış ancak suçsuzluğu ispatlanınca serbest bırakılmıştır.¹⁶⁰

Lübnan'da yaşanan iç savaşın bitmesiyle birlikte Sünni Müslümanların temsilciliğini yapmak için 1992 yılında seçimlere adaylığını koymuş ve bağımsız aday olarak meclise girmiştir.¹⁶¹ Dört yıl Milletvekilliği yapıktan sonra Teyyarü'l-Müstakbel Partisi başkanı Refik el-Hariri(ö.2005) ile yapacakları ortaklık konusunda anlaşmazlık yüzünden Cemaat üyeleri ile tartışmalar yaşanmış ve bunun sonucunda 1996'da adaylıktan çekilmiştir.¹⁶²

1988'de eşi Müna Haddad'ın kurduğu özel Cinan Üniversitesi'nde bir müddet ders vermiştir.¹⁶³ Ders verdiği yıllarda cemaat üyeleri ile yaşadığı birtakım sorunlardan dolayı Cemaatten ayrılma kararı almıştır. 2006 yılında arkadaşlarının ısrarı ve Sünni toplumun haklarının savunulması gibi durumlardan dolayı İslami Eylem Cephesi'ni kurmuştur.¹⁶⁴ Şii ve Sünni halk arasında ara bulmak için çok çalışmış, Sünni halkın çıkarları için birçok politikacı,

¹⁵⁵ Rabil, "Fathi Yakan The Pioneer Of Islamic Activism in Lebanon", 59.

¹⁵⁶ Ençakar, "Fethi Yeken", 672.

¹⁵⁷ Hüda Kaya, "Fethi Yeken'in Ardından", *Nida Yayınları* 137 (Eylül 2009), 92.

¹⁵⁸ Ençakar, "Fethi Yeken", 672.

¹⁵⁹ Ençakar, "Fethi Yeken", 672.

¹⁶⁰ Abdulvahid Yakup Sipahioğlu, "Fethi Yeken İle Söyleşi", *Genç Öncüler Dergisi* 53 (Aralık 2009), 42-43.

¹⁶¹ Ençakar, "Fethi Yeken", 672.

¹⁶² Ençakar, "Fethi Yeken", 672.

¹⁶³ Sipahioğlu, "Fethi Yeken İle Söyleşi", 42-43.

¹⁶⁴ Kaya, "Fethi Yeken'in Ardından", 92.

politik görüşmelerde bulunmuştur. Mücadelelerle dolu bir hayatın nihayetinde Yeken, 13 Haziran 2009 yılında 77 yaşında vefat etmiş, doğup büyüdüğü Trablusşam'da Babürreml mezarlığına defnedilmiştir.¹⁶⁵

2.3. FETHİ YEKEN'İN ESERLERİ

Fethi Yeken kırkın üzerinde eser yazmıştır. Eserlerin de ele aldığı konular genel olarak *İslami harekette davet, davet sırasında yapılan hatalar ve çözümleri, İslam'ı tehdit eden akım ve ideolojiler, İslami Eğitimin niteliği, kapsamı, İslam liderleri ve siyasetle ilgilidir*. Bunların dışında çeşitli ülkelerde yapmış olduğu sempozyum ve konferanslar da daha sonradan kitap haline getirilmiştir. Yeken'in önemli olan eserlerinden on dört tanesi 'Fethi Yeken Külliyyatı' adıyla Türkçe'ye kazandırılmıştır.¹⁶⁶

1. Müslüman Olmam Neyi Gerektirir?

Eser 1977 yılında Beyrut'ta basılmıştır. Orijinal adı Maza ya'ni intima'i li'l İslam'dır.¹⁶⁷ Yeken'in bilinen en tanınmış eseridir. Türkçe'ye tercümesi 1991 yılında Nusrettin Bolelli tarafından yapılmıştır.

Kitap iki bölümden oluşmaktadır. Kitabın ilk bölümünde gerçek bir Mümin olabilmek, Müslümanlığın sözde değil de özde yaşanabilmesi için var olması gereken kişisel özellikler üzerinde durulmuştur.¹⁶⁸ Yeken bu bölümde insanların genelinin niçin Müslüman olduklarını idrak edemedikleri için Müslüman kimliğinin hakkını veremediklerini hatırlatmak ve dikkat çekmek istemektedir. Müslüman toplumlarda Müslüman kimliğin daha çok taklit yoluyla ya da tamamen bilinçsizce elde edildiğini vurgulamaktadır. İslam hayatın neresinde, Müslümanın gayesi, sorumlulukları, hatalarının neler olduğu sorularına cevaplar vererek farkındalık uyandırmayı amaçlamaktadır.¹⁶⁹

Kitabın ikinci bölümünde ise gerçek Müslümanlığın nasıl olması gerektiği idrak edildikten sonra İslami Harekete mensup olmam neyi gerektirir sorusunu gündeme getirmektedir. İslami Harekete mensup olmanın sorumlulukları, gayesi, görevleri, harekete katılacak bireyin vasıfları teker teker ele alınmaktadır.¹⁷⁰ Ayrıca bu bölümde birçok düşünce adamının da defalarca ele almış olduğu İslam âleminin içinden bir türlü çıkamadığı kargaşa, sorunların sebepleri de okuyucuya hatırlatılmıştır.¹⁷¹

¹⁶⁵ Ençakar, "Fethi Yeken", 672.

¹⁶⁶ Ençakar, "Fethi Yeken", 673.

¹⁶⁷ Ençakar, "Fethi Yeken", 673.

¹⁶⁸ Fethi Yeken, *Müslüman Olmam Neyi Gerektirir?* çev. Nusreddin Boleli (İstanbul: Ravza Yayınları, 2001), 9.

¹⁶⁹ Yeken, *Müslüman Olmam Neyi Gerektirir?* 9.

¹⁷⁰ Yeken, *Müslüman Olmam Neyi Gerektirir?* 10.

¹⁷¹ Yeken, *Müslüman Olmam Neyi Gerektirir?* 10.

Son olarak İslam'ın günümüzde maruz kaldığı felsefi ve siyasi düşünce akımları ve fikirleri üzerine gidilerek bunların İslam'ı ortadan kaldırmak için yetersiz kaldıklarını dile getirmektedir. İslam'ın eski gücüne kavuşabilmesi için gerekli olan davayı sonuna kadar devam ettirecek güçlü, kararlı İslam gençliğinden bahsederek eseri bitirmektedir.¹⁷²

2. İslam'a Davette Fikri Hastalıklar

Kitap 1989 yılında Beyrut'ta tamamlanmış olup Türkçe'ye Osman Kara tarafından 2001 yılında tercüme edilmiştir. Kitabın orijinal ismi İhzeru'l –Aydize'l –Hareki'dir.¹⁷³ Bu eser Yeken'in İslami Hareket üzerine yazmış olduğu son eserdir. İslami Hareket hem kendi içinde hem de dışarıdan birçok tehlikelere maruz kalmaktadır. İslam davetinde karşılaşılan birçok fikri hastalıklara çözümler üretmek, tehlikeleri açıkça ortaya koyarak davetçileri uyarmaktadır.¹⁷⁴

Kitap iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde İslam ümmetinde ortaya çıkan fikri hastalıkların sebeplerinden, ümmet içinde görülen gruplaşma, mezhebi farklılıklar, grup taassubu gibi hastalığın yıkıcı sonuçlarından bahsedilmektedir.

İkinci bölümde ise yaşanan fikri hastalıkların insan fitratını nasıl etkilediği ve bozulmanın önüne nasıl geçileceği üzerine tavsiyeler verilmiştir.

3. Davet Yolunda Hazırlık

Kitabın orijinal adı el-İsti'ab fi Hayati'd-Da've ve'd-Da'ie 'dir. 1983 yılında Beyrut'ta tamamlanmış olup, 1992 yılında Ziya Eryılmaz tarafından Türkçe'ye tercüme edilmiştir.¹⁷⁵ Yeken, bu kitabı davet yolunda bizzat tecrübe ettiği olaylar ve durumlardan yola çıkarak okuyucuyla paylaşmaktadır.¹⁷⁶

İslam da davetçi olabilmek için bireyde olması gereken vasıfların en önemlilerinden biri de belli bir bilgi birikimine sahip olmak ve bu alanda kazanılacak tecrübedir. Zira yaşanan ortamın bilinmemesi, davet için seçilen toplumun özelliklerinin göz ardı edilmesi, kişiyi davada ve davette başarısız olmasına sebep olmaktadır. Önemli olan bu hastalık karşısında hastalığa kapılan kişilere gerekli ölçüde ilacı verebilmektir. Öncelikle davette iç hazırlık yapılmalı ardından da dışa dönük çalışmalar yapılarak cemaat bilinci kazanılmalı ve kazandırılmalıdır.

¹⁷² Yeken, *Müslüman Olmam Neyi Gerektirir?* 13.

¹⁷³ Ençakar, "Fethi Yeken", 673.

¹⁷⁴ Fethi Yeken, *İslami Harekette Fikri Hastalıklar*, çev. Osman Kara (İstanbul: Ravza Yayınları, 2001), 7.

¹⁷⁵ Ençakar, "Fethi Yeken", 673.

¹⁷⁶ Fethi Yeken, *Davet Yolunda Hazırlık*, çev. Ziya Eryılmaz (İstanbul: Ravza Yayınları, 2001), 7.

Bu eser hazırlık aşamasında nelerin gerekli olacağını, davete nereden ve nasıl başlanması gerektiği konusunda okuyucuya rehber olma niteliği taşımaktadır.

4. Davet ve Davetçinin Problemleri

Beyrut 1967 yılında yazılan ve asıl adı Müşkilatü'd-dave ve'd-da'ie'dir. Kitap ilk olarak Mustafa Said Şimşek tarafından 1979 yılında Türkçe'ye tercüme edilmiştir. Eser 1979 yılında yine aynı kişi tarafından Çağdaş Davetin Problemleri adıyla ikinci kez tercümesi yapılmıştır. Daha sonra 1991 yılında Bilal Erdem tarafından "İslami Hareketin Problemleri" adıyla yeniden tercüme edilmiştir. Eser son olarak 2001 yılında Mustafa Nuhoğlu ve Bilal Erdem tarafından "Davet ve Davetçinin Problemleri" adıyla tercüme edilmiştir.¹⁷⁷

İslami çalışma alanlarında karşılaşılan birçok problem bulunmaktadır. Problemlere göz atıldığında bunların bir kısmı davetin kendisinden kaynaklanırken bir kısmı da davetçi kaynaklıdır. Problemler toplumsal, bireysel (nefsani, cinsel vb.), fikri hastalıklar, davanın planlanması ve düzenlenmesi şeklinde özetlenebilir.¹⁷⁸

Söz edilen problemler daha çok gayri İslami toplumlar tarafından İslam'ın özüne yapılan bilinçli saldırılardır. Müslüman, hayatı boyunca hep davetçi konumunda olduğundan dolayı bu tür problemleri görmeli ve kendini yetiştirmelidir. Davada dikkat edilmesi gereken noktalar özenli ve dikkatlice davet esnasında nasıl gerçekleşeceği, davanın sınırları, gayesi, net bir şekilde dile getirilmiştir.

Bugüne kadar İslam'a karşı kurulan resmi ve gayri resmi kuruluşların geçirdiği evreler, bu konuda yaşanan tecrübeleri de ekleyerek nedenler, nasıllar ve niçinlerle okuyucunun ufku genişletilmek istenmiştir.

5. Davet Yolunda Dökülenler

Beyrut 1984 yılında tamamlanan eserin orijinal adı el-Mütesakitune'ala tarik'id-da've'dir. 1999 yılında M. Akif Yıldırım tarafından "Davet Yolunda Dökülenler" adıyla Türkçe'ye tercüme edilmiştir.¹⁷⁹

Kitap iki bölüm halinde kâleme alınmıştır. Birinci bölümde İslam tarihinde, Peygamber (s.a.v) Dönemi de dahil olmak üzere davet yolunda dökülme olaylarına örnekler verilmiştir. İkinci bölümde ise davet yolunda yaşanan dökülmelerin sebepleri detaylı şekilde konu başlıklarına ayrılarak okuyucuya aktarılmıştır.

¹⁷⁷ Ençakar, "Fethi Yeken", 673.

¹⁷⁸ Fethi Yeken, *Davet ve Davetçi Problemleri*, çev. Mustafa Nuhoğlu- Bilal Erdem (İstanbul: Ravza Yayınları, 2006), 11.

¹⁷⁹ Ençakar, "Fethi Yeken", 673.

İslam toplumlarında yöneticilik, liderlik yapan bazı kimselerin farklı sebeplerle davadan ve davetten bir müddet sonra uzaklaştıkları kaçınılmaz bir gerçektir. Hareketten uzaklaşmak aynı zamanda başka sorunları da beraberinde getirmektedir. Bunun en bilinen örneği sayısal çoğunluk elde etme hastalığıdır. Bu hastalık tebliğ esnasında gruplar arasında ciddi rekabete sebep olmakla beraber hareketin asıl amacından uzaklaştırmaktadır.¹⁸⁰

6. İslam Işığında Hareket ve İdeolojiler

Eser 1970 yılında Beyrut'ta yayımlanmıştır. Orijinal adı “Harekat ve Mezahib fi mizani'l İslam”dır. Türkçe'ye Mahmut Polat tarafından 1992 yılında ve daha sonra 2001 yılında tercüme edilmiştir.¹⁸¹

Eser Komünizm, Kapitalizm, Masonluk, Suriye, Arap Milliyetçiliği üzerine kâleme alınmıştır. Özellikle bu konular Yeken'in İslam'a kârş büyük tehdit olarak gördüğü dört ana unsur olarak ele alınmıştır. Müslüman bakış açısıyla bu unsurlara çözüm önerileri sunulmuştur.

7. İdeolojilerin Çöküşü ve İslam'ın Evrenselliği

Orijinal adı “el-Biristrukya min manzur İslam”dır. 1991 yılında Beyrut'ta yayımlanmıştır. Türkçe'ye tercümesi ilk 1998 yılında “İslami Bakış Açısıyla Perestroika” olarak daha sonra 2001 yılında “İdeolojilerin Çöküşü ve İslam'ın Evrenselliği” olarak İrfan Yücel tarafından yeniden tercüme edilmiştir.¹⁸²

Eser on bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, Perestroika'nın ne olduğu üzerine durulmuştur. İkinci bölümde, Perestroika'yı niçin esere dahil ettiğinin, SSCB'de var olan ideolojiler ve kişilerden bahsetmektedir. Üçüncü bölümde, Komünizm'in sorunlarını ve başarısızlıklarını ele almaktadır. Dört, Beş ve Altıncı bölümlerde Komünizmi her yanıla ele alarak insan, toplum unsurları göz önünde bulundurularak incelenmiş, Komünizm'in beraberinde getirdiği fikri akımlar tanıtılmıştır. Yedi, Sekiz ve Dokuzuncu bölümlerde Komünizme kârş İslam'ın duruşu, çağdaş dünya da İslam'ın olması gerektiği noktalar ele alınmıştır. Son bölümde ise Perestroika'nın Arap devletlerine etkileri olaylar üzerinden değerlendirilmiştir.

¹⁸⁰ Fethi Yeken, *Davet Yolunda Dökülenler*, çev. M. Akif Yıldırım (İstanbul: Ravza Yayınları, 2001), 7.

¹⁸¹ Ençakar, “Fethi Yeken”, 673.

¹⁸² Ençakar, “Fethi Yeken”, 673.

8. Çağdaş Davet Önderleri

Amman 1980-1983 yılları arasında altı cilt olarak kâleme alınan eser Yeken'in önderliğinde iki cilt olarak yayımlanmıştır. Türkçe'ye tercümesi sadece bir cilt olarak Ziya Eryılmaz tarafından 1992 yılında yapılmıştır. Kitabın orijinal adı “el-Mevsu’atü’l-Harekiye”dir.¹⁸³

Müslüman toplumların içerisinde bulunduğu gafletten yararlanan Batı sömürgesi önce Müslüman topraklarına girerek Müslümanları kendilerine bağımlı hale getirip manipüle etmekte, ardından da bu topraklarda varlıklarını koruyabilmek adına kendilerine kusursuz itaatte bulunacak kişiler yetiştirerek bunları İslam devletlerinde lider ya da yönetici yapmaktadırlar. Yeken, kâleme aldığı bu eserle birlikte davasında gerçekten samimi, kârarlı, bu yola canını koymuş olan gerçek Müslüman önderleri tanıtmayı amaçlamaktadır.

9. Teori ve Pratikte İslam

Eser 1970 yılında Beyrut'ta “el-İslam fikre ve hareke ve'nkılab” adıyla yayınlanmıştır. Eserin Türkçe'ye ilk tercümesi 1986 yılında Cuma Ağaç tarafından “İslam: Fikir, hareket, İnkılab” adıyla yayımlanmış olup daha sonra İsmail Hakkı Işık tarafından “Teori ve Pratikte İslam” adıyla yeniden tercüme edilmiştir.¹⁸⁴

Kitap üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde İslami sistemin nasıl pratik hayata aktarılabilceğini, pratiğe aktarmada yaşanan ve yaşanılacak sorunları anlatıp, batının gerçek kimliğini ortaya koymaktadır. İkinci bölüme gelindiğinde İslami hareketin oluşum aşamalarını İslam davet önderleri aracılığı ile ele alınmıştır. Son bölümde ise çağdaş siyasi düşünce akımlarının İslam kârşısındaki tutumlarını ve özelliklerini net bir şekilde ortaya koymaktadır.

Eser genel olarak Çağdaş İslami Hareket'in tüm alanlarda maruz kaldığı saldırılar kârşısında nasıl savunulması gerektiğini, tarih boyunca İslami Hareket'in üstlendiği rollerin hatırlanmasını sağlamaktadır.¹⁸⁵

---

¹⁸³ Ençakar, “Fethi Yeken”, 673.

¹⁸⁴ Ençakar, “Fethi Yeken”, 673.

¹⁸⁵ Fethi Yeken, *Teori ve Pratikte İslam*, çev. İsmail Hakkı Işık (İstanbul: Ravza Yayınları, 2001), 7.

10. Çağdaş Saldırılar Kârşısında İslam Âlemi

Orijinal adı “el-Âlemü'l- İslami ve'l-Meka'idü'd-Düveliyye Hilale'l Kârni'r-Rabi'Aşer el-Hicri” olup 1981 yılında Beyrut'ta yayımlanmıştır. Eserin Türkçe'ye ilk tercümesi 1992 yılında Cafer Tayyar tarafından “Hicri 14. Asırda Beynelmilel Tuzaklar Kârşısında İslam Âlemi” adıyla yayımlanmıştır. 2001 yılında yine aynı mütercim tarafından “Çağdaş Saldırılar Kârşısında İslam Âlemi” adıyla yeniden düzenlenmiştir.¹⁸⁶

Eser dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Yeken, İslam devletlerinden bazılarını ele alarak İslam âleminin genel olarak nüfusu, ekonomik gücü ve askeri güçlerini incelemektedir. İkinci bölümde İslam dinin kârşısında Hristiyanlık ve bu din ile ortaya çıkan grupların faaliyetleri detaylıca aktarılmıştır. Üçüncü bölümde Yahudilik ve Yahudilik'e bağlı alt grupların hedefleri, çalışmaları ele alınmıştır. Son bölümde ise bahsedilen dini grupların, siyasi liderlerin İslam toplumunda diplomatik, ekonomik ve kültürel faaliyetlerine örnekler verilmiştir. İslam dinini ve Müslüman toplumları hâkimiyet altına almak ya da tamamen yok etmek adına yapılan gizli ve açık tüm planları Yeken'in kâleminden okuyucuya aktarılmıştır. Bu eserin temelleri Trablus şehrinde edinilen bilgiler ile atılmıştır.¹⁸⁷

11. İslam'a Nasıl Davet Edelim?

Beyrut 1970 yılında “Keyfe ned'ü ile'l İslam” adıyla yayımlanan eserin Türkçe'ye tercümesi ilk olarak M. Said Şimşek tarafından “İslam'a Nasıl Davet Edelim?” adıyla 1980 yılında yapılmıştır. Daha sonra 1986 yılında aynı isimle M. Zahid Erengil tarafından yeniden tercümesi yapılmıştır. Eser son olarak 2001 yılında Hüseyin Sevme tarafından yine aynı isimle tercümesi elden geçirilmiştir.¹⁸⁸

Kitap dört bölüme ayrılmıştır. İlk kısımda İslam'a davetin gerekliliği, hükmü, bu yolda ortaya çıkan ya da çıkması muhtemel sıkıntıların geçici olduğu ele alınmıştır. İkinci kısımda nasıl davet edilmeli sorusunun cevabı detaylarıyla açıklanmıştır. Davet edilecek kişinin tanınması, nasıl ve nereden davete başlanılması gerektiği, davette uygulanacak yöntemler, hitap ve üslup, takınılacak tavır, başarı için gerekli olan kıstas ve davet noktasında okuyucuya ve davetçiye yol gösterecek tavsiye eserlerden bahsedilmektedir. Üçüncü bölüme gelindiğinde davette anlatılması gereken konular, çağdaş dünyada ortaya çıkan ve mutlaka tanıtılması gereken akımlar, İslam'ın temel kaynakları, İslam'ın ana konuları ve özellikleri ele alınmıştır. Son bölümde ise cemaatin önemi, Peygamber'in çalışma yöntemi, yöneticilikle ilgili önemli kavramlar okuyucuya sunulmuştur.

¹⁸⁶ Ençakar, “Fethi Yeken”, 673.

¹⁸⁷ Fethi Yeken, *Çağdaş Saldırılar Karşısında İslam Alemi*, çev. Cafer Tayyar (İstanbul: Ravza Yayınları, 2001), 11.

¹⁸⁸ Ençakar, “Fethi Yeken”, 673.

Eser genel olarak İslam alanında çalışma yapan ve yapmak isteyen davetçiler için yararlanabilecekleri hacmi küçük olmakla beraber içerik olarak zengin, rehber olma özelliği taşımaktadır.¹⁸⁹

12. Davetçiye Notlar

“Kavaribü’n-necat fi hayati’d-du’at” olarak isimlendirilen eser 1977 yılında Beyrut’ta yayımlanmıştır. Türkçe’ye ilk olarak M. Said Şimşek tarafından “İslam Davetçilerine Notlar” adıyla 1979 yılında tercüme edilmiştir. 2001 yılında eser “Davetçiye Notlar” adıyla Tevhid Ayengin tarafından yeniden tercüme edilmiştir.¹⁹⁰

Eser dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde inanç bakımından insanların davete tutumu ve İslam’da daha önce bu konuyla ilgili gerçekleşen olaylar, davette nefsin ve şeytanın insana etkileri ele alınmıştır. İkinci bölümde iman noktasında dikkat edilmesi gereken özellikler ve durumlardan bahsedilmektedir. Üçüncü bölümde davetçinin davet yolunda yapması gereken bazı dini vecibeler tavsiye edilmiştir. Son bölümde ise davetçiyi yolunda istikrarlı kılabilmek için motive edici zikirler aktarılmıştır.

13. Koruyucu İslami Eğitim

1989 yılında “et-Terbiyetü’l-vika’iyye fi’l-İslam” adıyla Beyrut’ta yayımlanmıştır. Türkçe tercümesi 2001 yılında “Koruyucu İslam’i Eğitim” adıyla Süleyman Altay tarafından yapılmıştır.¹⁹¹

Kitap yedi bölümden meydana gelmektedir. Eserin ilk bölümünde koruyucu eğitim ile neyin kastedildiği noktasına açıklık getirilmiştir. İkinci bölümde yaşanan ahlaki vb. hastalıkların tedavisinde başka yanlış noktalara kaymanın tehlikesine dikkat çekilmiştir. Üçüncü bölümde ise pedagojik eğitim üzerinden anlaşılır örnekler vererek okuyucunun zihninde iyice anlaşılması sağlanmıştır. Dördüncü ve Beşinci bölümler de koruyucu eğitim de Kur’an ve Peygamber metodu açıklanmıştır. Altıncı bölümde ahlaki noktalarda yaşanan ve yaşanabilecek sorunlar için koruyucu tedavi yöntemlerinden bahsedilmiştir. Son bölümde ise İslami hastalıklar ve bunların tedavileri aktararak ser sonlandırılmıştır.

14. İslam Gençliği

Beyrut’ta 1979 senesinde “eş-Şebab ve’t-tagyir” adıyla yayımlanmıştır. 1982 yılında Ahmet Yeni tarafından “İslam Gençliği” adıyla Türkçe’ye ilk kez tercüme edilmiştir. 1993 yılında Abdulkadir Kınar tarafından yine aynı isimle ikinci kez tercüme edilmiştir.¹⁹²

¹⁸⁹ Fethi Yeken, *İslam’a Nasıl Davet Edelim*, çev. Hüseyin Sevme (İstanbul: Ravza Yayınları, 2001), 7.

¹⁹⁰ Ençakar, “Fethi Yeken”, 673.

¹⁹¹ Ençakar, “Fethi Yeken”, 673.

Eser, Yeken'in İtalya'da Biruca şehrinde Müslüman gençler için düzenlediği konferansın özeti şeklinde yayımlanmıştır.¹⁹³ Kitap tek bölüm halinde düzenlenmiştir. İslam'ın İslam gençliğine duyduğu ihtiyacı, Müslüman gençlerin İslam hareketine nasıl hazırlanacağı üzerinden kısa ama öz bir şekilde açıklamıştır.

15. Fıkhü's-siyaha fi'l-İslam ve Nemazic li-rahalat da'viyye fi arzi'llahi'l-Vasi'a (İslam'da Fıkhî Yolculuk ve Davette Uygulama Örnekleri)

Beyrut 1999 yılında yayımlanan eser Yeken'in farklı bölgelerde katıldığı sempozyum ve konferanslar hakkında bilgi vermektedir.¹⁹⁴

16. Nahve hareke İslamiyye 'âlemiyye vahide , Beyrut , 1977,-1993,-2007

17. el-Mes'elet'ül-Lübnaniyye min manzur İslami (İslam'î Perspektiften Lübnan Meselesi), Beyrut 1979

18. el-Kadiyyetü'l-Filistiniyye min manzur İslami (İslam'î Açından Filistin Hükümleri) , Beyrut 1993

19. Hükümü'l-İslam fi's-sihr müştekkatih (İslam'î Hükümler ve Türevleri) , Beyrut 1994

20. el-Mütegayyiratü'd-devliyye ve'd-devrü'l-İslamiyyü'l-matlub (Uluslararası Değişiklikler ve İslam'ın Rolü) , Beyrut 1995

21. Hasa'isu's-şahsiyyeti'l-harekiyye li cema'ati'l-İhvan'il Müslimin (İhvan'ı Müslim Cemiyetindeki Kişilerin Özellikleri) , Beyrut 1996

22. Menheciyyetü'l-İmâmi's-Şehîd Hasan el-Benna ve medâ-risü'l-İhvân-ı Müslimîn (Hasan el-Benna'nın Yöntemi ve İhvan'ı Müslim'in Dersleri) , Beyrut 2001

23. el'Avame ve Müstakbelü'l-'âlemi'l-İslami (Küreselleşme ve İslam Âleminin Geleceği) , Beyrut 2000

24. Nahve Şahvetin İslamiyye fi Müsteve'l-'aşr , Beyrut 1977

---

¹⁹² Ençakar, "Fethi Yeken", 673.

¹⁹³ Fethi Yeken, *İslam Gençliği*, çev. Bilal Erdem (İstanbul: Ravza Yayınları, 2001), 9.

¹⁹⁴ Ençakar, "Fethi Yeken", 673.

2.4. FETHİ YEKEN VE LÜBNAN İHVANI

Lübnan'ın çok farklı etnik ve dini yapıya sahip olması, ülke coğrafyasını ve toplumu dış müdahalelere açık bir yapıya zorlamıştır. Lübnan'da gerçekleşen Batılı devletlerin müdahalesindeki asıl amaç ülkedeki mezhebi çeşitlilikten yararlanılarak toplumsal kargaşa ve kaos ortamı yaratarak Lübnan'daki konumlarını sağlamlaştırmaktır. Özellikle bu kargaşa için yapılan çalışmalar Müslüman gruplar üzerinde yoğunlaşmıştır.¹⁹⁵ Nitekim bu da İslami hareketliliği tetikleyen en güçlü sebeplerden biri olmuştur.

Fethi Yeken'in Lübnan'da Cemaati İslamiye ile olan faaliyetlerini daha net anlayabilmek için öncelikle İbâdü'r-rahmân Cemaati ile olan ilişkisi incelenmelidir. Nitekim bu cemaatler Lübnan'da Sünni yol üzerine çalışma yapmış iki önemli İslami harekettir. Birbiriyle yakından ilişkisi bulunan bu iki hareketin hedefleri aynı olsa da ilerlemek için farklı yollar tercih etmişlerdir.¹⁹⁶

Lübnan'da İslami hareketin ilk etkileri 1948 yılında yaşanan Filistin felaketiyle başlamıştır. Filistin işgalinde yaşanan yenilginin Müslümanların İslam'dan uzaklaşmasıyla bağlantılı olduğunun düşünülmesi, sonraki neslin Filistin topraklarını tekrar Müslüman topraklarına katması için yetiştirilmesi gerektiği fikrini ortaya atmıştır. Bu fikirler doğrultusunda Muhammed Ömer Eddau-k (ö.1949) tarafından İbâdü'r-rahmân hareketi adıyla yeni bir hareket kurulmuştur.¹⁹⁷ 1950'li yılların başında kurulan hareket Lübnan'da yaşayan Müslümanların siyasi alanlardaki başarılarından ziyade ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda elde edilecek başarıların Müslüman halkı daha önemli ve güçlü kılacağına inanmaktadır. Bu başarılar zamanla diğer alanlarda da etkisini göstereceği için çalışmalarını yukârıda bahsettiğimiz üç alanda yoğunlaştırmıştır.¹⁹⁸

Yeken, İslami hareketin hız kazanma sebebini Batılı devletlerin Müslüman toprakları üzerinde gerçekleştirdiği sömürge faaliyetleriyle hızlı bir şekilde yayılmaları olduğunu ifade eder. Bu durum kârşısında yapılması gereken tek şey Müslüman önderlerin öncülüğünde Müslüman toplumların özünü koruması için çalışmak ve İslam'ın özüne dönmek için çaba sarf etmektir gerektiğini savunur.¹⁹⁹

1933 yılında Yeken, Muhammed Ömer Eddau-k'un fikirlerinin ve çalışmalarının kendi fikriyatıyla benzeştiğini düşündüğünden dolayı İbâdü'r-rahmân Hareketine katılmıştır. Cemaat, kurtuluşun gerçek İslami yaşantıya dönmenin tek kurtuluş olduğunu sık sık

¹⁹⁵ “Dr. Fethi Yeken'in Cuma Hutbesinden”, *İnzar Dergisi* 28 (Ocak 2007), 44.

¹⁹⁶ Abdulaziz, *Lübnan'da İslami Hareketler Konuşmalar*, 121.

¹⁹⁷ Rabil, “Fathi Yakan The Pioneer Of Islamic Activism In Lebanon”, 58.

¹⁹⁸ Abdulaziz, *Lübnan'da İslami Hareketler Konuşmalar*, 121.

¹⁹⁹ ÖZ, “Fethi Yeken'in Düşünce ve Hareket Mirası Üzerine”, 56-57.

vurgulamaktadır. Yeken de bu bilinçle cemaat içinde oldukça etkin şekilde yer almış, çalışmalar yürütmüştür. Tam da bu yıllarda İhvan-ı Müslimin'in Suriye kolunda birtakım sorunlar yaşanmaya başlamıştır. Suriye hükümeti İhvan üyeleri için tutuklama kârarı çıkarmış; yapacakları tüm faaliyetleri yasaklamıştır. Suriye İhvan'ın yönetiminde bulunan Mustafa es-Sıbai, Suriye'den Lübnan'a gelmiştir. Lübnan'da bulunduğu süre içerisinde de çalışmalarına hız kesmeden devam etmiştir. Lübnan'da birçok Müslüman önder tarafından ağırlanmış ve İslami grupların davetiyle sempozyumlara ve konferanslara katılmıştır.²⁰⁰ Konferanslarda sergilediği duruş, İslam adına ortaya koyduğu fikirler, davasındaki kârarlılığı, İhvan'ın çalışmaları birçok kişiyi etkilemiştir. Yeken ile Mustafa es-Sıbai arasındaki dostlukta bu yıllara dayanmaktadır. Yeken ile Mustafa es-Sıbai'in İslam üzerine yapmış olduğu bir konuşmasında zihninde tasarladığı birçok şeyle paralellik gösterdiğini fark etmesi onu İhvan'a daha da yakınlaştırmıştır. Özellikle İhvan'ın ortaya koyduğu ideoloji, özgür bir İslam devleti kurma, Müslümanların dışa bağımlılıktan kurtarılması fikirleri en çok etkilendiği noktalardır. Kendisinin uzun zamandır üzerinde düşündüğü İslam dünyasında yaşanan problemlerin asıl sebepleri ve bunlar için ortaya konulacak gerçek ve kesin çözümler üzerine İhvan'ın sergilediği tavır Fethi Yeken'i İbâdü'r-rahmân Cemaatin çalışmaları ve faaliyetleri noktasında ciddi anlamda düşünmeye sevk etmiştir.²⁰¹

Yeken, İbâdü'r-rahmân Cemaatinin çalışmalarında ileriye dönük adımlar atamaması ve hizmetlerinin Lübnan'ın siyasi varlığında hiçbir etki bırakmayıp Müslümanlara yönelik yapılan saldırıları durduramayacağı kanaatine vararak yeni bir İslam hareketinin varlığının zaruri olduğuna kârar vermiştir.²⁰² Kendisiyle aynı düşünceleri paylaşan arkadaşlarıyla birlikte cemaatten ayrılmıştır. Ayrılmalarındaki en önemli sebebi İbadü'r-rahman Hareketinin aksine tüm alanlarda yetkin, güçlü bir İslam hareketi kurarak Müslümanların öncelikle Lübnan toplumunda ardında da tüm dünya da hak ettikleri konuma getirmek olduğunu ifade etmişlerdir. Böylelikle 1957 yılında çalışmalarına başlayarak Cemaati İslamiye adıyla kendilerini duyurdular. Kurulma ve yapılanma sürecinin ardından hareket Lübnan hükümeti tarafından 18 Haziran 1964 yılında resmen tanınmıştır.²⁰³

Cemaati İslamiye birçok noktada İhvan-ı Müslimin ile benzerlik göstermektedir. Bunun en önemli sebebi Fethi Yeken'in İhvan hareketini ve başta Hasan el-Benna olmak

²⁰⁰ Mustafa es-Sıbai 'nin bazı çalışmalarına örnek olarak şunlar verilebilir; 1947 yılında İslami hareket için geçlere yönelik ' el-Menar' dergisini çıkarmıştır. 1952 yılında Mısır'da yaşanan savaş için gönüllü asker toplamış, İslam'a yönelik ülkenin farklı yerlerinde birçok konforsan vermiştir. Bu konferanslardan en bilinenleri 'İslam Sosyalizmi' ve 'Fıkıhla Kanun Arasında Kadın'dır. Detaylı bilgi için bkz. Çağdaş Davet Önderleri, 67-68.

²⁰¹ Rabil, "Fathi Yakan The Pioneer Of Islamic Activism in Lebanon", 59.

²⁰² Hüseyin Okçu- Sıbğatullah Kaya, "Fethi Yeken 'Kuvvet İlk Çare Değil Son Çaredir'", *Girişim Dergisi* 17 (Şubat1987), 22.

²⁰³ Rabil, "Fathi Yakan The Pioneer Of Islamic Activism In Lebanon", 60.

üzere birçok İhvan üyesinin fikirlerini ve çalışmalarını kendisine yakın hissetmesiyle ilgilidir. Aslında İhvan hareketi Fethi Yeken için fikirlerini hayata geçirme noktasında harika bir rol model olmuştur.

Yeken, Hasan el-Benna'nın yirminci yüzyılda büyük bir dava hareketi başlatıp bu hareketle yeni ve güçlü bir kuşak inşa ettiğine inanmıştır. Başta Mısır olmak üzere tüm İslam dünyasını bu hareketle derinden sarmış onların tarihlerini de etkilemiştir. Bu yüzden Benna'yı İslam davası için kendisini adayan büyük önderlerden biri olarak kabul etmiştir.²⁰⁴ Yeken'in evrensel idealleri, İhvan'da kârşılık bulmuş, ortak bir ideal yapıyı birbirine yaklaştırmıştır.

İhvan-ı Müslimin'i rol model almasındaki bir diğer sebep ise İslam davası hakkındaki görüşleri ve tutumlarıdır. Yeken'e göre İhvan-ı Müslimin'i diğer İslami hareketlerden ayıran en temel fark tek bir noktaya kitlenip diğer sebepleri göz ardı etmeyen bütüncül bakış açısına sahip, uygulanabilir, belirlenen program ve amaçlarının kolay anlaşılabilir, fikri yönden kapsayıcı olmasıdır. İhvan hareketi fikriyat ile fiiliyatı birleştirmektedir.²⁰⁵ Ayrıca fikri sahada oldukça etkin olmaları, bu konuda etkileyici derecede ikna edici çözümler üretmeleri, halkın zihninde var olan yanlış anlaşılmaları, eksikleri düzeltmeleri İslami hareketin temelini sağlam şekilde oluşturmalarına büyük katkı sağladığını ifade etmektedir. Yöntem her ne kadar uzun zamanlarını alsa da etkisinin oldukça güçlü olduğunu düşünmektedir.²⁰⁶ İhvan'a yakınlığının bir başka yönü de tıpkı Hasan el-Benna gibi İhvan'a yüklediği anlam ve misyondur. Yeken, İhvan hareketini derin bir iman, güçlü sarsılmaz bir terbiye ve durmak bilmez bir çalışmaya kendini adanmak olarak ifade etmektedir.²⁰⁷

Lübnan gibi demografik yapısı oldukça kârmışık olan bir toplumda güçlü kalmanın tek yolunun köklü bir değişiklik ile olacağına inanan Yeken, ilk yapılacak olan şeyin tıpkı Hasan el-Benna'nın yaptığı gibi Müslüman halkı gerçek İslam ile buluşturmak, gerçek potansiyellerinin farkına vardırarak ve sağlam bir İslami düşünce oluşturmaktır. Aksi takdirde yapılan tüm çalışmalar boşa yapılmış olacaktır. Bu da İslami hareketi en kısa sürede başarısızlığa sürükleyecektir.²⁰⁸

İslami Hareketin amacına ulaşması için İslam'ı hayatın her alanında hâkim kılınmalıdır. Batı toplumunun ve düşüncesinin dayattığı sorunlara ve saldırılara çözüm bulacak, dini kurallarla yönetilecek İslami bir devletin kurulabilmesi için bu hareket oldukça

²⁰⁴ Yeken, *Çağdaş Davet Önderleri*, 11-12.

²⁰⁵ Fethi Yeken, *İslam Fikir/Hareket/İnkılab*, çev. Cuma Ağaç (İstanbul: İnkılab Yayınları, 1992), 49.

²⁰⁶ ÖZ, "Fethi Yeken'in Düşünce ve Hareket Mirası Üzerine", 56-57.

²⁰⁷ Kaya, "Fethi Yeken'in Ardından", 93.

²⁰⁸ Abdulaziz, *Lübnan'da İslami Hareketler Konuşmalar*, 115.

hayati önem taşımaktadır. Çünkü bireysel çabadan ziyade grupla çalışmak daha verimli ve avantajlıdır diyen Yeken İslami hareketin neden olması gerektiğinin cevabını vermektedir.²⁰⁹

Bu hedefler doğrultusunda kurucusu olduğu cemaatin ilk genel sekreterliğine Fethi Yeken getirilmiştir. İlk yaptığı çalışma ise cemaatin ideolojik yapısını, amaçlarını, hedeflerini belirlemektir. İslami hareketin tam olarak ne olduğu, neyi ifade ettiği anlaşılırsa davada hedefe varmanın o derece kolaylaşacağına inanmaktadır. Bu sebeple ‘İslami hareket’ üzerine titizlikle durmuştur.

Yeken’in İslami Hareket fikrinin temelini; İslami Hareketin İslami duruş ile uygunluğudur. Bu özelliği muhafaza ettiği sürece hareket bu isimle adlandırılabilir. Hareketteki asıl amaç ise batıl ve kâfir düşüncelerin yok olması için uygun şartların ve ortamın sağlanması için çalışmaktır.²¹⁰ Modernleşme adı altında İslam ülkelerinde varlığını sürdüren Batılı güçlerin kendi batıl ideoloji ve fikirlerini Müslüman toplumlara dayatması hatta benimsetmesi İslami düşüncenin bozulmasındaki en önemli problem olarak kabul edilmiştir. Yeken, oluşturulacak İslami hareketin bu sapık fikir ve ideolojilerden varlığını koruması bu fikirler kârşısındaki tavrını bozmaması gerektiğine inanır. İslami hareket amacı itibarıyla Müslüman toplumları bu ideolojilerin etkisinden kurtarması yönelik çalışmalar yapması gerekmektedir. Bu fikirlerin ve ideolojilerin kabul edilmesi halinde gerçek anlamda bir İslami duruştan bahsedilemeyeceğini ifade eder.

2.5. FETHİ YEKEN’İN GÖRÜŞLERİ

2.5.1. Fethi Yeken’in “Cahiliye” Kavramına Bakışı

İslam toplumları, Batı’nın siyasi ve ekonomik çıkârlarını koruma noktasında ciddi tehlike altında bırakılmıştır. Çıkârları doğrultusunda Batı toplumları birtakım fikir ve ideolojileri İslam toplumlarına dayatarak varlıklarını korumaya çalışmışlardır. Bu fikir ve ideolojiler İslam toplumlarında yaşanan fikri ve ahlaki değişimin en önemli sebebi olarak görülmüştür. Bu problemin çözülebilmesi için birçok İslam düşünür ve entelektüelleri çözüm yolları aramışlardır. Bu İslam düşünürlerinden biri de fikirleri ve çalışmalarıyla hem İslam düşünürlerini hem de İslam toplumları etkileyen Seyyid Kutup’tur.

Kutup, özellikle İslam toplumlarında yaşanan bu sorunları ele alırken kendi düşünce sisteminin merkezine yerleştirdiği “Cahiliye” kavramını kullanmıştır. Mevdudi’nin düşünce yapısında ele aldığı cahiliye kavramı Kutup’un düşüncelerinin şekillenmesine yardımcı olmuştur. Mevdudi, cahiliye kavramını düşüncelerinin odak noktasını oluşturan “Tevhid”

²⁰⁹ Yeken, *Teori ve Pratikte İslam*, 42-44.

²¹⁰ Muhittin Malik, “İslami Hareketler ve Fethi Yeken”, *Anadolu Gençlik* 115 (Ağustos 2009), 46.

kavramıyla açıklar. Ona göre insan, dünyada her şeyin yaratıcısı olan tek bir varlığa iman etmeli ve hayatın her noktasında sadece onun hâkimiyetini ve otoritesini kabul etmelidir. Hiçbir şekilde bu otoriteye doğrudan veya dolaylı olarak ortak koşulmaması gerektiğini ifade eder.²¹¹ Mevdudi, insanların yaşantılarında herhangi bir noktada Allah'ın hâkimiyetine ortak koşmasını, itaatten uzaklaşmalarını Cahiliye olarak ifade eder.²¹² Kutup, Mevdudi'nin cahiliye anlayışını yaşadığı çağın niteliklerine, toplumların ve şahısların İslami açıdan içinde bulundukları konumlarını inceledikten sonra kendi İslam düşüncesine uyarlayarak yeni bir anlam kazandırmıştır.²¹³

Kutup'a göre cahiliye, bazı insanların diğer insanları yönetmesidir.²¹⁴ Diğer bir ifade ile Tevhid inancı dışında kalan tüm sistemlerin kendi ideolojileri ekseninde insanları yönlendirmesi, hâkimiyeti altına almasıdır.²¹⁵ Kutup, Hz. Peygamber (s.a.v.) döneminde insanların İslam'ı gerçek manada öğrendikleri ve özümstediklerinden dolayı hayatlarında da uygulayabildiklerini ifade eder. Tevhidin özünü kavramaları emir ve yasaklara uymayı kolaylaştırırken Allah'ın (c.c.) çirkin ve haram kabul ettiği tüm uygulama ve davranışları kabul edilemez görmüşlerdir.²¹⁶ Peygamber'in vefatından sonra toplum kendisini toparlamaya, korumaya çalışsa da zamanla İslam'dan uzaklaşmış ve "cahil toplum" haline gelmişlerdir.²¹⁷

Kutup, cahiliyeyi soyut bir kavram olarak görmemektedir. Ona göre cahiliye daima kendine has özelliklerini toplumlarda yaşayabilecek bir yapıdır. Bu yapıyı yok edebilecek tek unsur ise İslam'dır. Ancak İslam'ı sadece emirler ve kurallar bütünü olarak gören, içselleştirilmeden ve derinlemesine öğrenilmeden harekete geçen ümmetin büyük başarısızlıkla karşılaşacağını vurgulayan Kutup, öncelikle İslam ümmetinde birtakım özelliklerin bulunması gerektiğini ifade eder. Bu ümmet, yaşantısını, fikirlerini, uygulamalarını, yönetim ve düzenlerini tamamen İslam dini üzerinden kuran ve yaşayan bir toplum olmalıdır. Ancak o zaman beklenen diriliş ve uyanış gerçekleşecektir.²¹⁸

Yeken, Seyyid Kutub'un "cahil toplum" fikrinden etkilenmiş ve bu düşüncüyü kendi düşüncesiyle birleştirmiştir. Tarihte olduğu gibi Yeken de ilk olarak Tevhid anlayışı ile işe

²¹¹ Ümmehan Tiryakioğlu, *Mevdudi'nin İtikadi Görüşler* (İstanbul: İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2017), 46.

²¹² Anis Ahmad, "Mevdudi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2004), 29/432.

²¹³ Ramazan Altıntaş, "Seyyid Kutub'un Câhiliye Anlayışı" 9/3 (2009), 78.

²¹⁴ Seyyid Kutub, *Yoldaki işaretler*, çev. Murat Hazine (İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2013), 50.

²¹⁵ Nebiye Şeyma GÜNER, *Seyyid Kutub'ta Cahiliye Kavramı ve Modernizm Eleştirisi* (Bursa: Uludağ Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2015), 46.

²¹⁶ Kutub, *Yoldaki işaretler*, 50.

²¹⁷ Kutub, *Yoldaki işaretler*, 51.

²¹⁸ Altıntaş, "Seyyid Kutub'un Câhiliye Anlayışı", 78-79; Kutub, *Yoldaki İşaretler*, 51-52.

başlamıştır. İslami hareketin merkezine Allah'ın (c.c.) tekliğini ve hâkimiyetini koyarken ibadetin yalnızca âlemlerin Rabbi olan Allah'a yapılacağını ifade eder. Kuran ve sünnetin koyduğu kurallar üzerine ilerlemeyen toplum ve o toplumun lideri Allah'a kulluk vazifelerinden uzaklaştıkları için cahiliye toplumuna benzer. Bu durumda yapılması gereken tek şey bu cahil lider ve toplumuna kârşî direnişe geçmektir. Zira bu şekilde yeryüzünde fitne kalmaz ve din yalnızca Allah'ın olur.²¹⁹

Yeken, içinde bulunduğu toplumun laik ve materyalist fikirlerin hem ekonomi hem de siyasi alanlarda Müslüman halkı ve İslami hareketi hayati derecede tehdit ettiğini düşünmektedir. Ona göre bu akımlar cahiliye toplumunu oluşturan fikirler ve ideolojilerdir. Bu noktada İslami hareketin merkezine “cahiliye” fikrini getirerek tamamen Batı ve beşeri kaynaklı olan bu fikirlerin Müslümanların zihinlerinden ve dolayısıyla Müslüman toplumdan silinmesi için mücadele edilmesini gerekli görmüştür. Zira bu materyalist fikirler İslam toplumuna sadece kârğaşa ve fitne getirmiş toplumda var olan huzuru da kaldırmıştır. İslami hareket öncülüğünde kurulacak İslam toplumunun bu cahil toplumları ve öğretilerini ortadan kaldıracağına inanmaktadır.²²⁰

Fethi Yeken, cahil bir toplum ile kârşî kârşîya gelindiğinde ilk etapta direkt olarak çatışmaya girilmemesi gerektiğini savunur. Yeken'in bu fikri Hasan el-Benna'nın fikri ile örtüşmektedir. Yukârıda da bahsettiğimiz gibi İslam adına yapılacak çalışmalarda öncelikle bilgisi en az olan gruplardan başlanması gerektiğini vurgulamıştır. Cahil toplum olarak ifade edilen bu kesim İslam'a kârşî yürütülebilecek her türlü tehdit için en ideal olanıdır. Bilinçlendirme bu kesimden başlanıldığı takdirde bu sorunda ortadan kalkmış olacaktır. Yeken ve Hasan el-Benna yapılan uyarılar ve davet kârşısında olumlu bir tutum sergilendiğinde toplumun İslami harekete tedricen geçişin daha münasip olacağını ifade etmektedir. Tecridi olarak yapılmayan İslami hareketin insanlara hem fiziksel hem de psikolojik olarak zarar vereceğini düşünmektedir.²²¹ Yeken, İslami hareketi fonksiyonel iki kavram ile bağdaştırarak daha anlaşılır ve uygulanabilir hala getirmiştir. İlk kavram 'el-Mebdiye' (başlangıç) ve 'el-Merhaliye' (dönemlendirme / kademeleştirme)dir. İlk kavramla kastedilen hareketin Allah'a olan kulluk vazifemizin bilincinde olmakken ikinci kavramla hareketi kademe kademe işleyerek ilerletmek ve bunu yaparken de asıl gayemiz olan kulluk çizgisinden uzaklaşmamaktır.²²²

²¹⁹ Yeken, *Müslüman Olmam Neyi Gerektirir?* 115-116.

²²⁰ Fethi Yeken, *İslam Işığında Hareket ve İdeolojiler*, çev. Mahmut Polat (İstanbul: Ravza Yayınları, 2001), 8.

²²¹ Yeken, *Müslüman Olmam Neyi Gerektirir?* 128-129.

²²² Rabil, “Fathi Yakan The Pioneer Of Islamic Activism In Lebanon”, 57.

İslami Hareket gücünü ‘İslam’ın özüne’ dönerek sağlayacaktır. İman duygusunun güçlenmesi bireysel hırslardan uzaklaşıp sadece İslam’ın isteklerini ön plana çıkârır bu da davanın yolundan sapmasına engel olur.²²³

Hareketteki en önemli kıstas ise daima işleyen bir hareket olmasıdır. İman, geçlerle vücut bulmalıdır. Bu da inancın yanında amel ve cihad’ın zaruriyetini göstermektedir. Yeken, cihat ederken içtenlikle, kişisel hırslara bulaşmadan Allah adına yapılmasını, zaferin ise bireyselliğe veya gruba addedilmeden Allah’a ait olduğu fikrinin benimsenmesi gerektiğinin üzerinde durur.²²⁴ Her ne kadar bir grup veya cemaat kursa da neticenin bu yapılar ve kişiler üzerinden sahiplenilmesini istemez.

Burada üzerinde durulması gereken önemli bir noktada cihat fikrinin İslami hareketteki yeridir. İhvan-ı Müslimin ile Cemaati İslamiye arasındaki en büyük ayrım bu noktada başlar. Hasan el- Banna’ya göre askeri yapılanma İhvan’ın en önemli yapılarından biridir ve ele alınacak ilk konular arasında yer almaktadır. Ancak Cemaati İslamiye askeri yapılanmanın en son nokta olması gerektiği kanaatindedir. Eğer insanlara öncelikli olarak fikri eğitim verilmezse hareket hızlı bir şekilde yıkılmaya yüz tutacaktır. Kısaca Yeken, akidevi ve ideolojik olgunluğa erişilmeden askeri faaliyetlerden uzak durulması gerektiğini savunmaktadır.²²⁵

Cemaati İslamiye için önemli olan bir diğer husus ise İslami harekette grup içerisinde yapılacak öz eleştiridir. İç tenkidin mutlaka yapılması gerekmektedir. Ancak iç tenkide gidilirken ölçüyü ve kaideleri aşmamak hayati önem taşımaktadır. Tenkit, ölçüsüz ve kaidesiz yapılırsa bu harekette ivme kazandırmaktan ziyade tamiri mümkün olmayan bir yıkıma sebep olabilir.²²⁶ Nitekim Yeken’in düşündüğü gibi Cemaati İslamiye kendi içerisindeki sorunlara makul ve kabul edilebilir çözümler getirememiş kuruluş yıllarında oluşturduğu sistem üzerinden devam edemeyerek bazı fikri değişikliklere yönelmiştir. Bu durum zamanla Cemaat ile Yeken arasında anlaşmazlıklara sebep olmuş ve en sonunda Yeken cemaatten ayrılma kârar almıştır. Cemaati İslamiye’nin kurulmasının en büyük sebeplerinden biri Yeken’in İhvan hareketi dolayısıyla Hasan el- Banna’nın fikri anlamdaki uyuşmasıdır. Cemaati İslamiye’nin son yıllarda İhvan çizgisinden sapması ve bu sapmaların düzeltilmesinin mümkün olmayışı sebebiyle Yeken Cemaati İslamiye ile ilişkisini net bir şekilde kesmiştir.²²⁷ Dolayısıyla Yeken’in kabul ve reddinde temel referans noktası İhvan-ı Müslimin ve özellikle kurucusu Hasan el-Banna’dır.

²²³ Yeken, *Teori ve Pratikte İslam*, 45-46.

²²⁴ Fethi Yeken, “İslami Hareket Tekâmül ve Verimlilik Arasında”, *Hilal Dergisi* 21/247 (Ağustos 1983), 3.

²²⁵ Okçu- Kaya, “Fethi Yeken’ kuvvet İlk Çare Değil Son Çaredir”, 24.

²²⁶ Fethi Yeken, “İslami Harekette İç Muhasebe”, *Vahdet Dergisi*, (ts.), 20-21.

²²⁷ Öz, “Fethi Yeken’in Düşünce ve Hareket Mirası Üzerine”, 26.

2.5.2. İslam Davetinin Yapısı

Fethi Yeken, İslam'ın doğru ve net bir şekilde anlaşılması, İslam'a davetteki rolünün son derece kritik olduğuna inanmaktadır. Biz de Yeken'in İslam hakkındaki görüşlerine yer verdikten sonra İslami davetin nasıl olması gerektiğini bu doğrultuda ele alacağız.

Yeken'e göre İslam, mümin kulların, her noktada özlere geri dönebilmek için İslam'ı ve kendilerini gelebilecek tüm kötülüklerden ve düşmanlarından müdafaa etmeleridir. Başka bir ifadeyle İslam şu şekilde açıklanmıştır: Mümin bireyler arasında yaş, rütbe, soy vb. özelliklerine bakılmaksızın hiç kimseye ayrımcılık, seçkinlik, üstünlük yapılmadan herkesin uyacağı ilahi yasalar üzerine inşa edilen bir bütündür.²²⁸

İslam ne tamamen fikriyat ne de yalnızca ruhi bir yapıdır. Aksine "İslam, düşünce, ibadet, ahlak, toplumsal ve ekonomik yapıların bir bütünüdür" diyerek İslam'ın kapsayıcı ve insani inançlardan farklılığını ortaya koymuştur.²²⁹

Bu bütünün korunabilmesi için İslami çalışmanın önemine dikkat çekmiştir. Doğru bir İslami çalışma için öncelikle toplumda yer edinmiş cahiliye döneminden kalan düşüncelerin, ahlakın ve düzenin silinmesi gerekir. Bunun yapılabilmesi için halka bu düşünceleri aşıl原因an kişilerle müdahale edilmeli ve fikirleri toplumdan temizlenmelidir.²³⁰

İslam'a davetin zor ve meşakkatli bir çalışma olduğu bilincine sahip olunmalıdır ki davet sırasında yaşanabilecek sıkıntı ve zorluklar kârşısında davetçinin dirayeti ve azmi zayıflamasın.²³¹ İslam'a davet toplumsal bilincin güçlenmesi, insanların hakikate inanması ve İslam'ın canlanması gibi önemli sonuçların ilk adımıdır. İslam toplumunun var olması Müslüman topluluk için nasıl vacipse onu ortaya çıkâracak çalışmanın yapılması da vaciptir.²³² Bundan dolayı İslami çalışmalara engel olmak ya da katılmamak günahdır.²³³ Tek kurtuluş yolu davete fiili olarak katılmaktır diyen Yeken, İslam'a davet ve davet çalışmalarının hükümlerini açıklamıştır.

Davetçinin ve davetin kritik noktaları ele alındıktan sonra daveti yapacak kişilerde birtakım yeterliliklerin olması kanaatinde olan Yeken bunları da kısa şöyle açıklamıştır; iyi bir davet için iyi bir davetçi olunması gerekir. Davetçinin hazırlıklı ve kapsayıcı olması gerekir. Yani toplumu etkileme yeteneği, insanların algı düzeylerine göre hitap edebilme, huy ve kâarakterlerini analiz edebilme gibi yeterliliklerin olması beklenir. Bir diğer husus

²²⁸ Yeken, *Teori ve Pratikte İslam*, 7-16.

²²⁹ Fethi Yeken, *İdeolojilerin Çöküşü Ve İslam'ın Evrenselliği*, çev. İrfan Yücel (İstanbul: Ravza Yayınları, 2001), 71.

²³⁰ Yeken, *İslam'a Nasıl Davet Edelim*, 10.

²³¹ Yeken, *Davet ve Davetçi Problemleri*, 20.

²³² Yeken, *Müslüman Olmam Neyi Gerektirir?* 102.

²³³ Fethi Yeken, *İslam'a Nasıl Davet Edelim?* 15.

davetçinin muhatap alacağı kişiyi en iyi şekilde tanımasıdır. Muhatabın istekleri, fikirleri, sıkıntıları, saplantıları iyi bir şekilde analiz edilirse onu nasıl kendi yanına çekeceğini de kolaylıkla bulabilir.²³⁴ Davetçinin İslam'ı doğru anlaması kendisini her konuda donatması her ayrıntıyı bilmesi önemlidir çünkü kendisi İslam'ı ne derece iyi bilirse davet edilene de vereceği bilgi o derece düzgün ve sahih olacaktır. Davetçi aynı zamanda bilgisini davranışa dökmemelidir. Çünkü en iyi öğretim yöntemlerinden biri de göstererek ve uygulayarak öğretmektir.²³⁵ Davetçi muhatabıyla iletişim kurarken yüz yüze ilişki kurmalıdır bunu da kendi birikimi doğrultusunda yapmalıdır ve kendini diğer birçok yönlerden sürekli yenilmelidir. Anlatım sırasında sabırlı ve daima yumuş mizaçlı olmalıdır bu kârşısındaki kişinin davete daha olumlu bakmasına vesile olacaktır.²³⁶

Yeken, davetçinin şahsına ait olması gereken kriterlerden bahsettikten sonra davet sırasında yaşanabilecek zorlukları anlatarak bu noktada da hazırlıklı olmalarını sağlamak istemiştir. Bu kriterleri belirlenirken Peygamberimiz'in(s.a.v.) tavsiyesini göz önünde bulundurmuştur. Davetçinin kârşılacağı zorluklar şunlardır: İlki kıskançlık yapan müminlerdir. Daveti yapan işinde iyi ve seviliyorsa ondaki bu özellikler başkaları tarafından çekememeziğe yol açabilir. Bu da davetçinin şahsına ve saygınlığına kârşısı bazı çirkin davranışların yapılmasına sebep olabilir dolayısıyla davet çalışmaları amacından uzaklaşabilir ya da başarısızlıkla sonuçlanabilir.²³⁷ İkincisi kin güden münafıklardır. Münafıklar yüzyıllar boyu her toplumda Müslümanların kârşısında olmuşlardır. Bu kimselerdeki şahsi ve dünyevi çıkârlar davetçilerden rahatsız olan kişiler için bir fırsattır. Davetçiyi ve çalışmalarını engellediği takdirde davetten rahatsız olan kişilerce kendilerine vadedilen bir takım çıkârları elde etmek isteyen münafıklar her noktadan müminlerle ve davetçilerle uğraşarak onları bu yoldan alıkoymak isteyeceklerdir.²³⁸ Üçüncüsü kâfirlerin savaşıdır. Dördüncü ve beşinci zorluklar ise şeytanın hileleri ve nefsanî duygulardır. Tüm bu zorluklar ve fitneler davetçinin bilgisine sunularak her koşulda uyanık olması gerektiği vurgulanmıştır.²³⁹

²³⁴ Yeken, *İslam'a Nasıl Davet Edelim*, 20.

²³⁵ Yeken, *Davet Yolunda Hazırlık*, 24-28.

²³⁶ Yeken, *Davet Yolunda Hazırlık*, 29-40.

²³⁷ Fethi Yeken, *Davetçiye Notlar*, çev. Tevhid Ayengin (İstanbul: Ravza Yayınları, 2001), 14.

²³⁸ Yeken, *Davetçiye Notlar*, 25-26.

²³⁹ Yeken, *Davetçiye Notlar*, 26-27.

2.5.3. İslami Hareketin Hedefleri

Yeken, İslami hareketi dünya çapında bir teşkilat olarak tanımlar. Bu teşkilat uluslararası alanda yapılan her türlü İslami çalışmaların tamamını kapsar. İslami hareket aynı zamanda insanları İslam adına savaşılmaya, dini anlatmaya ve İslami çalışmalara katılmaları sağlayan bir organizasyon olarak da ifade eder.²⁴⁰ İslami hareketin amacı varlığı gerekli olan güçlü bir İslam devleti kurarak özünden uzaklaşmış Müslümanları cahiliye düşüncesinden uzaklaştırarak İslam'ı yeniden diriltmektir. Ayrıca Garp'tan ve Şark'tan gelen tüm bidatlarla ve felsefi akımlarla mücadele etmektir.²⁴¹

Yeken, İslami hareketi iki ana temel üzerine oturtur. Birincisi hareketin öncelikle Müslüman toplumlarda yaşanan veya kârşılaşılan sorunları, bozuk fikir ve inançları iyice belirlemeli, anlamalı ve kavramalıdır. İkincisi ise tespit edilen sorunların, bozuk fikir ve inançların çözümü için hazırlanacak yöntem ve metodların doğru bir şekilde belirlenmelidir.²⁴² Hareketin görevi Allah'a kulluk eden bir ümmet oluşturmak, gündelik hayatta her alanda teşkilatlanarak İslami yapıyı güçlendirmektir.²⁴³ Hareketin ilkesi 'La ilahe illallah' ibaresiyle açıklanır. Çünkü hiçbir insani oluşumun istenilen başarıyı verebilecek yeterlilikte ve donanımda olmadığını, gücün ve başarının kaynağının yalnızca Allah (c.c.) olduğunu vurgulayarak zafere bu şekilde ulaşılabilceğine inanmaktadır.²⁴⁴ Ayrıca İslami hareket inkılapçı bir harekettir yani tümüyle var olanı yıkmaz sadece gerekli görülen kısımların düzeltilmesi ve yeniden iyileştirilmesi üzerine çalışır. Bu iddiadan da anlaşılacağı üzere Yeken, bir ıslahat fikrini savunmaktadır. Kapsamlı bir harekettir, çalışmalarını bölgesel düzeyde hazırlamaz amaç tüm dünya Müslümanlarına ulaşmak olduğu için tüm planlar ve programlar evrensel çapta hazırlanır. Hareket, hissi duygular üzerine kurulmuş değil bilakis fikri yönlü bir harekettir. Kendine has bir oluşumdur yani İslam toplumu üzerinden, merkezde yaratıcıyı koyarak ilerlemesi ve yaratıcının emirleri üzerinden hareketin düzenlenmesi ne kadar kendine özel olduğunu göstermektedir.²⁴⁵

İslami hareket birçok çalışma yöntemi geliştirmiştir. Bu yöntemlerin iyi anlaşılması çalışmalara katılacak kişilerin harekete olan bağlılıklarının güçlenmesi içindir. Öncelikle insanın hem beşeri hem de ruhi yönlerine aynı derece önem vererek gündelik hayatlarında bir denge oluşturulmalı, kurulan hareketin kendisini yalnızca kültürel veya hayır işleriyle sınırlandırmaması gerekir. Çünkü bu hareketin özüne aykırı bir işleyiştir. Ayrıca İslami

²⁴⁰ Yeken, *Müslüman Olmam Neyi Gerektirir?* 114.

²⁴¹ Yeken, *Davet ve Davetçi Problemleri*, 210-211; Yeken, *İSLAM Fikir/Hareket/İnkılab*, 51.

²⁴² Yeken, *İslam Fikir/Hareket/İnkılab*, 49.

²⁴³ Yeken, *Müslüman Olmam Neyi Gerektirir?* 117-118.

²⁴⁴ Yeken, *Teori ve Pratikte İslam*, 60.

²⁴⁵ Yeken, *Davet ve Davetçi Problemleri*, 212-213.

hareketin tümüyle siyasi faaliyetleri yönelmemesi de gerekir bu durum birleştirmekten ziyade bölücü, müminlere kârşî kin ve nefretin artmasına neden olabilir hatta İslami hareketi terör ve kanlı olaylarla ilişkilendirilmesine kadar gidebilir.²⁴⁶ Siyasal hedef, arzulan son hedeftir.

Yeken, İslami hareketle ilgili görüşlerinde son olarak hareketin başarısızlık sebeplerini ele alarak kendisinden sonraki kişiler için bir uyarı niteliğinde bilgilendirme yapmıştır. İlk olarak bireylerdeki ahlaki yönün zayıflığına değinerek ahlaki yeterliliğe sahip olmayanların eğitilmesini, eğitilemiyorsa da İslami çalışmalardan uzak tutulması gerektiğini dile getirmiştir. İkinci sebep olarak bireylerin çalışma sırasında kendilerine uygun olmayan görevlerin verilmesinin yanlışlığına dikkat çekmiştir. Görevi yapabilecek kabiliyete sahip değilse başarıdan ziyade başarısızlığa sebep olacaktır. Çalışmaların hareket içerisinde belirli kişiler arasında dağıtıp diğer grup üyelerinin dışarıda tutulmasının da zayıflık sebeplerinden biri olduğunu bildirmiştir. Grup içerisinde kârşılıklı yardımlaşma ve dayanışmanın olmaması, oluşan sorunların ivedilikle çözülememesi, grup üyeleri arasında yaşanan iç çekişmeler, liderlik vasfı bulunmayan kişilerin harekete öncülük etmesi, nefsanî duyguların köreltilmemesi de diğer başarısızlık sebepleri olarak ele alınmıştır.²⁴⁷

2.5.4. İslami Eğitim

Birçok İslam düşünürü hayatın her alanında olduğu gibi kültürel alanda da ıslahatın kaçınılmaz olduğu kanaatini taşımaktadır. İslam düşüncesinin yayılması, Müslüman toplumları etkisi altına alan İslam kârşıtı fikir ve ideolojilerden kurtulmak için bu alanda yapılacak çalışmalar harekete olumlu katkı sağlayacaktır. Kültürel ıslahatın temeli insan unsurudur. Eğitim -öğretim faaliyetleri, basın- yayın organları, insani yardım faaliyetlerini sürdüren tüm dernek, vakıf ve kuruluşlar kültürel ıslahatta kullanılan en yaygın alanlardır. Bu alanların aktif şekilde kullanılması hedeflenen çalışmaların ve fikirlerin toplumun en alt tabakasından başlayarak en üst tabakaya kadar hızlı bir şekilde ulaşılmasını sağlamaktır. İslami eğitim bu noktada en çok üzerinde durulan alan olmuştur.²⁴⁸

Fethi Yeken'in fikirleri arasında belki de en fazla üzerinde durduğu konulardan biri de İslami eğitimin önemi ve nasıl olması gerektiğidir. Hatta Yeken, doğru yapılacak bir İslami eğitimin sonrasında oldukça güçlü temelleri olan bir İslami hareketin oluşumunu hızlandıracağını, kolaylaştıracağını düşünmektedir. Yeken, İslami eğitimi şu şekilde tanımlar:

²⁴⁶ Yeken, *Müslüman Olmam Neyi Gerektirir?* 139-143.

²⁴⁷ Yeken, *Davet Yolunda Dökülenler*, 47-70.

²⁴⁸ Büyükkara, *Çağdaş İslami Akımlar*, 139.

Eğitim, hem bireyi hem de toplumu İtikadi ve ahlaki konular üzerine bina edilen bir programa göre yeniden yapılandırma işlemidir.²⁴⁹

Eğitimdeki asıl amaç ise İslam ve birey arasında güçlü bir etkileşim oluşturmaktır. Bu etkileşim ile kastedilen husus, bireyi nefsanî isteklerden arındırmak, dünyevî istek ve arzuları geri plana attırarak kendilerini tamamen İslam ve İslam'a tebliğ için adamaktır.²⁵⁰

Eğitimde yapılması gereken ilk aşama bireylere verilen yanlış ya da gereksiz bilgilerin zihninden arındırılması olmalıdır. Yanlış ya da gereksiz bilgiler üzerine kaliteli bir eğitim inşa edilemez. Arındırılma işlemi yapıldıktan sonra hedeflenen eğitim için iyi bir temel atılarak zihin yeniden donatılmalıdır. Eğitimde verilen bilgiler, yeterlilikler her zaman İslam'ın gereklerine uygun olmalıdır. İslami ilkeler hiçbir koşulda belli kurallarla ve zamanla kısıtlanmamalı, değişkenler, değişmeyenler ve istisnai durumlar tespit edilerek buna uygun bir program hazırlanmalı vakit kaybetmeden uygulanmalıdır. Bireylerin yaş, cinsiyet, meslek, eğitim durumları göz önünde bulundurulmalı hiç kimseye ayırım yapmaksızın aynı program farklı seviyelerde sunulmalıdır. Dikkat edilmesi gereken önemli bir noktada programın bireylerin inanç ve fikirleri üzerine değil tamamen ölçütler üzerine hazırlanmalıdır.²⁵¹

Eğitimin başarılı olması ve istenilen verimin alınması verilen eğitimin sahilik, uygunluk, eğitimde yaşanan düşüklük, eğitimin planlama ve uygulama sırasında yapılan hatalar ve kârgaşaların kontrol edilmesiyle sağlanır.²⁵² İlk etapta Yeken'e göre eğitimde yapılması gereken uygulamaları ele alacağız. Yapılacak olan bu uygulamalar eğitimin kalitesini artırarak sahil ve uygunluğunu kontrol altında tutacaktır. Öncelikle eğitimde doğru bir yöntem belirlenmelidir. Bu yöntem her noktasıyla öylesine güçlü ve yeterli olmalıdır ki hem bireyi hem de toplumu tüm sahalarda aynı seviyede eğitmeli ve hiçbir alan diğer alanın önüne geçmemeli, etkisini kaybettirmemelidir. Hazırlanan eğitim programı kendi içinde tutarsızlık göstermemelidir. Tutarsızlıkların bulunduğu bir program hiçbir zaman hedeflenen eğitim başarısını ve kalitesini sağlamayacaktır.²⁵³ Ardından eğitimi verecek olan kişinin diğerlerine iyi bir örnek teşkil etmelidir bilgi ve donanımını fiili olarak hayata geçirerek aynı zamanda iyi bir uygulayıcı olmalıdır. Zira anlattığını kendi hayatında uygulamayan kişi iyi bir eğitmen olamayacaktır. Son olarak da eğitim verilen bireylerin modern hayatın cahiliyesinden uzak tutularak verilen eğitimin olgunlaşması tamamlanana kadar beklenmelidir. Henüz olgunlaşmamış eğitim bu ortamlardan muhafaza edilemezse zarar görecektir. Bu da eğitimde

²⁴⁹ Fethi Yeken, *Koruyucu İslami Eğitim*, çev. Süleyman Altay (İstanbul: Ravza Yayınları, 2001), 17.

²⁵⁰ Yeken, *Davet ve Davetçi Problemleri*, 138.

²⁵¹ Yeken, *Davet Yolunda Hazırlık*, 74.

²⁵² Yeken, *İslami Harekette Fikri Hastalıklar*, 47-48.

²⁵³ Yeken, *Davet Yolunda Dökülenler*, 72.

kaliteyi düşürerek hedeften uzaklaşılmasına sebep olacaktır. Aynı zamanda eğitimde nitel ve nicel düşüklüğe neden olacaktır.²⁵⁴

Eğitim seviyesinde düşüklük çoğu zaman fiili, fikri yöndeki çalışmalara zarar verir ve farklı zamanlarda yapılan hataların tekrar yapılmasına sebep olur. Ayrıca eğitimde düşüklük doğrudan toplumda dindarlığın zayıflamasına da neden olacaktır.²⁵⁵

Eğitimde yapılan hatalar ve zayıflıkların ilki eğitimde yapılacak olan çalışmaların bozuk bir toplumda gerçekleşmesidir. Bozuk toplum yapılan eğitimin yok olmasına sebep olacaktır. İkincisi eğitimin bozuk bir toplumda gerçekleşmesi eğitimde kullanılan yöntem ve araçların etkisini kaybetmesine ve dolayısıyla öğrenme gücünün ve hızının düşmesine neden olacaktır.

Yukarıda belirtilen tüm noktalara dikkat edildikten sonra son aşama olarak bireye iyi bir eğitim verilip verilmediği göreve başlamadan önce test edilmelidir. Testler daha uygulanmadan önce veya uygulandıktan sonra başarısız olduğunda kesinlikle göreve getirilmemeli yeniden eğitime tabii tutulmalıdır. Aksi takdirde bu durum dikkate alınmazsa birey hem kendine hem de çalışmasıyla ilişkili diğer alanlara zarar verecektir.²⁵⁶

2.5.5. İslam Devleti'nin Yapısal Özellikleri

İslam bulunduğu çağ itibarıyla birçok kârşıt fikir ve ideolojiye maruz kalmaktadır. İslam'ın bu fikir ve ideolojilere maruz kalması, Müslüman toplumların kendilerini koruyamamalarına neden olmaktadır. Bu durumun en önemli sebebi ise İslam'ı yükseltecek, önemini ve değerini anlatacak bir İslam devletinden mahrum olmaktır şeklinde ifade eden Yeken, İslam devletinin gerekliliğine dikkat çekmektedir.²⁵⁷ İslam'a bağlı, İslam kanunlarının yönettiği bir devleti kurmak Müslüman halk için hayati önem taşıdığına inanan Yeken, İslam'a sıkı sıkıya bağlı bir toplumun oluşması ve İslami hareketin tüm dünyaya yayılmasının hız kazanması için tüm imkânlar sağlanarak İslam devleti kurulması gerektiğini dile getirmektedir.²⁵⁸ Yönetimde bulunan kişi seçildikten sonra itaat edilmesi İslam'ın temel prensiplerinden biridir. Eğer beklenen bu itaat gerektiği gibi yapılmazsa güçlü bir devlet yönetiminden söz edilemez. Devlet yönetiminde bulunan kişinin liderlikle ilgili vasıfları taşıması gerekir. Kişisel hırs, hava ve arzulardan tamamen sıyrılmış kendisini İslam'a adanmış

²⁵⁴ Yeken, *Davet ve Davetçi Problemleri*, 139-140.

²⁵⁵ Yeken, *Koruyucu İslami Eğitim*, 69.

²⁵⁶ Yeken, *Davet Yolunda Dökülenler*, 72.

²⁵⁷ Yeken, *İslam Fikir/Hareket/İnkılab*, 35.

²⁵⁸ Yeken, *Teori ve Pratikte İslam*, 42-43.

olmalıdır. Verdiği kârarları yaptığı tüm çalışmaları Allah'ın emirlerini yerine getirme amacı taşımalıdır.²⁵⁹

Devleti yönetecek kişi mutlaka Müslüman halk arasından seçilmelidir. İslam'a aykırı emirler vermediği takdirde halk kesinlikle devlet yöneticisine itaat etmek zorundadır. Ancak alınan kârarlar İslam'ın emir ve yasaklarına aykırılık taşıyorsa Müslüman halk devlet yöneticisini hesaba çekmelidir. Verdiği emirleri sorgulamak Müslüman halk üzerine Farz-ı Kifaye'dir.²⁶⁰ Ancak İslam devleti içerisinde yaşayan Gayrimüslimler kendilerine yönelik herhangi bir problem olmadığı takdirde devlet yönetimine müdahalede bulunamaz. Denetleme ve kârar mercii Müslüman halktır. Devlet yöneticisini emirlerini ve kârarlarını devamlı denetleyecek bir organ olan İslam Şura'sı devletin geleceği için önemli oluşumlardan biridir. Şura'nın olması tüm Müslüman halkın devlet yöneticisi üzerindeki hakkıdır. Her ne olursa olsun halk devlet yöneticisine itaat etmekle yükümlü olsa da yöneticinin devletle ilgili önemli kârarlarda Şura'ya başvurması, halkın görüşünü alması gerekmektedir.²⁶¹ Şura'nın da tek amacı doğruluğun sağlanması olmalıdır. Şurada fikri kaç kişinin savunduğu ve kabul ettiği önemli değildir önemli olan alınan kârarın İslam ile uygunludur.²⁶²

Diğer bir konu olarak İslam devletinde yaşayan Gayrimüslimlerin hakları ve devlet içindeki yerleri ele alınmıştır. Gayrimüslimler tıpkı Müslüman halkın yararlandığı hakların tamamından yararlanabilirler. Müslümanlar için uygun olan her şey onlar içinde uygun, Müslümanlara yasak olan her şey gayri Müslimler içinde yasaktır. Her iki grupta aynı noktalarda sorumluluk taşımaktadırlar. Yalnızca özel durumlarda ve kişisel meselelerde Gayrimüslimlere tam bağımsızlık verilebilir.²⁶³

2.5.6. İdeolojiler ve Ötekiler

İslam, ortaya çıktığı andan itibaren gerek içeriden gerekse dışarıdan gelen birçok farklı inanç, din ve ideolojilerle mücadele etmiş ve hala etmektedir. Bu hareketlerin ortak noktası Müslüman halkı, İslam topraklarını ve İslami hareketleri kendi himayeleri altına alarak sömürge faaliyetlerini sürdürmektir. Bunun gerçekleşmesi uğruna İslam toplumunu gerektiği takdirde kendi çıkârları doğrultusunda kullanmak hatta yok etmektir.²⁶⁴ Yeken'e göre Geçmiş dönemlerden günümüze doğru gelindiğinde bu kadar İslam kârşıtı fikir ve akımların

²⁵⁹ Yeken, *Davet ve Davetçi Problemleri*, 167-168.

²⁶⁰ Yeken, *İslam'a Nasıl Davet Edelim*, 113.

²⁶¹ Yeken, *İslam'a Nasıl Davet Edelim*, 113.

²⁶² Yeken, *Davet ve Davetçi Problemleri*, 161-162.

²⁶³ Yeken, *İslam'a Nasıl Davet Edelim*, 114-115.

²⁶⁴ Yeken, *Çağdaş Saldırıları Karşısında İslam Alemi*, 9-10.

çoğalmasının temel sebeplerinden biri de Müslüman toplumların dolayısıyla İslam'ın kabul edilememesi, benimsenememesinden kaynaklanmaktadır.²⁶⁵

Kârşıt fikir ve akımların en çok kullandığı yöntem asılsız iddialar ve söylentiler çıkârarak İslam'ı duru halinden uzaklaştırmaktır. Özellikle oryantalistlerin kâleme aldığı eserler dikkatlice incelendiğinde İslam'dan küçük küçük parçalar halinde bir şeyler götürmeye, zamanla tamamen içi boşaltılmış bir din oluşturulmak istenildiği rahatlıkla fark edilebilmektedir. Ayrıca tüm bu çalışmaların yanında asılsız haberler toplum içinde yaygınlaştırılarak halkın dine olan inancını ve güvenini yok etmeye çalışıldığı açıkça görülmektedir.²⁶⁶ Oryantalistler hazırladığı çalışmaları daha da etkili hale getirmek için eğitimde, siyasette, ekonomide, sanatsal ve kültürel faaliyetlerde hatta medyada birtakım etkinlikler yapılarak dine zarar verildiği şüphelerini ortadan kaldırmaya çalışmışlardır. Bu durum İslami hayata doğrudan ket vurarak İslam'ı derinden yaralama ve yıkma girişimi olarak kabul edilmektedir. Bu çalışmalara ayrıca batını gruplarda dahil edilerek hem içeriden hem de dışarıdan ağır darbeler vurma girişiminde bulunmuşlardır.²⁶⁷ Bahsedilen bu Batını gruplar arasında en dikkat çeken Mirza Gulâm Ahmed Kâdiyânî (ö. 1908) tarafından kurulan ve kendisine ithafen adlandırılan Kadiyanilik'tir. Hindistan'da Şiilik ve Mehdilik konularında çalışmalarıyla dikkat çekmiştir. Hz. Peygamberimiz ve onun ashabı hakkında ortaya attığı fikirler ve çalışmalarıyla İslam'a zarar vermeye çalışmıştır.²⁶⁸

İslam dünyasının temel taşlarından olan hilafet yine İslam kârşıtları tarafından büyük bir tehlike olarak kabul görmüş bu nedenle ortadan kaldırılmak istenmiştir. Hilafet sisteminin etkisini ortadan kaldırmak için birçok farklı milletten oluşan İslam âleminde milliyetçi duyguları harekete geçirmek için birçok faaliyet yapılmıştır. Yeken'e göre bunun en güzel örneği Baas Partisi'dir. 1943 yılında Suriye'de 'Arap Milliyetçiliği' sloganı ile kurulan Baas Partisinin asıl hedefi tüm Arap milletlerini tek bir çatı altında toplayacak "Büyük Suriye" projesini hayata geçirmektir. Baas için etkin unsur din değil Arap birliği, kültürel milliyetçiliktir.²⁶⁹ Milliyetçilik akımı uzun çalışmaların sonunda etkisini göstermiş ve demokrasi ve özgürlük düşüncesi Müslümanlar toplumlar içerisinde ciddi derecede kabul görmüş ve hilafet anlamını yitirmiştir. Burada yapılmak istenilen esas amaç milliyetçilik akımı ile bir bütün olan İslam topraklarını bölerek sömürge faaliyetlerine hız kazandırmaktır.

²⁶⁵ Yeken, *Davet Yolunda Dökülenler*, 11-12.

²⁶⁶ Yeken, *Teori ve Pratikte İslam*, 70-71.

²⁶⁷ Yeken, *Çağdaş Saldırıları Karşısında İslam Alemi*, 78-82.

²⁶⁸ Yeken, *Çağdaş Saldırıları Karşısında İslam Alemi*, 78. 'Pencab bölgesinde yaşayan halk Kadiyaniliğin İslam'dan daha azınlık olarak kabul edilmesini talep ediyorlardı. Devletin bu konu hakkındaki tavrı ve tutumu çelişkiliydi. Pakistan topraklarında başlatılan islami hareketin etkilerinden çekinen devlet yöneticileri, Kadiyanilik üzerine yazılan risale ile devletin tutum ve tavrını eleştiren Mevdudi'yi haspse atmışlardır. Daha detaylı bilgi için bkz. *Mevdudi- Kadiyanilik Meselesi, Fethi Yeken- İslam Fikir/Hareket/İnkılab*.

²⁶⁹ Arı, *Geçmişten Günümüze Orta Doğu Şavaş Siyaset Diplomasi*, 128.

Neticede İslam toprakları parçalanmış ve birçok Müslüman topluluk sömürge işgaline uğramıştır.²⁷⁰

Sömürge faaliyetleri dışında kalan bölgeleri için hile ve oyunlarla İslam'a ve İslam davetçilerine türlü iftiralar atılmış bir şekilde terör ve kanlı eylemlerle ilişkilendirilerek gerek dünyada gerekse Müslüman halk nazarında nefret ve kin uyandırılmaya çalışılmıştır. Bu kin ve nefret çalışmaları sayesinde İslam adına kıymetli çalışmalar yapan kişiler kendilerini açıklama fırsatı verilmeden ya suikaste kurban gitmiş ya da alenen ölüme mahkûm edilmiştir.²⁷¹

Hiç şüphesiz bu çalışmalar İslam davasının ilerlemesine ciddi anlamda zararlar vermiştir. Materyalist ve felsefi akımlar toplumda özellikle gençlerin zihinlerini bulandırmış, toplumsal ahlakı en alt noktaya çekerek toplumsal yozlaşmaya sebep olmuştur. Tüm dünyada kabul görmüş akımlarla birlikte cinsellik, maddecilik topluma sızdırılarak bir buhran yaratılmak amaçlanmıştır. Tüm bunların yaşanmasının asıl nedeni de günlük hayatta uyguladığı hüküm ve kuralları geri plana atmaktır. İnsanlar ile İslam arasındaki bağları kopma noktasına getirmiştir. Yukârıda bahsedilen tüm bu saldırılarla mücadele edebilmek için yapılması gereken tek şey İslam'a kârşî kullanılan yöntemlerle mücadele edebilecek eş değerde yöntemler kullanmak, aynı imkânları aynı derecede kullanabilme kabiliyetinde ve güçte olmaktır. Aksi takdirde İslam, geriye düşmekten hatta tamamen yok olmaktan kendini koruyamayacaktır.²⁷²

2.5.6.1. Kapitalizm

Yukârıda belirttiğimiz gibi İslam devamlı olarak bazı saldırılara maruz kalmaktadır. Bu saldırıların bazıları ekonomik alanda bazıları ise dini-siyasi alanlarda devam etmektedir.

Yeken'in eserlerinde kapitalizme yer vermesindeki temel sebep bu ideolojinin savunucularının İslam'a kârşî yaptığı saldırılardır. Yeken, bu ideoloji her şeyi ile içerisinde birçok aykırılıkları barındırdığından dolayı gerek Müslüman halk gerekse İslam için büyük bir tehdit olarak görülmesi gerektiğini ifade etmiştir. Yeken, kapitalist düzenin başlı başına beşeri bir öğreti olması, insanlarda bulunan güzel hasletleri yok ederek kin, nefret, ırkçı duygulara sevk etmesini de hatırlatarak bu ideolojinin ne kadar tehlike arz ettiğini de ifade etmektedir.²⁷³

²⁷⁰ Yeken, *Çağdaş Saldırıları Karşısında İslam Alemi*, 65-70.

²⁷¹ Yeken, *Teori ve Pratikte İslam*, 78-79.

²⁷² Yeken, *Davet ve Davetçi Problemleri*, 194-195.

²⁷³ Yeken, *İslam Işığında Hareket ve İdeolojiler*, 49-54.

Kapitalizm: ekonomide kullanılan ve kâr elde etmeyi sağlayan araçların şahıs mülkiyetinde tutularak az sermaye ile çok kazanç elde etmeyi amaçlayan sisteme verilen addır.²⁷⁴ Diğer bir ifade ile şahıs mülkiyetinin, şirketlerin, üretim merkezlerinin hangi yol kullanılırsa kullanılsın yüksek kâr elde etmeyi hedefleyen ekonomik düzene denir.²⁷⁵ Kapitalist toplum ise; kazanmaya odaklı, iktisadi fayda sağlamayı amaç edinen, akılcı düşünceyi temel alan toplumdur.²⁷⁶ Kapitalizm devamlılığını sağlamak için kişisel haklar ve adalet kavramını öne atar. Sistem ekonomik çıkâr endişesi taşıdığı için daha fazla kazanma arzusu olan kişilerin daha özgür bir ortamda hizmet sağladığı varsayımı üzerine kurulmuştur. Toplumda bireyler arasında gelir ve ekonomik düzeylerin farklılaşmanın bir problem yaratmaması için bu farklılaşmanın kişinin ekonomiye katkısıyla paralellik gösterdiği iddia edilir. Yani ekonomiye en çok katkı sağlayan kişinin refah seviyesi daha yüksek olması gerektiği ve bununda oldukça adil bir düzen olduğunu savunur.²⁷⁷ Toplumda yaşanabilecek kriz ortamını kontrol altına aldıktan sonra varlığını güçlendirmek adına bazı dinamikler üzerinden sistemin devam etmesi gerekmektedir. Eğer bu dinamiklerden biri veya birkaçı eksik olursa gerçek anlamada bir kapitalist sistemden söz edilemez. Burada kastedilen asıl unsur yüksek kazanç sağlanırken aynı zamanda düşük maliyete nasıl ulaşılabileceğidir. Kapitalizm toplumun tamamı için bu kuralı kullanır. Bu noktada devreye tüketiciler, zayıflar ve işçiler girmektedir. Az maaş ile çok fazla çalıştırılarak elde edilen ürünler yüksek fiyatlarla tüketiciye satılması bu dinamiğin asıl hedefidir. Burada işçilere az maaş vermek için toplumda işsizlik artırılır, ödenilecek ücret düşürülür. Bu kanun ile kapitalizmi savunan tüm ülkelerde elde edilen kazancın kontrolü sağlanır. Ayrıca sömürgecilerin nüfusunda bulunan gücü kullanabilecekleri bölge sayısı artırılır.²⁷⁸ İkinci dinamik ise yarış ve rekabetin artmasıdır yani kapitalist sistem devletin müdahalesine karşı çıkarak üretim sağlan kişilerin ve şirketlerin arasında rekabeti artırmayı hedefler. Çok üretimle yüksek kâr elde eden kurumlar küçük veya zarar görmüş kurumların yıkılmasına böylelikle sadece güçlü işletmelerin ayakta kalmasını amaçlar. Diğer bir prensip ise tekelleşme ve düşük fiyat ilkesidir. Üretim ya da kârın sadece bir kişinin yönetiminde olmasına tekelleşme, makine gücüyle elde edilen ürünün artırılıp zaman ve sermaye tasarrufu yapmak için insanın saf dışı bırakılmasına da düşük fiyat ilkesi denilmektedir. Bu ilke ile yapılmak istenilen kapitalizmde ana yapısını oluşturan yüksek kâr elde etme isteğidir.²⁷⁹

²⁷⁴ Ahmet Cevizci, *Felsefe Sözlüğü* (İstanbul: Paradigma Yayınları, 1999), “Kapitalizm”, 491.

²⁷⁵ Yeken, *İslam Işığında Hareket ve İdeolojiler*, 64.

²⁷⁶ M. Kemal Aydın, “Kapitalizm Neden ‘Vazgeçilmez’dir?”, *Sakarya İktisat Dergisi* 1/1 (01 Mart 2012), 23.

²⁷⁷ Cevizci, “Kapitalizm”, 23.

²⁷⁸ Yeken, *İslam Işığında Hareket ve İdeolojiler*, 66.

²⁷⁹ Yeken, *İslam Işığında Hareket ve İdeolojiler*, 24-25.

Yeken'e göre kapitalizm insan ürünü bir öğreti olmasından dolayı başarısızlığa ve yok olmaya mahkûm bir sistemdir. Çünkü tüm beşeri sistemler gibi kapitalizm de sadece yüce Allah'a (c.c.) ait olan hüküm koyma hakkına müdahale etmiştir. Hiçbir beşeri sistem gerçek anlamda toplumsal sorunlara yüce Allah'ın koyduğu hükümler gibi hakiki çözümler getirememiştir. Bu sebeple Yeken, kapitalizm de başarısızlığı kaçınılmaz olarak görmektedir.²⁸⁰

Yeken'in kapitalizmi eleştirmesindeki bir diğer nokta ise insan medeniyetine ve fıtratına aykırı bir sistem olmasıdır. Kapitalist sistem güç, servet ve yetkilerin ya tek şahıs elinde ya da bir kurum elinde toplanmasına izin vermektedir. Bu durum toplumda zayıfların güçlüler tarafından ezilmesine, toplumsal sınıfların kesin çizgilerle ayrışmasına kısaca toplumsal zulme sebep olmaktadır. Ayrıca kapitalizm tüm yetkileri şahıslara bırakması bireyde bencillik, kin, manevi gayelerden uzaklaşma gibi kişilik sorunlarına da yol açacağını dile getirir.²⁸¹

Yeken, kapitalizmin yüksek kâr amacına ulaşabilmek için İslam tarafından haram kabul edilen faizi ekonomide ve ticarete kullanılmasını bir sorun görmemesinden dolayı eleştirmektedir. Ticarete, sanayide ve diğer alanlarda kullanılan sermayeye yüksek oranlarda kattığı fonlar sebebiyle hem üretici hem de tüketici için büyük yük oluşturmaktadır. Ayrıca faiz ile malın hangi yollarla elde edildiğinin bilinmemesi, malın kazanılmasında insan katkısının olmaması gibi nedenlerin bireyi gayri ahlaki yollara sevk ettiği, manevi ve ahlaki yozlaşmaya sebep olduğunu savunur. Bu durumlar insani ilişkilerin yıkılmasına ardından da toplumların yıkılmasına neden olduğunu aktarır.²⁸²

Yeken'in kapitalizme karşı çıkışındaki diğer sebepte kâraborsacılığı meşru görmesidir. Kâraborsacılık: piyasada az bulunan ya da kalmayan ürünün daha fazla kâr elde edebilmek adına ederinden çok daha yüksek fiyata satılmasıdır. Yeken kâraborsacılık yapan bireyde empati duygusunu kaybetmesine, toplumsal barışın engellenmesine, insanların zarar görmesine ve birey ile toplum arasındaki dengenin bozulduğunu ifade eder.²⁸³

Yeken kapitalist sistemi eleştirdikten sonra komünist sisteme de değinir. Komünizmi, insanları inanç ve Allah'a bağlılıktan uzaklaştırdığından dolayı kapitalizmden daha tehlikeli olarak görmektedir.

²⁸⁰ Yeken, *İslam Işığında Hareket ve İdeolojiler*, 54.

²⁸¹ Yeken, *İslam Işığında Hareket ve İdeolojiler*, 55-56.

²⁸² Yeken, *İslam Işığında Hareket ve İdeolojiler*, 55-56.

²⁸³ Yeken, *İslam'a Nasıl Davet Edelim*, 68.

2.5.6.2. Komünizm

Yeken'in komünizm ile ilgili fikirlerini ve eleştirilerini ele almadan önce komünizmin oluşum sürecini, şekillenmesini ve çeşitlerini yüzeysel olarak ele almamız konunun daha iyi anlaşılması açısından önem arz etmektedir.

Komünizm temelinde sosyalizmle bağlantılıdır. Bundan dolayı öncelikle sosyalizmin ele alınması gerekir. Sosyalizm; özel mülkiyet ve gelir dağılımının fertlerden alınarak toplumun denetimine bağlı olmasını hedefleyen, kişisel çıkarlardan uzak, kapitalist düzene ve kurallarını reddeden, özünde eşit bir toplum olmayı amaçlayan toplumsal örgütlenme ve ideoloji olarak tanımlanır.²⁸⁴

Sosyalizmin ortaya atılmasındaki en önemli etken Kapitalizme bir tepki olmasıdır. Her oluşum ilk etapta farklı bölgelerde aynı etkiyi göstermemektedir. Sosyalizm de farklı bölgelere yayılması, şekillenmesi, etkisi ve yok oluşu açısından değişiklik göstermektedir. Zamansal olarak farklılıklar sosyalizmin ihtiyaçlara göre evrilmesine yol açmıştır. Toplumun ihtiyaçlarını ve siyasal yapılanmaya göre yeniden isimlendirilmiştir. İhtilalci sosyalizm, feodal sosyalizm, liberal sosyalizm, ütöpik sosyalizm, reformcu sosyalizm, demokrat sosyalizm, bilimsel sosyalizm bunlardan bazılarıdır. Ayrıca sosyal yapı ve ırklara göre Hristiyan sosyalizmi, Arap sosyalizmi, İslami sosyalizm, Afrika sosyalizmi, Nasyol sosyalizm gibi çeşitleri de bulunmaktadır.²⁸⁵

Burada bizim için önemli olan kısım Kârl Marx (ö.1883) ve arkadaşı Friedrich Engels (ö.1985) sosyalizm içerisinde ortaya atılan görüşlerin yetersiz olduğunu düşünüp yeni bir sosyalist düşünce istemi geliştirerek bilimsel sosyalizm adını verdikleri ideolojidir. Bu ideoloji Kârl Marx'tan dolayı ismine ithafen Marksizm ya da Komünizm olarakta adlandırılmaktadır.²⁸⁶ Ortaya atılan her ideoloji kendi içerisinde birçok sebepten kaynaklanabilir. Bu sebepler bazen kişisel hayattan kaynaklanabilirken bazen de yaşanan çevre, sosyoekonomik koşullar ve siyasi sebeplerdir. Fethi Yeken'e göre Kârl Marx, ailesinin fakir olması, sosyal hayatta statü farklılıklarının keskin ve aşılamaz olması, feodal sistemin halka zulmetmesi, kilisenin çıkarlarını korumak için dini kullanması gibi sebeplerden dolayı komünizm ideolojisini oluşturmuştur.²⁸⁷

Komünizm ilk kez 1847'de Kârl Marx ve arkadaşının yazdığı bir bildiride dile getirilmiştir. Komünizm ideolojisini oluştururken Marx, yaşadığı çevreden etkilenmiştir.

²⁸⁴ Hilal Görgün, "Sosyalizm", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2009), 382.

²⁸⁵ Görgün, 382. 1980'li yılların sonunda insani ilişkilerin olumsuz yönde etkilenmesi, ahlaki yönden çöküş sosyalist – komünist düzenlerin çoğu yıkılmıştır. Bkz. Görgün, 'Sosyalizm', 382.

²⁸⁶ Yeken, *İslam Işığında Hareket ve İdeolojiler*, 12.

²⁸⁷ Yeken, *İslam Işığında Hareket ve İdeolojiler*, 12-13.

Özellikle Almanya’da doğup büyümesi Hegel’in (ö.1831) diyalektik felsefesini, İngiltere’de yaşamına devam etmesi de İngiliz siyasi düşüncesini ideolojisini temellendirmede büyük etki olmuştur. Yani komünizm iki ana temel üzere inşa edilmiştir bunlar; Diyalektik Materyalizm ve Tarihi Materyalizm’dir.²⁸⁸

Diyalektik Materyalizm: yaşamın tamamının maddeden oluştuğunu ve maddenin devamlı hareket halinde olup devamlı olarak geliştiğini savunur. Özetle evrenin oluşum ve yok oluşunun kaynağının maddeye dayandırarak tüm inançların beraberinde getirdiği gaybi ve ruhani bilgilerin tamamını reddeder. Marx, bu düşüncesini güçlendirmek için Jean Paul Sartre’ın (ö.1980) Varoluşçuluk felsefesini kullanır. Sartre, insanların var olabilmek için inançlarını, geleneklerini, adetlerini kısaca önem verdikleri her şeyi dünya ile ilişkilendirip bir bağ kurduklarını ifade eder. Ancak Sartre’ye göre gerçek anlamda bir varlıktan söz edilebilmesi için insanın tüm bu bağlardan kurtulması gerektiğini dile getirir.²⁸⁹

Marx, Tarihi Materyalizm’i açıklarken; tarihin sadece maddi etkenlerle oluştuğunu iddia eder. Tarihi yönlendiren asıl unsurun ekonomik şartlar olduğunu, ekonomiye göre de bu şartların dini, siyaseti, kültürü etkilediğini ifade eder. Ayrıca ekonomi insani ilişkileri şekillendirirken aynı zamanda fikir ekollerinin de bu ilişkilerin bir üst oluşumundan başka bir şey olmadığını savunur.²⁹⁰

Yeken, Diyalektik ve Tarihi Materyalizm’in insanı dini inançlarından kopararak temelde dinsiz bir toplum yaratmak istenildiğini ve bu düşünce yapısının evrenin işleyişine, insan fıtratına aykırı olduğunu konusunda eleştirir. Marx’ın bu ideolojisini kabul eden insanın hayatını sağlıklı şekilde devam ettiremeyeceğinden, değer yargılarından kopuşunun kendisini mekanik bir varlığa çevireceğini savunur. Ayrıca komünizmin insana bakış açısının sınırlı ve yetersiz olduğunu, ekonomik şartları düzeltmek yerine daha ciddi geçim sorunlarına sebep olduğunu, istediği başarıya ulaşamadığından dolayı da yolundan saparak varlığını şiddet ile korumaya çalıştığını ifade eder. İslam ile komünizmin birbirinden tamamen zıt iki olgu olduğunu hiçbir şekilde bir araya gelemeyeceğini, İslam’ın bilinçli olarak manevi yönlerini çıkâraarak sadece maddiyattan ibaret bir din oluşturulmaya çalışıldığını dile getirdikten sonra Müslüman toplumlara bu konuda tedbirli olmaları gerektiğini hatırlatır.²⁹¹

Yeken, Komünizm ve Sosyalizm gibi ideolojilerin ‘özgürlük’, ‘insan hakları’, ‘demokrasi’ gibi beşeriyet ürünü rejimlerle insanların hayatından inançlarını, manevi olguları

²⁸⁸ Görgün, “Sosyalizm”, 383; Yeken, *İdeolojilerin Çöküşü Ve İslam’ın Evrenselliği*, 26.

²⁸⁹ Yeken, *Çağdaş Saldırıları Karşısında İslam Alemi*, 101-103; Yeken, *İdeolojilerin Çöküşü Ve İslam’ın Evrenselliği*, 26.

²⁹⁰ Görgün, “Sosyalizm”, 384.

²⁹¹ Yeken, *İdeolojilerin Çöküşü Ve İslam’ın Evrenselliği*, 30-32.

atarak dinsizleştirmek istediklerini dile getirmektedir. Ancak istenilen başarıya ulaşamayınca bu sefer toplumdaki bireyleri bulundukları soylara göre ayırıştırma yoluna gidilmiştir.²⁹²

2.5.6.3. Milliyetçilik

İslam'a kârşî hareketler içerisinde değerdendirilen milliyetçilik; 1789 yılında Fransız İhtilali'nden sonra ortaya çıkıp kısa süre içerisinde tüm milletleri etkisi altına almış oldukça etkili siyasi bir ideolojidir.²⁹³

Milliyetçilik kavramının 'asabiye' ve 'kavmiyetçilik' ile aynı anlama geldiğini ifade eden Yeken, milliyetçiliğin inançlardan ve düşüncelerden tamamen uzak, boş ve gereksiz bir ideoloji olduğunu, tek bir İslam ümmetinin oluşmasını engelleyip İslam âlemini gruplara bölerek kontrol altına almanın amaçlandığını savunur.²⁹⁴

Nitekim bu noktada yapılan ilk şey tüm İslam âlemini kontrol altına tutup hükmeden halifelik makamının kaldırılması olmuştur.1924 yılında halifeliğin resmen kaldırılmasıyla İslam âlemi kendisini ırkçı söylemler ve çatışmaların içinde bulmuştur. Bu çatışmaları daha da kızıştırmak adına batılı güçler, Müslüman toplulukların bulundukları coğrafyaları, ülkelerini kendilerine has özelliklerini öne çıkâarak milletleri üstünlük yarışı içerisinde soktular.²⁹⁵

İslam'ın, milletlerin kendilerine has özelliklerini kabul ettiğini, bu özelliklerin İslam ümmetinin birliğini engellemek için üstünlük olarak kabul edilmesini ve inançlarının önüne geçmesini reddettiğini ifade eden Yeken, bu noktada Seyyid Kutup ile aynı düşüncededir. Kutub'ta milliyetçiliğin saçma ve boş bir sistem olduğuna vurgu yapar. Allah'ın kulları arasında hiçbir nesep ve kan bağının olmadığını bu sebeple dinin bir millete veya ırka ait olmadığını, bu tarz sınıflandırmaların ardından gitmenin insana zarardan başka bir şey kazandırmayacağını söyler. Üstünlük, soy, kan vb. unsurlarla övünmeyi ilkellik olarak kabul eder. Gerçek anlamda birlik ve beraberlikten söz edilebilmesi için toplumları bir araya getiren tek unsurun din olduğunu ifade eder.²⁹⁶

Milliyetçilik cahiliye döneminden kalma bir meseledir. İslam'ın varlığına, düzenine, müminler arasındaki sevgi ve barışa gelebilecek en büyük darbedir. Bu ideolojiyi

²⁹² Yeken, *Çağdaş Saldırıları Karşısında İslam Alemi*, 101-103.

²⁹³ Azmi Özcan, "Milliyetçilik", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2020), 84.

²⁹⁴ Yeken, *Hareket Ve İdeolojiler*, 107; Yeken, *Teori ve Pratikte İslam*, 65.

²⁹⁵ Yeken, *Hareket Ve İdeolojiler*, 91; Yeken, *Çağdaş Saldırıları Karşısında İslam Alemi*, 70.

²⁹⁶ Yeken, *Teori ve Pratikte İslam*, 64; Kutub, *Yoldaki İşaretler*, 130-131.

destekleyenler İslam ümmetine kârşî büyük ihanet içinde kabul edilirler²⁹⁷. Yeken, İslam toplulukları içerisinde cahiliye geleneklerinden kalan alışkanlıkları sebebiyle milliyetçiliğin bilinçli bir şekilde İslam dini üzerinden ilerlediğini ifade eder. Bu da temelde Batılı güçlerin kendilerini İslam'ın yerine koymaya çalışma gayreti olarak görür. İslam âlemi için tek çözümün asıl olan dine sarılmaları ve başka hiçbir şeyi üstün tutmamaları olduğunu, aşırı milli düşünceler ve gruplaşmalar yıkından başka bir şey getirmeyeceği noktasında hatırlatma yapar.²⁹⁸

2.5.6.4. Siyonizm ve Masonluk

Yeken, Yahudilik ve bununla bağlantılı olan Siyonizm üzerinde özellikle durur. Siyonizm'i Müslümanların bir an önce kurtulması gereken bir bela olarak tanımlar. Yahudi inancı gereği tüm dünyaya hâkim olabilmenin yolu kendilerinden olmayanları hâkimiyet altına almaktır. Siyonizm, Yeken'e göre bölücü, ırkçı bir harekettir. Müslüman toplumlarda var olan barış ortamının bozulması, Müslümanların birbirlerine düşman olması için yapacağı her yöntemi Siyonizm mübah kabul eder. Bu yüzden sınırları olmayan türlü tehlikeleri içinde barındıran bu hareketin iyi bilinip anlaşılması ve bir an önce tedbir alınmasını zorunluluk olarak görür.²⁹⁹

Yahudilik dünya üzerinde diğer toplulukları birbirine kârşî tahrik etmenin yanı sıra kendine özgü bir amacı ve yayılma politikası vardır. Siyonizm tüm Yahudi topraklarını ifade eden 'Siyon' kelimesinden gelmektedir. Siyonizm tüm dünya Yahudilerinin vaat edilen 'yurtlarına dönmeyi' sağlayacak Yahudi devletinin kurulmasını amaçlayan siyasi hareketin adıdır.³⁰⁰

Siyonizm hareketinin başlangıç noktası olarak Fransız İhtilali'nin beraberinde getirdiği milliyetçilik akımı kabul edilir. Avrupa'da milliyetçilik olgusunun yükselişe geçmesiyle azınlık durumuna düşün Yahudi grupları bulundukları yerlerden ayrılmak zorunda kaldılar.³⁰¹ Tam bu dönemde Siyonizm'in kurucusu kabul edilen Theodor Herzl (ö.1904) azınlık durumunda kalan Yahudileri tek bir devlet altında toplamak için harekete geçti. 'Yahudi Devleti' adlı eserini kâleme alarak Siyonizm'in kurulmasına büyük etkisi olmuştur. Eserinde kurulacak olan Yahudi devleti için en uygun coğrafyanın Filistin toprakları üzerinde olduğunu ifade etmiştir. Bu tarihten sonra Filistin topraklarına doğru yoğun bir göç hareketi başlamıştır.

²⁹⁷ İsmail Kara, *Türkiye'de İslâmcılık Düşüncesi: Metinler / Kişiler* (İstanbul: Dergâh yayınları, 2017), 331.

²⁹⁸ Yeken, *İslam Gençliği*, 69-77.

²⁹⁹ Özbadem, *Fethi Yeken Mesajlar*, 109-110-111.

³⁰⁰ M.Lutfullah Karaman, "Siyonizm", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2009), 329.

³⁰¹ Akif Çarkçı, "Roger Garaudy'nin Siyasi Siyonizm Hakkındaki Görüş Ve Düşünceleri", *Ortadoğu ve Göç* 11/1 (30 Haziran 2021), 135.

Ayrıca eserinde Siyonizm'i oluşturacak üç temel üzerinde durmuştur; ilki Yahudiler için en uygun toprakların Filistin bölgesinde bulunduğunu, kurulacak olan Yahudi devletini diğer devletler tarafından kabul ettirmek gerektiğini ve son olarak Siyonizm'in hedeflerine ulaşabilmesi için tüm Yahudilerin ortak hareket etmesi gerektiğini ifade etmiştir.³⁰²

Herzl, ideolojinin hedeflerine ulaşabilmesi için yapılacak tüm çalışmalarda meşru veya gayri meşruluğuna bakılmadan harekete geçmek gerektiğini savunulur. Bu doğrultuda yalan, hile, rüşvet, aldatma vb. davranışlardan uzak durulmaması gerektiği iddia eder.³⁰³ Ayrıca Siyonizm hedeflerini daha aktif şekilde ilerletebilmek adına Masonluk adını verdiği bir teşkilat oluşumu içerisine girmiştir. Bu fikrin hayata geçirilmesi Siyonizm ideolojisinden çok daha öncesine dayanmaktadır. Masonluk teşkilatının ana gövdesini 'tüm dünyaya hâkim olmak' anlayışı oluşturur.³⁰⁴ İlk etapta güçlü bir Yahudi devleti kurulduktan sonra dünyaya hâkim olan siyasi düzen ortadan kaldırılarak kendilerinin oluşturacakları siyasi düzeni dünyaya kabul ettirmek gerektiğine inanılır. Bu düzenin oluşması için kullanılacak en ideal yolun Masonluk olduğu savunulur. Masonluk'a göre işler tam bir gizlilik ile yapılmalı, Yahudilik'e ait fikir ve ideolojiler toplumlara dolaylı olarak işlenmeli ve bu çalışmalar sırasında birey asıl kimliğini takma adlar kullanarak gizlemelidir.³⁰⁵ Belirlenen hedefler yönetimler, kişiler değişse bile değişmemelidir her koşulda masonluk ve siyonizm ideolojisi devam etmelidir.³⁰⁶

Yahudilerin yaptığı çalışmalar sonucunda 15 Mayıs 1948 tarihinde Yahudi devleti resmen kuruldu. Yahudi devletinin varlığının kabul edilmesiyle İslam dünyası hızlı bir şekilde kârışmaya başladı. Tüm dünyaya hâkim olma fikri doğrultusunda geniş çaplı çalışmalar faaliyete geçirildi. İlk olarak ekonomik gücünün büyük bir kısmına elde tutabilmek adına sanayi, bankacılık, ticaret, borsa vb. alanlarda geniş yetkiler elde edildi. Ekonomik gücün getirisiyle askeri alanda tam bir üstünlük kurmaya, kültürel faaliyetler düzenlenerek, iletişim ve haberleşme organları satın alınarak siyonizm fikirlerini yayma ve dayatmaya çalışıldı.³⁰⁷

Yeken, siyonizm ideolojisinin İslam dünyası için büyük bir tahribata yol açtığını ifade eder. Bazı İslam ülkelerinin devlet başkanları kendi iktidarını koruyabilmek adına Filistin topraklarının işgal edilmesini ve halkın haksız yere öldürülmesini göz ardı etmiş olmalarını İslam âleminin hâkimiyetini kaybetmesi olarak nitelendirir. Ayrıca Yahudi halkının ırkçı yaklaşım ve söylemlerinin Filistin halkına karşı yapılan zulüm ve işgallere de haksız zemin

³⁰² Yeken, *Çağdaş Saldırıları Karşısında İslam Alemi*, 83-84; Yeken, *İdeolojilerin Çöküşü Ve İslam'ın Evrenselliği*, 37.

³⁰³ Yeken, *İslam'a Nasıl Davet Edelim*, 57; Yeken, *Teori ve Pratikte İslam*, 99.

³⁰⁴ Yeken, *Çağdaş Saldırıları Karşısında İslam Alemi*, 87.

³⁰⁵ Abdulhalim, *Müslüman Kardeşler Tarihe Yön Veren Olaylar (Kurucu Lider Dönemi-1)*, 187.

³⁰⁶ Yeken, *Çağdaş Saldırıları Karşısında İslam Alemi*, 88.

³⁰⁷ Yeken, *Çağdaş Saldırıları Karşısında İslam Alemi*, 91-95.

hazırladığını, etkili bir şekilde önlem alınmaz ise bu işgal ve söylemlerin durdurulamayacağını savunur.³⁰⁸

Yeken, Siyonizm ve Masonluk için alınabilecek tek ve en etkili yöntemin Yahudilerle yapılacak fiili bir cihat olduğunu savunur. Yahudilerin ideolojileri kârşısında her türlü yolu mübah kabul etmeleri, Müslümanların alacağı önlemlerin yetersiz kalmasına neden olacaktır. Bundan dolayı yapılacak cihadın ne derece zaruri olduğunu gözler önüne sermektedir.³⁰⁹

2.5.7. Davetçinin Özellikleri

Yeken, İslami hareketin en önemli parçasının İslam’a davet olduğuna inanır. Bu daveti gerçekleştirecek davetçilerinde en az davet kadar ehemmiyeti olduğunu vurgular. Doğru yapılamayan, amacına ulaşamayan davetin en büyük sorununun davetçi kaynaklı olduğunu ifade eder. Bundan dolayı daveti yapacak kişilerin belli başlı kriterlere sahip olması gerektiğini savunur. Bu bölümde davetçide bulunması gereken kriterleri Fethi Yeken’in eserlerinden yola çıkarak anlatmaya çalışacağız.

Yeken, davet görevinin bireye verilebilmesi için iki aşamalı bir kontrolden geçmesini gerekli görmüştür. Bu aşamalardan ilki ‘Dış Hazırlık’ adını verdiği bireyin bilgi birikimi, anlayış düzeyi ve becerisiyle ilgilidir. İkincisi ise ‘İç Hazırlık’ olarak ifade ettiği davetçinin tecrübesini pratiğe dönüştürdüğü kısımdır. Bu iki aşama birbirinden bağımsız düşünülemez ve herhangi bir aşamada başarısız olan kişinin yetersiz olduğuna kanaat getirilerek davet görevinden uzaklaştırılır.³¹⁰ Dış hazırlık aşamasında olması gereken kriterler;

1. Davetçi Yaratıcının Dinini Bilmeli

İslam adına davette bulunacak olan kişi öncelikle İslam’ı derinlemesine bilmelidir. Davet sırasında koyacağı ölçüleri, kuralları dinin emir ve yasaklarına göre belirlemesi gerekir. İslami çalışmaların dinin belirlediği sınırlar çerçevesinde yapılması hareketin varlığının devamı için önemli bir unsurdur.³¹¹

Davet sırasında sürekli olarak yaratıcının hatırlanması ve hatırlatılması bireyleri hata yapmaktan, yanlış yola sapmaktan koruyacaktır. Allah’ın varlığının hatırlanması aynı zamanda davetçinin üzerine aldığı sorumluluğu artıracak, daveti daha gayretli, özenli yapmasını sağlayacaktır. Davet sırasında kişisel arzulardan ve şahısların etkisinden kendisini koruması daha kolay olacaktır.³¹²

³⁰⁸ Yeken, *Çağdaş Saldırıları Karşısında İslam Alemi*, 91-96.

³⁰⁹ Yeken, *İslam Işığında Hareket ve İdeolojiler*, 34-37.

³¹⁰ Yeken, *Davet Yolunda Hazırlık*, 15-16.

³¹¹ Yeken, *Davet ve Davetçi Problemleri*, 18.

³¹² Yeken, *Davetçiye Notlar*, 124; Yeken, *İslam Gençliği*, 61.

Davetçi tebliğini tamamen İslam dini üzerinden yapmalıdır. Herhangi bir şahıs, grup veya cemaat üzerinden tebliğ yapıldığı takdirde İslami hareketin amacı dışına çıkmış olacaktır. Müslümanları belli bir şahıs veya cemaatin görüşüne davet ettiğinde yoldan sapmalar, gruplaşmalar toplumda hız kazanacaktır. İslami harekette amaç insanları birlik ve beraberliğe davet etmek olduğundan harekette ciddi zarar görecektir. Davetçi muhatap aldığı kesimdeki insanları Kur'an'ın bizlere önerdiği açıdan bakmayı öğretirse var olabilecek ihtilaflarında öne geçmiş olacaktır. Ayrıca davetçi yaşanılabilir olumsuz olaylar ve kendisine yöneltilecek sorular kârşında derinleşmiş İslami bilgi ve birikimini kullanırsa insan tarafından örnek bir şahsiyet olarak kabul görecektir.³¹³

2. İnsanlara Doğru Örnek Olmalı

Yeken'e göre, davetçinin İslami hareketteki başarısı onun davette insanlara doğru örnek olup olmamasıyla paralellik gösterir. İnsanlar gözünün önünde bulunan kişileri kendilerine örnek alıp gittiği yoldan gitme eğilimi gösterir. Davetçi eğer tebliğ ettiği şeyleri yaşantısında gösteremiyorsa bu kendisine tabi olanları olumsuz yönde etkiler. Çünkü fiiliyat sözden daha etkilidir.³¹⁴ Fiiliyatta ve sözdeki uyum davetçide aranan temel vasıflardan biridir. Bu vasıf davetçi ile davet edilen kesim arasındaki iletişimi güçlendirip ilişkileri düzenler. Eğer tutarsızlık sergilerse bu toplumla ilişkilerin kopmasına, davetin muhatapsız kalmasına, insanların davete ve davetçiye itibar etmemesine neden olur.³¹⁵

Yeken, zayıf kâarakterli ve yetersiz bu kişilerin davranışlarının sonucunu İslam'a mal edilmesini İslami harekete olumsuz bir izlenim katacağı kanaatindedir. Bundan dolayı bu bireylere davet etme noktasında görev verilmemesini hatta teşkilata dahi alınmaması gerektiğini şiddetle vurgular.³¹⁶

3. Sabırlı Davranmak ve Sert Mizaçlı Olmamak

Davetçi davet sırasında son derece sabırlı olmalıdır. Çabuk sıkılan aceleci bir mizaca sahip olmak davetin devamlı ve kalıcı olmasına engel olur. İnsanların anlama kapasitesi, hidayete ulaşma çabaları, istekleri birbirinden farklıdır. Davetçi sabırlı davranmayıp insanlara baskı ve zorlama yaparsa bu durum muhataplarının etrafından dağılıp gitmesine neden olur.³¹⁷

Sert mizaca sahip olan davetçi tebliğ sırasında birçok sıkıntı ile kârşlaşır. Bundan dolayı daima güler yüzlü ve yumuşak huylu olmak davetteki üslubun en önemli kriteridir.

³¹³ Yeken, *Davet Yolunda Hazırlık*, 20-21; Yeken, *İslam Gençliği*, 62; Yeken, *Davet ve Davetçi Problemleri*, 132.

³¹⁴ Yeken, *Davet Yolunda Hazırlık*, 24; Yeken, *Davet Yolunda Dökülenler*, 67-68.

³¹⁵ Yeken, *Davet ve Davetçi Problemleri*, 94; Yeken, *Davet Yolunda Hazırlık*, 24.

³¹⁶ Yeken, *İslam Gençliği*, 41; Yeken, *Davet Yolunda Hazırlık*, 29.

³¹⁷ Yeken, *Koruyucu İslami Eğitim*, 39; Yeken, *Davet Yolunda Hazırlık*, 29-30.

Davetin kızgın, sert bir tavırla ve insanları ayıplayıp azarlayarak yapılması İslamın özüne ve Peygamberin sünnetine ters düşen hareketlerdir. Nitekim Hz. Peygamber de tebliğ vazifesini yerine getirirken etrafında bulunanlara mütevazı, güler yüzlü ve sabırlı davranmıştır. Bu vasıflar kendisinde eksik olan davetçi zamanla kibirlenir, günah işlemeye açık bir hale gelir ve hatalarında ısrarcı olmaya devam eder.³¹⁸

4. İnsanlara Kârşî Yardımsever ve Cömert Olmalı

Daveti başarıya ulaştıran kıstaslardan biri de davetçinin muhataplarına kârşî yardımsever ve cömert olmasıdır. Bu özelliklere sahip olan davetçi etrafındaki insanlarla arasındaki bağı güçlendirir. Kârşılıklı duyulan sevgi ve bağlılık İslami çalışmanın ilerlemesine, sağlamlaşmasına yarar sağlar. Davetçi gönülleri kazanmada ne denli cömert olursa insanların kalpleri de İslam’a o kadar ısınacaktır. Bu yolda davetçi malını harcama konusunda tereddüt göstermemelidir. Nitekim Hz. Peygamber de tebliğde bol bol ikramda bulunup insanların kalplerini İslam’a ısındırmıştır.³¹⁹

İnsanlar ile davetçi arasındaki bağı güçlendiren bir diğer nokta ihtiyaç halinde davetçinin uzak yakın fark etmeksizin etrafındakilerle yardımlaşmasıdır. Tebliğe muhatap olan kesim bir problem yaşıyorsa davetçi öncelikle o problemi çözmeye çalışmalıdır. Çünkü tebliğ ne kadar güzel olursa olsun çözülemeyen problem kârşısında muhatap kendini davete veremeyecek böylece istenilen verim alınamayacaktır. Özellikle problem giderilemiyorsa davetçi insanların yanında olmalı, ilgi ve alakasıyla onlara destek olmalıdır. Bu davranış İslamın bizlerden istediği örnek davranışlardandır.³²⁰

Yukârıda ele aldığımız dış hazırlık bireylerin İslam’la buluşması, İslami çalışmalara katılması açısından ehemmiyet taşımaktadır. Şimdi ele alacağımız iç hazırlık ise İslami harekete dâhil olunduktan sonra bireyleri en iyi şekilde organize etmek ve yapacakları hizmetlerden en üst düzeyde yararlanmayı amaçlamaktadır. Yani dış hazırlıklar gerekli gücün sağlanmasında iç hazırlıklar ise o gücün nasıl kullanılacağı ile ilgilidir. İç hazırlıklar üç başlık altında ele alınmıştır.

1. İnancın Terbiye Edilmesi

Bu aşama davetçinin davet görevini alabilmesi için İslami fikirle yetişmesini amaçlamaktadır. İnanç terbiyesinden kastedilen bulunduğu yaşa gelene kadar öğrendiği tüm yanlış fikirlerden arındırılmasıdır. Davetçi zihindeki hatalı düşüncelerden arındırıldıktan sonra İslam inancına uygun akidelerle yeniden terbiye edilir. Belirlenen bu terbiye yöntemi

³¹⁸ Yeken, *İslam’a Nasıl Davet Edelim*, 37; Yeken, *Davet Yolunda Dökülenler*, 29-30.

³¹⁹ Yeken, *Davet Yolunda Hazırlık*, 61; Yeken, *Davet Yolunda Dökülenler*, 58-59.

³²⁰ Yeken, *Davet Yolunda Hazırlık*, 63-34.

daima kontrol altında tutulur. Davetçide yaşanan en küçük bir bozulmada, sapmada şartlara uygun olarak yeniden uygulanır. İslami hareket için zorunlu olan bu aşama davetçinin İslam ile yaratıcı arasındaki bağı güçlendirmede kullanılır. Bundan dolayı en kritik aşama olarak kabul edilir. Bu aşamada bireylere hiçbir şekilde tolerans, gevşeklik gösterilmesine müsaade edilmez.³²¹

2. Doğru Eğitimin Verilmesi

Davetçiyi inanç yönünden terbiye ettikten sonra davet için gerekli eğitim verilmelidir. Yeken, kastedilen eğitimin sadece dini konularda değil genel kültür, güncel konular ve pozitif bilimler alanlarında da olması gerektiğini savunur. Davetçi davet edeceği kesimin eğitim ve kültür seviyelerine göre davetin içeriğini, düzeyini ve yöntemini değiştirmelidir. Ayrıca davet edilen kesime göre üslup da yeniden şekillendirilmelidir. Davetçinin eğitim noktasındaki yetersizliği hareketin yavaşlamasına hatta durmasına neden olabilir. Eğitimden yoksun bir davetçinin zamanla inancında zayıflık, nefsanî arzulara yenik düşme gibi eğilimler göstermesi de kaçınılmazdır.³²²

3. Doğru Görevin Verilmesi

Davetçi geçtiği aşamalar, aldığı eğitimler, istek, kabiliyet ve İslami hareketteki başarısına göre uygun bir göreve getirilmelidir. Yeken, bu kriterler dikkate alınmadan bireyler belli konumlara getirilirse İslami hareketin zaman içerisinde dağılacığını ifade etmekte ve dağılmayı da iki sebebe bağlamaktadır. İlki kendisine verilen görevi yapabilecek bilgi ve kabiliyeti olmayan davetçi kendisinden istenilen görevi yerine getiremeyecektir. İkincisi ise gerçekten hak ettiği göreve gelemeyen kişiler arka planda kalacağı için hem İslami çalışmadaki istekleri körelecek hem de teşkilat üyeleri arasında kin, nefret ve çekememezliğe sebep olacaktır. Bu nedenle görevler belirlenirken liderlerin acelecilikten uzak, detaylı, dikkatli, profesyonelce, diğer üyelerle istişare ederek hareket etmesi zaruridir.³²³

2.5.8. İslamcılığın Doğuşu ve Çağdaş İslami Önderler

15. ve 16. yüzyıllar arasında yaşanan Rönesans ve Reform hareketleri Batı medeniyetinin büyük ölçüde yenilenmesine neden olmuştur. Yaşanılan bu yenilenme ile gerek kültürel gerek ekonomik gerekse teknolojik alanlarda Batı medeniyetini bulunduğu konumdan daha üst noktalara çekerek büyük mesafe kaydetmesini sağlamıştır. Teknolojik gelişmelerin getirdiği güç ile sömürge faaliyetlerini hızlandırarak birçok Müslüman ülke işgal edilmiş ve sömürü haline getirilmiştir. Ülkeye ulaşılmış ve Müslüman halkları kendi egemenlikleri altına

³²¹ Yeken, *Davet Yolunda Hazırlık*, 68-69; Yeken, *Davet ve Davetçi Problemleri*, 137.

³²² Yeken, *Koruyucu İslami Eğitim*, 68-69; Yeken, *Davet ve Davetçi Problemleri*, 137.

³²³ Yeken, *Davet Yolunda Dökülenler*, 53-56.

almaya çalışmışlardır. Emperyalist güçlerin yapmış olduğu bu faaliyetler her ne kadar Müslüman toplumlar tarafından nefretle kârşılansa da Batının getirdiği güçten etkilenmelerine, özenmelerine ve taklit etmelerine engel olunamamıştır.³²⁴ Bazı İslam düşünürleri bu tehlikeli gidişatın Müslüman toplumlarda büyük felaketlere sebep olacağını düşündüğünden dolayı İslam'ı eski gücüne kavuşturmak adına birtakım fikirler ortaya atılmıştır. Bu fikirlerden biri de İslamcılık düşüncesidir.

Özellikle 19. ve 20. yüzyıllar arasında önemli gelişim gösteren İslamcılık: İslam'ı tüm alanlarda bir bütün olarak tekrar hâkim kılmak, Müslüman toplumları, İslam âlemini emperyalist güçlerden, zalim ve vasıfsız yöneticilerden, Batı taklitlerinden, batıl düşüncelerden ve inançlardan kurtarmak adına yapılan yeniden kalkındırma hareketi olarak tanımlanır.³²⁵ Seyyid Kutup İslam'ı yeniden canlandırmak için insanları inanç noktasında yeniden bilinçlendirmenin yanı sıra modern bilim ve teknolojilerle insanların ihtiyaçlarının kârşılmasını sağlayacak bir yaşam tarzının oluşturulması gerektiğini ifade eder. Oluşturulan bu yeni yaşam şeklinin Müslüman toplumlarda sağlam bir şekilde kavranılması gerektiğini vurgular.³²⁶ Bir başka ifade ile İslamcılık: İslam'ın emrettiği tüm emirleri yerine getirmekle beraber, Kuran ayetlerini, Peygamberin sünnetlerini hayatın her alanına yayarak kullanmak, İslam'ın kabul görmediği her durum kârşısında kârşı çıkmak hatta gerekirse savaşıarak tepkiyi ortaya koymaktır.³²⁷ Yeken'e göre İslamcılık: İslam'ı bulunun çağa ve çağın getirdiği ihtiyaçlar doğrultusunda İslam'ın sınırlarını ve özünü bozmayacak şekilde tebliğ etmek; hem Batı hem de Doğu'dan gelebilecek tehlikeler ve tehditler kârşısında gerekli mücadeleyi göstererek İslam'ı yeniden canlandırmak olarak tanımlanır.³²⁸

19. yüzyılda yaşanan bu durağanlığı ortadan kaldırmak için birçok İslam düşünürü Müslüman toplumlara önderlik yapmıştır. Her bir İslam önderi bulundukları bölgelerde itikadi ve ameli noktalarda çalışmalar yaparak eksiklikleri gidermeye çalışmıştır. Fethi Yeken'in gözünden meşhur İslamcı düşünürleri ve yöntemlerini ortaya koymaya çalışacağız.

³²⁴ Büyükkara, *Çağdaş İslami Akımlar*, 23-24.

³²⁵ Kara, *Türkiye'de İslamcılık Düşüncesi*, 9.

³²⁶ Kutub, *Yoldaki işaretler*, 11.

³²⁷ Erkilet, *Orta Doğu'da modernleşme ve İslami hareketler*, 182.

³²⁸ Yeken, *Müslüman Olmam Neyi Gerektirir?*, 113.

2.5.8.1. Hasan el- Benna

İslam'ın yeniden canlandırılması için yapılan çalışmalar ve İslam önderlerinden bahsediliyorsa hiç şüphesiz Hasan el- Benna bu noktada bahsedilmesi gereken şahsiyetler arasında önemli bir konuma sahiptir.³²⁹

Fethi Yeken, Hasan el-Benna'nın fikirlerinin ve yaptığı çalışmaların İslami hareket alanında oldukça kritik bir role sahip olduğunu ifade eder. Özellikle İslam adına yapılan çalışmaların kalıcılığını sağlamak adına toplumu en alt tabakadan başlamak üzere ıslah etmeye çalışması ve özellikle yeni yetişmekte olan nesli İslam üzerine yetiştirmeye çalışması yapmış olduğu en büyük hizmetlerden biri olarak kabul etmektedir. Bu alanda yaptığı çalışmalar Yeken'e göre tarihin gidişatının yeniden şekillenmesine sebep olmuştur.³³⁰

Hasan el-Benna'nın iyi eğitim görmüş bilgili kişiliğinin yanında iyi bir siyasetçi olması da Yeken'e göre büyük önem arz etmektedir. Zira Benna'nın Mısır yönetimine kârş duruşu, Mısır'da varlığını sürdüren emperyalist güçlerle mücadelesi onun siyasi zekâsının en büyük kanıtı olarak kabul edilebilir. Benna'nın önderlik vasfını fark eden Mısır hükümeti ve emperyalist güçler gerek Benna'nın şahsında gerekse İslami hareket noktasındaki çalışmalarına engel olmak istemişlerdir. Bundan dolayı da Benna'nın türlü eziyet ve iftiralara maruz kalmasına sebep olmuştur. Ancak Benna'nın Müslüman kişiliği ve duruşu bu engellerle mücadelede yılmamasına ve hiçbir noktada geri adım atmamasını sağlamıştır. İşte Yeken, Hasan el-Benna'nın bu tavrının birçok Müslüman gence örnek teşkil ettiğini ifade eder.³³¹

Yeken, tıpkı Hasan el-Benna gibi kendisini İslam davası için adayan birçok gence ve şahıslara yol göstermesi açısından Benna'nın kâleme aldığı eserlerden tavsiyelerde bulunmuştur. İslami fikir alanında 'İslam Işığında Sorunlarımız' adlı eserini, İslam hukuku alanında 'Dualar Risalesi'ni, İslami hareketin doğuşu ve içeriği noktasında kendisini yetiştirmek isteyenlere de 'Risaleler, Davet ve Davetçinin Hatıraları' adlı eserlerini önermiştir.³³²

³²⁹ Hasan el-Benna'nın hayatı ve eserleri hakkında detaylı bilgi için tezin birinci bölümünde yer alan 'İhvan-ı Müslimin 'in Doğuşu' adlı başlığı inceleyiniz.

³³⁰ Yeken, *Çağdaş Davet Önderleri*, 11.

³³¹ Yeken, *Teori ve Pratikte İslam*, 71; Yeken, *Çağdaş Davet Önderleri*, 13.

³³² Yeken, *Teori ve Pratikte İslam*, 68; Yeken, *İslam'a Nasıl Davet Edelim*, 111-130.

2.5.8.2. Seyyid Kutub

Fethi Yeken'in görüşlerini değerli kabul ettiği İslamcı düşünürlerden biri de Seyyid Kutub' tur. Kutub, fikirleriyle, eserleriyle ve İslam adına verdiği mücadelesiyle İslam'a büyük katkı sağlayan önderlerden biridir.³³³

Yeken, Kutub'un hayatını dört evre üzerinden değerlendirir. İlk evre doğumu ile başlayıp 1919 yıllarını kapsar. Bu dönemde daha çok Kutub'un almış olduğu dini eğitim üzerinde durulur. 1920-1939 yıllarının kapsadığı ikinci evrede ise pozitif ilimlere yöneliş ve Daru'ul Ulum'dan mezun oluşu önem arz eder. Üçüncü evre Yeken'e göre en önemli evredir. 1939-1951 yılları arasında Kutub'un yaşadığı olaylardan etkilenmesi onun fikriyatında bir kırılma noktası olduğunu ifade eden Yeken, İslami düşünceye yönelişin bu evrede başladığını ifade eder. Bu dönemler arasında Kutub, İslam adına eserler vererek gaflet içerisinde boğulan Müslümanlara Kur'an'ın harikallığını ve aklı bile aciz bırakacak derecede mükemmelliğini göstererek uyanışa davet etmiştir. Yine bu dönemlerde varlık konusunda yazdığı eserlerle maddecilere karşı mücadele etmiştir. Diğer eserlerinde ve makalelerinde Mısır hükümetini ve Müslüman halkı siyasi, sosyal, ahlaki ve dini yönlerden eleştirerek tembelliklerinden sıyrılarak yeniden İslami çalışmaya başlamaları konusunda teşvik etmeye çalışmıştır. Dördüncü evrede Seyyid Kutub, İslami çalışmalara daha da hız vermiş ve aktif olarak çalışmaların içerisinde bulunmuştur. Yeken özellikle bu dönemin Kutub için en verimli ve en etkileyici dönem olarak görür. İhvan-ı Müslimin'e katılması ve İhvan içerisinde yaptığı çalışmalara dikkatleri üzerine topladığını ifade eder.³³⁴ Kutub, İhvan-ı Müslimin'in hem yönetim kadrosunda hem de yazı işlerinden sorumlu olmaktadır. Gazete ve dergilerde yayımladı eserler Mısır toplumunda yadsınamayacak derecede etki uyandırmış ve insanları davet noktasında çalışmaya davet etmiştir. Kâleme aldığı eserlerini hayatın her alanında yazmaya gayret göstermiştir. Siyaset ve devlet yönetimi alanında yazdığı eserler ile Mısır hükümetini tarafından tehdit olarak kabul edilmiş önce hapsedilmiş ardından da idam edilmesine sebep olmuştur.³³⁵

Kapitalist, sosyalist düşüncenin etkisiyle birlikte devlet yönetiminden İslam'ın uzaklaştırılmak istenmesini ciddi bir hata olarak gördüğünü eserlerinde defalarca anlatmıştır. Yeken, Seyyid Kutub'un yazdığı eserlerin başta gençler olmak üzere herkes tarafından okunması gerektiği konusunda ısrarla durur. Tavsiye ettiği eserlerden bazıları şunlardır; İslam'da Sosyal Adalet, İşte Din, İslam Düşüncesinin Özellikleri, Kur'an'da Kıyamet

³³³ Seyyid Kutub'un hayatı hakkında detaylı bilgi için Bkz. 'TDV İslam Ansiklopedisi "Seyyid Kutub" Md.,64-68.'

³³⁴ Yeken, *Çağdaş Davet Önderleri*, 26-28.

³³⁵ Yeken, *Çağdaş Davet Önderleri*, 30-31.

Sahneleri, Kapitalizm ve İslam Çatışması, Yoldaki İşaretler, Kur'an'da Edebi Tasvir, İslam ve Medeniyet Problemleri, Dünya Barışı ve İslam.³³⁶

2.5.8.3. Bediüzzaman Said Nursi

Bulunduğu coğrafya başta olmak üzere tüm Müslüman ülkelerde eserlerinden ve İslam adına yaptığı çalışmalarından bahsettiren Bediüzzaman Said Nursi çağın önde gelen İslam önderlerinden bir diğeridir.³³⁷

Yeken'e göre Bediüzzaman, ahlakıyla, edindiği bili ve becerisiyle İslam için tehlike ve tehdit uyandıran felsefe ve ideolojiler kârşısında kullandığı yöntemler ve üslubu ile etkin şekilde rol almıştır. İslam kârşıtı gruplarla verdiği mücadelesinde İslami çizgisini hiç bozmamış, siyasi zekâsını ve İslam kârşıtılarına kârşı tutumu daha sonraki hayatında birçok problemle kârşılaşmasına sebep olmuştur.³³⁸

Bediüzzaman Said Nursi, İslami hareketin yeniden canlanması, Müslüman halkın içinde bulunduğu fitne ve kötü durumdan kurtulabilmesi için yazdığı eserlerin ortak özelliği kaynağını Kur'an'dan almış olmalarıdır. Said Nursi gibi Yelken de kurtuluş yolunun sadece Allah'ın koyduğu kanunlarla gerçekleşeceği görüşündedir. Bu düşünce doğrultusunda yazmış olduğu Risale-i Nur adlı eserin öncelikle Bediüzzaman'ın yakın çevresi başta olmak üzere tüm dünya Müslümanları tarafından oldukça yoğun ilgi ile kârşılanması İslam âleminin yeniden uyanışı ve bilinçlenmesinde etkili bir güce sahip olduğunu ifade eder. Ayrıca Yeken, Said Nursi'nin İslami hareket adına çalışma yürüten liderlerin İslam davetine kârşı yaptıkları en büyük yanlışın mal ve servet biriktirmek adına çizgilerinden sapmalarını, bu duruma düşürecek en küçük hediyeleşmeyi bile kabul etmemek gerektiği noktasında aynı düşünceleri paylaştığını dile getirir.³³⁹

Yeken, Bediüzzaman'ın verdiği mücadelenin, tavır ve duruşunun tüm Müslüman halklara örnek olması gerektiğini söyleyerek onu çağın önde gelen örnek şahsiyet ve liderleri arasında gösterir.

³³⁶ Yeken, *Teori ve Pratikte İslam*, 67-68; Yeken, *İslam'a Nasıl Davet Edelim?*, 85-115.

³³⁷ Bediüzzaman Said Nursi'nin hayatı, eserleri ve fikirleri için 'TDV Yayınları İslam Ansiklopedisi "Said Nursi" Md.,565-572.' ayrıca 'Bediüzzaman Said Nursi Tarihçe-i Hayatı' adlı esere bakınız.

³³⁸ Yeken, *Çağdaş Davet Önderleri*, 45-46.

³³⁹ Yeken, *Çağdaş Davet Önderleri*, 52-57.

2.5.8.4. Ebu'l ala el- Mevdudi

İslam dünyasının geleceği için kendini İslam davasına adanmış önderlerden biri de Mevdudi 'dir.³⁴⁰ Mevdudi küçük yaşta babasının isteği ve teşviki ile birçok âlim ve tarikat liderlerinden dersler alarak kendisini İslami ilimlerde belli bir düzeye taşıdı. İslami eğitiminde belli bir noktaya geldikten sonra Fevkanîye Medresesi'ne kaydolan Mevdudi kendini pozitif ilimlerde de oldukça iyi bir düzeye geldi. Okul dışında kendi gayret ve çabasıyla entelektüel kişiliğini geliştirmek için eğitimlerine ve okumalarına da devam etti. Aldığı İslami eğitimle beraber çağdaş dünyanın yaşadığı problemleri yakından takip ederek incelemesi onun her iki alana da hâkim olmasını sağlamıştır.³⁴¹

Hindistan yarımadasında Müslüman halkın yaşadığı zorlukları ve zulümleri görmüş bunun kurtuluşu için mücadele etmiştir. Müslümanların yaşadıkları zulüm karşısında sessizliklerini eleştirmiş çıkardığı dergilerle halkı bilinçlendirmeye çalışırken bir taraftan da İslam kâşitlerinin kendisine yönelttiği suçlamaları ve itiraflara yazdığı eserlerle cevap vererek direnişine devam etmiştir. İslam adı altında ortaya atılan batıl ve sapık fikirlerin kendi içlerinde nasıl tutarsızlıklar barındırdığını delilleriyle birlikte ispatlamıştır. Müslüman âlimlerin bu saldırılar karşısında sessiz kalmalarını, İslami hareket için herhangi bir çabada olmayışlarını da ciddi bir dille eleştirmiştir.³⁴²

İslami çalışmaların canlılığını koruması için kurulacak olan İslam devletinin tamamen İslami esaslar üzerine göre düzenlenmesi gerektiğini iddia etmiştir. Yeken, Mevdudi'nin bu düşüncesinin İslami düzen oluşması ve kalıcılığı açısından son derece önemsemıştır. Mevdudi'nin İslam devleti için hazırlanacak program için tüm ülkeyi gezmesi ve eksikliklerin belirlenerek bu noktalar üzerinden çalışmalara devam etmesinin İslami hareket için kritik öneme sahip olduğunu savunur. Çalışmaları olduğundan daha da verimli hale getirmek için Cemaati İslamiye'yi yeniden hayata geçiren Mevdudi bu düşüncesiyle İslam adına yapılan çalışmaları zirveye taşımıştır.³⁴³

Ülke çapında yaptığı çalışmaların yanında diğer İslam ülkeleri ile irtibata geçerek hem onların İslami hareket adına yaptığı çalışmalar hakkında bilgi almış hem de kendi yaptığı çalışmaları anlatmıştır. Ayrıca gerekli gördüğü durumlarda İslam kâşitleriyle mücadelede diğer İslam ülkelerine yardım ve desteğini esirgememiştir. Yeken, Mevdudi'nin bu tavrının tüm İslam liderlerine örnek teşkil ettiğini ve gerçek İslam ruhunu yansıttığını savunur.

³⁴⁰ Daha detaylı bilgi için Bkz. 'TDV Yayınları İslam Ansiklopedisi 'Mevdudi' Md.,432-437.'

³⁴¹ Aktaş, *İslam Dünyasında Alternatif Düzen Talepleri (Mısır, Pakistan, Fas, K.İrak, Tunus, Lübnan, Malezya)*, 66-67; Kemal Sözen vd. (ed.), *XIX Yüzyıldan Günümüze İslam Düşünürleri* (İstanbul: Divan Kitap, 2023), 2/346-347.

³⁴² Yeken, *Çağdaş Davet Önderleri*, 156.

³⁴³ Yeken, *Çağdaş Davet Önderleri*, 159-160.

Bununla birlikte Mevdudi 'nin İslam âlemi için bıraktığı kıymetli eserlerden mutlaka istifade edilmesi gerektiği kanaatindedir. Yeken'in bizler için tavsiye ettiği eserler şunlardır; Kur'an'a Göre Dört Terim, Hicab, Faiz, İslam Kanunları, İslam'ın Siyasi Teorisi, Çağdaş Sistemler ile İslam Arasındaki Ekonomik Prensipler.³⁴⁴

2.5.8.5. Muhammed İkbal

Muhammed İkbal, İslam'ın ihyası için yaptığı çalışmalar ile ön plana çıkan, çok yönlü kişiliği ve çalışmaları ile çağdaş İslam önderlerinden biri olarak kabul edilmiştir. İkbal'in doğduğu yıllar batılı güçlerin Müslümanlar üzerinde etkisini en fazla hissettirdiği yıllara denk gelmektedir. Böyle bir ortamda yetişmesi İkbal'in İslami ve siyasi kişiliğinin oturmasında önemli bir rol oynamıştır. Ayrıca aldığı eğitimlerin yanında İslam ve Müslümanların yaşadığı zorlukları, zulümleri şiirsel bir dille anlatması onun tüm dünya tarafından tanınmasına sebep olmuştur.³⁴⁵

Yeken, Muhammed İkbal'in İslam düşüncesini edebiyat yoluyla ifade ettiğini dile getirir. Bulunduğu Hindistan yarımadasında Müslüman halkın hem Hintliler hem de emperyalist güçler tarafından ezilmesi ve hor görülmesini şiirlerinde anlatmasının Müslümanların başkaldırmasında büyük etkisi olduğunu düşünmektedir.³⁴⁶

İslamın ihyası için birtakım ilkeler belirleyen İkbal bu ilkelerin hayata geçirilmesiyle İslamın tekrar eski gücüne kavuşacağına inanmaktadır. Öncelikli olarak tüm dünya Müslümanlarını bir araya getirecek, Müslümanlar arasında sınırları kaldıracak ve Müslümanları aradıkları mutluluğa ulaştıracak bir İslam devleti, İslam hükümeti kurmanın gerekliliğinden bahseder. Dünya üzerinde varlığını sürdürmeye çalışan diğer devletlerin ve dinlerin zaman içerisinde yok olmaya mahkûm olduğunu ancak bunun İslam için geçerli olmadığını çünkü İslamın kendi içerisinde evrensel değerler taşıdığına inanmaktadır. Bu hakikatleri anlatmanın yanında Müslüman halkların içinde bulunduğu gafleti de hatırlatır. Bu duruma sebep olan en önemli unsurun varlığını tamamen maddiyata dayayan Batıyı taklitten başka bir şey olmadığını ekler. Kurtuluş yolunun sadece İslam dinini derinlemesine ve anlayarak yeniden öğrenmekten geçtiğini dile getirir.³⁴⁷

Belirlenen diğer ilke ise bireyin kendisi adına vermesi gerektiğine inandığı ahlaki ve nefsi terbiyenin zorunluluğudur. Birey nefis terbiyesinde bulunmazsa İslam yolunda başına gelebilecek en küçük sorunda istenilen duruşu sergilemekte zorlanacaktır. Güçlü, bilinçli bir

³⁴⁴ Yeken, *Teori ve Pratikte İslam*, 67-68; Yeken, *İslam'a Nasıl Davet Edelim*, 69-115.

³⁴⁵ Sözen vd., *XIX Yüzyıldan Günümüze İslam Düşünürleri*, 2/319-324.

³⁴⁶ Yeken, *Çağdaş Davet Önderleri*, 195-196.

³⁴⁷ Yeken, *Çağdaş Davet Önderleri*, 197-199.

İslam cemaati oluşturmanın en temel şartı her bir üyesini aynı güç ve bilinç ile yetiştirmek, kendini, dinini tanıyan çalışkan bireyler oluşturmaktan geçmektedir. Cemaat kendi içerisinde hata veya yanlışa düştüğünde onu uyaracak ve düzeltecek bireylere ihtiyaç duyacaktır. Zira Müslüman toplumları yeniden diriltmenin bu yolla mümkün olacağını savunmaktadır.³⁴⁸

Yeken, İslami hareket ve İslam düşüncesi açısından İkbāl'ın fikirlerinin oldukça ehemmiyetli olduğu kanaatindedir. Bireysel ve cemaat olarak yapılacak çalışmaların İslam dünyası adına bir zaruriyet olduğunu düşünerek İkbāl ile aynı fikirleri kabul ettiğini dile getirmiştiştir.

---

³⁴⁸ Yeken, *aėdař Davet Önderleri*, 200-201.

SONUÇ

19. ve 20. yy. İslam dünyasında özellikle Arap toplumlarında dini düşüncenin serüveni adına özellikle Mısır modernizminde bir dönüm noktası olmuştur. Diğer İslam ülkelerinden farklı olarak Mısır modernleşme sürecinde dini, İslami kimliğinden sıyrılarak milliyetçi ve seküler bir şekle bürünmüştür. Mısır'ın İslam kimliğinden ayrılması toplumun Batı etkisinde kalarak Müslümanların öz kimliklerini unutulması tehlikesini ortaya çıkarmıştır. Mısır'daki bu değişimden rahatsız olan Hasan el-Benna ve bazı İslam düşünürleri İslam'ın yeniden ihyası noktasında İhvan-ı Müslimin hareketini oluşturmuşlardır. Mısır'da başlatılan bu İhvan hareketi zamanla başta Mısır toplumu olmak üzere tüm dünya da etkili olmuştur.

Hasan el-Benna başlatmış olduğu bu İhvan hareketi ile 20. yüzyıl'a İslam'ın ihyası noktasında yeni bir bakış kazandırmıştır. İslam'ın temel kaynakları ve inanç esaslarının Kur'an ve Sünnet çerçevesinde toplum ihtiyaçlarına göre yeniden aktarılması Müslüman toplumlarda beklenen etkiyi göstermiş ve pek çok düşünürü etkilemiştir. Hasan el-Benna ve oluşturduğu İhvan hareketinden etkilenen kişilerden biri de Fethi Yelken'dir.

Yeken, Hasan el-Benna'nın fikir ve çalışmalarının İslam hareketi açısından kendi düşünceleriyle benzerlik göstermesinden dolayı İhvan hareketinin Lübnan'da oluşumuna öncülük etmiştir. Lübnan gibi etnik ve dini çoğunluğun bir arada bulunduğu bu coğrafya da yapılacak İslam çalışmalarının ancak İhvan hareketi ile amacına ulaşacağına inanmıştır.

Fethi Yeken'in Lübnan'da başlattığı İhvan hareketi ilk etapta belli bir düzeyde başarı göstermiş olsa da Lübnan topraklarındaki kültürel çoğulculuk, mezhebi hareketlilik ve siyasi partileşme vb. unsurlar ideolojik olarak Lübnan toplumu tarafından kabul gören bir İslami yapı için uygun zemin olamamıştır. İslami hareket için gerekli görülen İslam devletinin kurulması fikri Lübnan'daki ekonomik alt yapı ve kamusal alan devlet kurmak için yeterli görülmediğinden hayata geçirilememiştir.

Lübnan'da yapılacak İslami çalışmalarda Yeken belli temel hususlara dikkat edilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Bunlar a) Lübnan'ın siyasi ve kültürel birliğinin korunmasına yönelik çalışmak b) Toplumsal ve ahlaki çöküntünün önüne geçerek koruyucu tedbirlerin alınmasını sağlamak c) Var olan yönetimin başarısızlığını ve eksikliğini kanıtlayıp sorunların kökenine inip çözümün yalnızca İslam'dan geleceğini benimsetmek.

Yeken, yaşadığı toplumun özelliklerini göz önünde bulundurarak kâleme aldığı eserlerinde sıklıkla İslam'a davetin ve davet edecek kişilerin özelliklerine değinerek uygun davet

yöntemini belirlemeye çalışmıştır. Birçok Müslüman tarafından okunan eserleri İslam'a davet noktasında okurlarına yeni bir bakış açısı kazandırmıştır.

Eserlerinde İslam adı altında varlığını sürdüren Bâtını gruplar, Batı kültürü ve ideolojileri ile savaşıırken bir yandan da Müslüman toplumların bu ideolojilerin İslam toplumlarına etkileri ve sonuçlarını ele alarak Müslümanların dikkatini çekmeye çalışmıştır. Müslümanların yeniden eski gücüne kavuşmasının bir hayal olmadığını gerekli çalışmalar ve İslam kaideleri gözetildiği takdirde yeniden bir dirilişin olacağı konusunda da Müslümanları cesaretlendirmiştir.

Yeken'in Müslümanların kurtuluşu için Lübnan'da İslami hareketin ne kadar gerekli olduğu düşüncesi kaçınılmaz bir hakikattir. Lübnan'da yapılacak İslam çalışmalarının asıl hedefi toplumdaki Müslümanlar üzerindeki baskıyı kaldırıp kültürel, zihinsel ve ahlaki yozlaşmanın önüne geçerek Batılılaşma tehlikesinden uzaklaştırmak olmalıdır. Ayrıca Batı kârşısında siyasi, ekonomik, askeri, kültürel alanlardaki yapılacak olan yeniliklerle güçlü ve kârşu koyabilen bir Müslüman kitle oluşturmaktır.

Yeken'in Hasan el-Benna ve İhvan hareketinden aldığı ilhamla kendi fikirlerini Lübnan'da Cemaati İslamiye ile hayat buldurmaya çalışmıştır. Lakin ülkenin demografik yapısı, bölgede yaşanan iç ve dış çatışmalar bu hareketin önünde önemli bir engel teşkil etmiştir. Yeken, Lübnan topraklarında daha önce sahip olunamayan ciddi bir sünni kitleyi arkasına alsa da hareket düşünüldüğü kadar ileriye gidememiştir. Ancak kendisinden sonra aynı amaca hizmet edecek birçok ideolojik yapıya, kişilere önemli bir ışık tutmuştur.

KAYNAKÇA

- Abdulaziz, Ömer b. *Lübnan'da İslami Hareketler KONUSMALAR*. çev. Üsame Zeydoğlu. İstanbul: İnkılab Yayınları, 2. Basım, 1989.
- Abdulhalim, Mahmud. *Müslüman Kârddeşler Tarihe Yön Veren Olaylar (Kurucu Lider Dönemi-1)*. çev. Recep Emin GÜL - Fatma Zehra TOPÇU. İstanbul: Nida Yayıncılık, 2019.
- Adiloğlu, Burcu - Yücel, Göksel. "Düyûn-I Umûmiyye Osmanlı Devlet Borçları İdaresi". *Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi* 21 (Temmuz 2021), 67-78.
- Ahmad, Anis. "Mevdudi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. C. 29. Ankâra: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2004.
- Aksakal, Cihangir B. "Seyyid Kutub Ve Müslüman Kârddeşler" 2/3 (2015), 65-81.
- Aktaş, Ahmet. *İslam Dünyasında Alternatif Düzen Talepleri (Mısır, Pakistan, Fas, K.İrak, Tunus, Lübnan, Malezya)*. Ankâra: Hece Yayınları, 2021.
- Altıntaş, Ramazan. "Seyyid Kutub'un Câhiliye Anlayışı" 9/3 (2009), 75-84.
- Arı, Tayyar. *Geçmişten Günümüze Orta Doğu Şavaş Siyaset Diplomasi*. 1 Cilt. Bursa: Alfa Akademi Ltd.Şti., 7. Basım, 2017.
- Arı, Tayyar. *Geçmişten Günümüze Orta Doğu Savaş, Siyaset, Diplomasi*. Bursa: Alfa Akademi Basım ve Yayım Dağıtım Ltd. Şti., 7. Basım, 2017.
- Arı, Tayyar - Koç, Engin. "Müslüman Kârddeşler Hareketinin Mısır Hükümeti ile Paradoksal İlişkilerinin Analizi: 1931-1970". *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 42 (20 Haziran 2015), 0-0.
- Atlıoğlu, Yasin. *Modern Lübnan'da Maruniler ve Çatışma*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Doktora Tezi, 2011.
- Aydın, M. Kemal. "Kapitalizm Neden 'Vazgeçilmez'dir?" *Sakârya İktisat Dergisi* 1/1 (01 Mart 2012), 21-38.
- Bağlıoğlu, Ahmet. "Lübnan'ın Tarihsel Dokusu ve Yönetim Anlayışındaki Mezhebi Etkiler". *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 13/1 (30 Haziran 2008), 0-0.
- Bayrak, Defne. "'Fethi Yeken'in kâleminden hayatı '". Erişim 01 Temmuz 2020. <https://www.timeturk.com/tr/2009/06/16/fethi-yeken-in-kaleminden-hayati.html>
- Benna, Hasan el-. *Dava Ve Davetçiden Hatıralar -İhvan-ı Müslimin-*. çev. Abdurrahim AY - Bilal Erdem. İstanbul: Ravza Yayınları, 1. Basım, 2020.
- Benna, Hasan el-. *Hatıralarım (Müslüman Kârddeşler)*. çev. M. Beşir Eryarsoy. İstanbul: Beka Yayıncılık, 2019.
- Bilge, Mustafa L. "Lübnan Tarihi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 248-254. Ankâra: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2003.
- Bozkurt, Abdulgani. *Lübnan'ın sosyal yapısı, siyasi tarihi ve Hizbullah*. Trabzon: Kâradeniz Teknik Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2010.
- Brynjar, Lia. *Müslüman Kârddeşlerin Doğuşu*. çev. İhsan Toker. İstanbul: Ekin Yayınları, 3. Basım, 2014.
- Büyükkâra, Mehmet Ali. *Çağdaş İslami Akımlar*. İstanbul: Klasik, Birinci Basım Ekim 2015., 2015.
- Büyükkâra, Mehmet Ali. *Çağdaş İslami Akımlar*. İstanbul: Klasik yayınları, 7. Basım, 2016.

- Cankâra, Yavuz - Cankâra, Pınar Özden. “Ortadoğu’nun En Köklü İslamcı Yapılanması Olan Müslüman Kârdeler Örgütü’nün Uluslararası Sistemde Algılanması”. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 121-142.
- Cevizci, Ahmet. *Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayınları, 1999.
- Çarkçı, Akif. “Roger Garaudy’nin Siyasi Siyonizm Hakkındaki Görüş Ve Düşünceleri”. *Ortadoğu ve Göç* 11/1 (30 Haziran 2021), 133-158. <https://doi.org/10.31834/ortadoguvegoc.938112>
- “Dr. Fethi Yeken’in Cuma Hutbesinden”. *İnzar Dergisi* 28 (Ocak 2007), 44.
- El-Benna, Hasan. *Müslüman Kârdeler Teşkilatı*. çev. H. Hüseyin Yılmaz. İstanbul: Özgü Yayınları, 2017.
- Emin, Asuman. *Mısır siyasetinde Vefd Partisi*. İstanbul: Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2017.
- Ençakâr, Orhan. “Fethi Yeken”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 671-673. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2019.
- Erkilet, Alev. *Orta Doğu’da modernleşme ve İslami hareketler*. İstanbul: Büyüyenay Yayınları, Büyüyenay Yayınları 1. baskı., 2015.
- Gencer, Bedri. *İslam’da Modernleşme*. Ankara: Doğubatı Yayınları, 2017.
- Görgün, Hilal. “Sosyalizm”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 382-388. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2009.
- Güner, Nebiye Şeyma. *Seyyid Kutub’ta Cahiliye Kavramı ve Modernizm Eleştirisi*. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2015.
- Güngör, Erol. “İslam’ın Bugünkü Meseleleri”. *İslamın Bugünkü Meseleleri*. İstanbul: Ötüken yayınları, 13. Basım, 2000.
- Kâra, İsmail. *Türkiye’de İslâmcılık Düşüncesi: Metinler / Kişiler*. İstanbul: Dergâh yayınları, 3. baskı., 2017.
- Kâraman, M.Lutfullah. “Siyonizm”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 329-335. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2009.
- Kaya, Hüda. “Fethi Yeken’in Ardından”. *Nida Yayınları* 137 (Eylül 2009).
- Kaya, İlker. “Lübnan’daki İslami Hareketler”. *Strateji Düşünce ve Analiz Merkezi*.
- Korkut, Hasan. *İngiltere’nin Mısır’ı İşgali, 1882*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 1996.
- Köse, Faruk. *Ortadoğu’da İslamcı Siyasetin Rolmodeli İhvan-ı Müslimin*. İstanbul: Ozan Yayıncılık, 1. Basım, 2014.
- Kutub, Seyyid. *Yoldaki işaretler*. çev. Murat Hazine. İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2013.
- Lapidus, Ira M. *Modernizme geçiş sürecinde İslam dünyası*. çev. İ. Sefa Üstün. İstanbul: Marmara Üniversitesi, 1996.
- Lia, Brynjar. *Müslüman Kârdelerin Doğuşu*. çev. İhsan Toker. İstanbul: Ekin Yayınları, 3. Basım, 2014.
- Malik, Muhittin. “İslami Hareketler ve Fethi Yeken”. *Anadolu Gençlik* 115 (Ağustos 2009), 45-46.
- Okçu, Hüseyin - Kaya, Sıbğatullah. “Fethi Yeken’Kuvvet İlk Çare Değil Son Çaredir”. *Girişim Dergisi* 17 (Şubat1987), 22-25.

- Öz, Asım. “Fethi Yeken ve Çağdaş İslami Uyanış Öncüleri”. *Umran Dergisi* 179 (Temmuz 2009), 26.
- Öz, Asım. “Fethi Yeken’in Düşünce ve Hareket Mirası Üzerine”. *Haksöz Dergisi* 220 (Temmuz 2009), 53.
- Özbadem, Ferhat. *Fethi Yeken Mesajlar*. İstanbul: Çıra Genç Yayınları, 2021.
- Özcan, Azmi. “Milliyetçilik”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 84-87. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2020.
- Rabil, Robert G. “Fathi Yakan The Pioneer Of Islamic Activism In Lebanon”. *The Levantine Review* 2/1 (31 Mayıs 2013), 54-65. <https://doi.org/10.6017/lev.v2i1.5082>
- Sipahioğlu, Abdulvahid Yakup. “Fethi Yeken İle Söyleşi”. *Genç Öncüler Dergisi* 53 (Aralık 2009), 52-53.
- Sözen, Kemal vd. (ed.). *XIX Yüzyıldan Günümüze İslam Düşünürleri*. İstanbul: Divan Kitap, 2023.
- Şenol, Serdar. *Müslüman Kârdşler*. Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2014.
- Taşar, Nurettin. *Seyyid Kutub Sonrası Müslüman Kârdşler’in Siyasallaşması*. Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2018.
- Tiryakioğlu, Ümmehan. *Mevdûdi’nin İtikadi Görüşler*. İstanbul: İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2017.
- Turan, Abdulkadir. “İhvan-I Müslimin İn 20. Yüzyıl İslam Düşüncesi Üzerindeki Etkisi”. *Strateji Düşünce ve Analiz Merkezi*. Erişim 02 Temmuz 2023. <https://docplayer.biz.tr/133058871-Ihvan-i-muslimin-in-20-yuzyil-islam-dusuncesi-uzerindeki-etkisi-abdulkadir-turan.html>
- Turan, Ömer. *İslami Hareketler Tarihi, Fikir Örgüsü ve Metodları*. İstanbul: Step Ajans, 2002.
- Watt, W. Montgomery. *İslami hareketler ve modernlik*. çev. Turan Koç. İstanbul: İz Yayıncılık, 1997.
- Yeken, Fethi. *Çağdaş Davet Önderleri*. çev. Ziya Eryılmaz. İstanbul: Ravza Yayınları, 2001.
- Yeken, Fethi. *Çağdaş Saldırıları Kârşısında İslam Âlemi*. çev. Cafer Tayyar. İstanbul: Ravza Yayınları, 2001.
- Yeken, Fethi. *Davet ve Davetçi Problemleri*. çev. Mustafa Nuhoglu - Bilal Erdem. İstanbul: Ravza Yayınları, 5. Basım, 2006.
- Yeken, Fethi. *Davet Yolunda Dökülenler*. çev. M.Akif Yıldırım. İstanbul: Ravza Yayınları, 4 (1999)., 2001.
- Yeken, Fethi. *Davet Yolunda Hazırlık*. çev. Ziya Eryılmaz. İstanbul: Ravza Yayınları, 2001.
- Yeken, Fethi. *Davetçiye Notlar*. çev. Tevhid Ayengin. İstanbul: Ravza Yayınları, 2001.
- Yeken, Fethi. *İdeolojilerin Çöküşü Ve İslam’ın Evrenselliği*. çev. İrfan Yücel. İstanbul: Ravza Yayınları, 2001.
- Yeken, Fethi. *İslam Fikir/Hareket/İnkılab*. çev. Cuma Ağaç. İstanbul: İnkılab Yayınları, 3. Basım, 1992.
- Yeken, Fethi. *İslam Gençliği*. çev. Bilal Erdem. İstanbul: Ravza Yayınları, 2001.
- Yeken, Fethi. *İslam Işığında Hareket ve İdeolojiler*. çev. Mahmut POLAT. İstanbul: Ravza Yayınları, 2001.

- Yeken, Fethi. *İslam'a Nasıl Davet Edelim*. çev. Hüseyin Sevmeye. İstanbul: Ravza Yayınları, 2001.
- Yeken, Fethi. "İslami Hareket Tekamül Ve Verimlilik Arasında". *Hilal Dergisi* 21/247 (Ağustos 1983), 3.
- Yeken, Fethi. *İslami Harekette Fikri Hastalıklar*. çev. Osman KÂRA. İstanbul: Ravza Yayınları, 2001.
- Yeken, Fethi. "İslami Harekette İç Muhasebe". *Vahdet Dergisi*, 21-22.
- Yeken, Fethi. *Koruyucu İslami Eğitim*. çev. Süleyman Altay. İstanbul: Ravza Yayınları, 2001.
- Yeken, Fethi. *Müslüman Olmam Neyi Gerektirir?* çev. Nusreddin Boleli. İstanbul: Ravza Yayınları, 2001.
- Yeken, Fethi. *Teori ve Pratikte İslam*. çev. İsmail Hakkı Işık. İstanbul: Ravza Yayınları, 2001.

ÖZ GEÇMİŞ

Eda İRİ, ... yılında ..... doğdu. İlk ve orta öğrenimini Vakfıkebir'e bağlı Yalıköy beldesinde bulunan Yalıköy İlköğretim Okulunda, liseyi Vakfıkebir İmam Hatip Lisesinde tamamladı. Liseyi bitirdiği yıl Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesini kazandı. Lisans eğitimini tamamladıktan sonra iki yıl süreyle farklı okullarda ücretli öğretmenlik yaptı. 2019 yılında Ağrı / Doğubayazıt ilçesinde Mehmet Akif Ersoy Ortaokuluna ataması yapıldı. Şu an aynı kurumda Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmeni olarak görev yapmaktadır. Evli ve bir çocuk annesidir.

